

Хмельницький національний університет
Кафедра слов'янської філології

СЛАВІСТИЧНІ СТУДІЇ:
ЛІНГВІСТИКА,
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО, ДИДАКТИКА

Випуск 18

Хмельницький 2025

Хмельницький національний університет

Кафедра слов'янської філології

**СЛАВІСТИЧНІ СТУДІЇ:
ЛІНГВІСТИКА,
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО, ДИДАКТИКА**

Збірник наукових праць

Випуск 18

Хмельницький

2025

УДК 811.161.2'42:82:81

С 47

Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика : збірник наукових праць. Відповідальна за випуск Н. М. Торчинська. Хмельницький, 2025. Випуск 18. 183 с.

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри слов'янської філології (протокол № 6 від 26 грудня 2025 року)

Редакційна колегія:

Горячок І. В., Мороз Т. О. (головний коректор), Подлевська Н. В., Ранюк О. П., Станіславова Л. Л., Торчинська Н. М. (головний редактор, відповідальна за випуск), Торчинський М. М. (технічний редактор).

Збірник наукових праць містить публікації викладачів та студентів, присвячені питанням українського та зарубіжного мовознавства, літературознавства, перекладознавства і дидактики.

Для філологів, перекладачів, педагогів та всіх, хто цікавиться зазначеними питаннями.

© Автори статей, 2025

© Хмельницький національний університет, 2025

ЗМІСТ

БУЛАНОВА Світлана. Компаративний аналіз густаторних фразеологізмів у польській та в українській мовах	5
ВІЗОВСЬКА Каріна. Українські топоніми в польських медіа: аспекти перекладу	13
ВЛАДИЖЕНСЬКА Анастасія. Особливості перекладу власних назв та міфологічної лексики в українському та польському перекладах «Лев, Чаклунка та Шафа»	18
ГАВРИЛЮК Діана. Лінгвокультурні особливості українського та польського дубляжу анімаційного фільму «Мавка. Лісова пісня» (2023 року)	26
ГОРБАНЧУК Мирослава. Вербальний складник ділового іміджу менеджера: етико-культурний аспект	34
ГОРОДЕЦЬКА Анастасія. Модернізація навчального матеріалу з лексикології в контексті НУШ	42
ГОРЯЧОК Інна, ГОРЯЧОК Анастасія. Сутність та специфіка воєнної публіцистики як різновиду сучасного медіадискурсу	49
ЖИЩИНСЬКА Дарина. Перекладацькі трансформації як засіб досягнення еквівалентності (на матеріалі українського перекладу роману С. Лема «Соляріс»)	54
ІВАХНЮК Діана. Історико-термінологічний огляд становлення агрономічної термінології (від античності до доби цифрового землеробства)	68
КАРАПОЗІЮК Уляна. Структура нікнеймів у польських соцмережах	79
КОЗОРИЗ Максим. Екзистенціалізм як філософське підґрунтя творчості Тадеуша Ружевича	88
КОРЧАГІН Артем. Концепти «свобода» і «нація» в сучасній польській публіцистиці	93
КРАВЧУК Андрій. Поняття анекдоту: походження, еволюція та жанрові ознаки	98

ЛЕНСЬКА Дарія. Механізм нівелювання особистості в тоталітарній державі на прикладі польської прози ХХ ст.	102
МОМОТЛИВА Каріна. Фонетичні й лексичні особливості подільських говірок (на матеріалі говірки села Мала Слобідка Подільського району Одеської області)	107
ОСТАПЕНКО Марія-Луїза. Творчість Мануели Гретковської у контексті сучасної польської літератури: ключові аспекти	116
СМЕЛЯНСЬКА Юлія. Криза ідентичності митця в польському модернізмі: роман Вацлава Берента «Прогниле»	123
СТАНШЕВСЬКА Каріна. Літературний образ Чорного Острова у творі графа Олександра Пшездзецького «Podole, Wołyń, Ukraina. obrazy miejsc i czasów»	129
УЩУК Олександр. Архаїчна лексика поеми А. Міцкевича «Пан Тадеуш» та стратегії її відтворення в перекладі М. Рильського	135
ФЕЛІСЕЄНКО Марія. Poezja i historia	139
ФРЕЙМАН Юля. Полонізми в «Меланхолійному вальсі» Ольги Кобилянської та способи їх відтворення в польському й англійському перекладах	146
ЩИПАНОВСЬКА Софія. Постать національного месника і простір духовної трагедії в поемі «Pierwsza rokuta żeleźniaka» Александра Кароля Грози	153
ЮРЧУК Анастасія. Поетика образу Богдана Хмельницького у драмі «Милість божа» та поезії М. Старицького «Гетьман»	162
ЯЦІЙ Василь. Ойконіми Луганської області, мотивовані мікротопонімами	169

Світлана БУЛАНОВА,

магістрантка 2 курсу ОПП «Філологія».

Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – польська,
Хмельницький національний університет.

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Людмила **СТАНІСЛАВОВА**

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ГУСТАТОРНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПОЛЬСЬКІЙ ТА В УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті здійснено компаративний аналіз густаторних фразеологізмів у польській та українській мовах. Схарактеризовано типи міжмовної відповідності фразеологічних одиниць: повні еквіваленти, часткові еквіваленти, функціональні відповідники та безеквівалентні фразеологізми, або лакуни. Виявлено п'ять основних семантичних полів концептуалізації смаку: «солодке», «гірке», «кисле», «солоне» та «гостре». Доведено, що найбільшу групу становлять повні еквіваленти, що свідчить про спорідненість мовних систем. Водночас виявлено асиметрію експресивності.

Ключові слова: густаторні фразеологізми, компаративний аналіз, повний еквівалент, асиметрія, лакуна, семантичне поле, концептуалізація смаку.

The article carries out a comparative analysis of gustatory phraseologisms in the Polish and Ukrainian languages. The types of interlingual correspondence of phraseological units are characterized: full equivalents, partial equivalents, functional equivalents and non-equivalent phraseologisms, or lacunae. Five main semantic fields of taste conceptualization are identified: «sweet», «bitter», «sour», «salty» and «sharp». It is proved that the largest group is made up of full equivalents, which indicates the kinship of language systems. At the same time, an asymmetry of expressiveness is revealed.

Keywords: gustatory phraseologisms, comparative analysis, full equivalent, asymmetry, lacuna, semantic field, taste conceptualization.

У сучасній лінгвістиці компаративний аналіз українських і польських фразеологізмів залишається актуальною темою, яка

охоплює як класичні, так і нові когнітивні та етнолінгвістичні підходи. Прикладом класичного є дослідження польських та українських фразеологізмів із колоративним компонентом [5]. Когнітивний та концептуальний аналіз розглядає фразеологізми як засоби концептуалізації світу [1]. Роботи, присвячені дослідженню фразеологічної еквівалентності та перекладу систематизують ФО за типами еквівалентності (повні, часткові, функціональні) для створення двомовних словників та розробки ефективних стратегій перекладу, особливо у випадках лакун (безеквівалентних фразеологізмів) [2].

У дослідженні Ю. В. Швець йдеться про лінгвокультурологічну інтерпретацію лінгвоментальних складників фразеологізмів із густаторними маркерами (на матеріалі зразків української художньої літератури XVIII–XIX ст.) [4, с. 174–187].

Але компаративний аналіз фразеологічних одиниць польської та української мови, що містять компоненти, які позначають смак (густаторних фразеологізмів), на сьогодні не здійснений. Хоча такі фразеологізми є важливим джерелом для вивчення національної мовної картини світу. Смак як базовий сенсорний досвід універсально використовується для метафоризації емоцій, соціальних відносин, моральних оцінок та інтелектуальних процесів. Порівняльний аналіз густаторних фразеологізмів у близькоспоріднених мовах, таких як польська та українська, дозволяє виявити як спільні слов'янські архетипи, так і культурно-специфічні моделі концептуалізації.

Мета дослідження – визначити та схарактеризувати типи міжмовної еквівалентності фразеологізмів у польській та українській мовах; схарактеризувати семантичні поля моделі концептуалізації смаку в польській та українській мовах; виявити структурну, семантичну й культурно-символічну асиметрію.

Компаративний аналіз густаторних фразеологічних одиниць ґрунтувався на системі взаємопов'язаних методологічних підходів. Структурно-семантичний підхід передбачав зіставлення ФО за

лексичним складом, граматичною моделлю, синтаксичною організацією та значенням (буквальним, переносним, конотативним); когнітивно-метафоричний підхід зосереджувався на виявленні універсальних та культурно-специфічних моделей концептуалізації смаку, зокрема «смак – емоція», «смак – правда / брехня», «смак – ціна»; етнолінгвістичний підхід: враховував культурну традицію, символіку продуктів (мед, сіль, оцет, перець) та їхню роль у фольклорних і пареміологічних моделях; підхід фразеологічної еквівалентності використовувався для класифікації ФО за ступенем відповідності: повний еквівалент, частковий еквівалент, функціональний відповідник, безеквівалентний фразеологізм.

Зіставлення польських і українських густаторних фразеологізмів дозволяє простежити різні типи міжмовної відповідності. Для систематизації матеріалу використаємо загальноприйнятую класифікацію еквівалентності, згідно з якою виділяються: повні еквіваленти, часткові еквіваленти, функціональні відповідники, безеквівалентні фразеологізми. Кожен із цих типів має свої структурні, семантичні та культурно мотивовані особливості, що дозволяє простежити ступінь близькості польської та української мовних систем.

Повні еквіваленти – це фразеологізми, що демонструють збіг за структурою, смаковим компонентом, значенням та прагматичною функцією.

Приклади: *gorka prawda / gorzka prawda*: повний збіг семантики та оцінності; *słodkie життя / słodkie życie*: універсальна метафора «приємність = солодке»; *kwaśna mina / kwaśna mina*: повний фразеологічний відповідник; *solona ціна / słona cena*: ідентичне значення «дуже дорого»; *ложка дьогтю / łyżka dziegciu*: абсолютний відповідник (слов'янський архетип); *гострий язик / ostry język*: мовленнєва агресія / критика; *сіль землі / sól ziemi*: піднесене оцінне значення.

Часткові еквіваленти – це фразеологізми, що мають спільне загальне значення, але відрізняються образністю, структурою або синтаксичною організацією.

Приклади: *кислий настрій* / *kwaśny humor*: різні іменники («настрій» / «humor»), але тотожне значення; *гостре слово* / *ostra uwaga*: спільна функція критики, різні іменники; *солодкі слова* / *słodkie słówka*: у польському фразеологізмі більше іронії; *киснути від злості* / *kwaśnieć z nerwów* (рідко): польський відповідник менш стійкий.

Функціональні відповідники – це фразеологізми, що мають різну образність, структуру але виконують ту саму функцію. Подібні фразеологізми демонструють асиметрію образів при симетрії прагматики. Але також засвідчують, що польська й українська мови по-різному метафоризують смак, але однаково структурують оцінний досвід.

Приклади: *солоні обійтися* / *słono zapłacić*: маркер дороговизни, великих фінансових витрат; *медові слова* / *miód na serce*: приємні слова, емоційна підтримка; *додати перцю* / *dodać pikanterii*: активізувати ситуацію, зробити цікавішою; *не все те солодке, що в мед кладуть* / *słodkie słówka prowadzą do zguby*: попередження про «солодку брехню».

Безеквівалентні фразеологізми – до цієї групи належать фразеологізми, що не мають прямого відповідника у мові-партнері, є культурно унікальними, ґрунтуються на національних символах, не мають звичних структурних аналогів.

Приклади: *sól w oku* ‘щось або хтось, що дуже дратує’: прямого густаторного українського відповідника немає, образ культурно специфічний; *słodka minka* ‘удавана доброта’: в українській мові фразеологізм *солодка мина* не є стійким; *солоні жарти* ‘грубі, неприємні жарти’: польською – *sprośne dowcipy* (не смаковий образ); *медові уста* ‘про людину, яка промовляє лагідні, ніжні слова’: у польській – немає сталого смакового відповідника.

Систематизація типів відповідності фразеологізмів показує, що найбільшу групу становлять повні еквіваленти, що свідчить

про близькість і спорідненість фразеологічних систем двох мов. Часткові еквіваленти демонструють різний рівень образності та стилістичної виразності, відображаючи як спільні, так і специфічні мовні риси. Функціональні відповідники підтверджують збіг прагматичних функцій при наявності образної асиметрії. Водночас безеквівалентні фразеологізми становлять культурно зумовлений шар, особливо важливий у контексті перекладу. Отже, густаторна фразеологія польської та української мов поєднує універсальність людського сенсорного досвіду з національною специфікою, відбитою в мовній картині світу.

Густаторні фразеологізми формують у мові цілісні семантичні поля, які відображають певні типові життєві ситуації, емоції, соціальні відносини, моральні оцінки та ментальні стани. Ці поля організовані за принципом опозиційності («солодке – гірке»), градації (солодке → кисле → гірке), асоціативності (їжа – емоція – оцінка) та культурної символізації (мед – добро, сіль – цінність, оцет – різкість).

Здійснене дослідження дозволило виявити, що і в польській, і в українській мовних системах можна виділити такі основні семантичні поля.

1. Поле «солодке»: мрія, приємність, улесливість, іронія. Це одне з найбільших за обсягом полів.

В українській мові «солодке» асоціюється з позитивними емоціями (*солодкі сни, солодкі мрії*), з приємністю (*солодке життя*), з улесливістю й фальшю (*солодкі слова*), з ідеалізацією, романтизацією (*солодкі медові обіцянки*).

У польській мові семантика дуже подібна, але сильніше виражена іронічність: *słodkie słówka* – лестоці з негативним підтекстом, *słodka minka* – удавана доброта, *słodki chłopaczek* – іронічне позначення «занадто милого».

Отже, семантичне поле «солодке» в обох мовах поєднує приємність + іронію, але польська мова частіше застосовує смакові метафори для соціальної критики.

2. Поле «гірке»: істина, досвід, біль, осмислення. Це центральна частина смакової концептосфери: *gierka доля* – драматизм, страждання; *gierka правда* – болюча істина; *gierkiий досвід* – набуття мудрості через випробування; *gierki сльози* – душевний біль; *gorzka prawda* – аналог українського фразеологізму; *gorzka pigułka* – важкий урок; *gorzki zawód* – дуже неприємне розчарування; *gorzki los* – тяжка доля.

У двох мовах «гірке» = негативний досвід + очищення через істину. Це універсальна когнітивна схема: «гірке = корисне, хоч і болюче».

3. Поле «кисле»: невдоволення, негативні емоції, напруга. Це поле чітко простежується в обох мовах: *kisła mina* – невдоволене обличчя; *kisliий погляд* – образа; *kisliий настрої* – поганий настрої; *kwaśna mina* – аналог українського фразеологізму; *kwaśny humor* – поганий настрої; *ktoś zrobił się kwaśny* – «хтось скривився».

У двох мовах «кисле» є маркером емоційної напруги, роздратування, низької соціальної тональності. Але польський фразеологізм *kwaśny humor* є більш стійким, регулярним, ніж український *kisliий настрої*.

4. Поле «солоне»: дороговизна, надмірність, фінансовий тягар. Це семантичне поле відображає економічну оцінність через смак: *solona ціна*; *solono обійтися*; *ślona cena*; *ślony rachunek*; *ślono zapłacić*.

В обох мовах солоне = надмірне, перевищене, неприємно дороге. Це одне з найгармонійніших семантичних полів у міжмовній перспективі.

5. Поле «гостре»: інтелект, критика, енергія, конфліктність: *gostriий язык* – різка людина; *gostriий розум* – кмітливність; *gostra критика* – жорстка оцінка; *ostrzy język*, *ostrzy umysł*, *ostrza reakcja* – аналогічні значення; *zaostrzyć konflikt* – «загострити конфлікт».

Спільне: гостре – швидке, різке, інтелектуально активне.

Відмінне: польська мова має ширшу палітру «гострих» виразів у публіцистиці та в політичному дискурсі.

Незважаючи на значну спорідненість, між фразеологізмами обох мов існує низка структурних, семантичних та культурно обумовлених розбіжностей, які створюють явище асиметрії. У деяких випадках фразеологізми однієї мови не мають прямого відповідника в іншій – такі одиниці називаються лакунами. Асиметрія й лакуни є проявом специфіки національної мовної свідомості, відображенням різних традицій, історичних досвідів і культурних символів.

Структурна та семантична асиметрія проявляється у різниці граматичних моделей («кислий настрій» / *kwaśny humor*) та конотацій (наприклад, польське *słodkie słowa* має сильніший іронічний підтекст, ніж українські *солодкі слова*).

Культурно-символічні лакуни – це фразеологізми, що не мають прямого смакового відповідника в іншій мові, оскільки ґрунтуються на унікальному культурному символі або традиції: *солоні жарти, sól w oku, kwaśny typ*.

Водночас зіставлення польських і українських густаторних фразеологізмів в аспекті експресивності показало, що польські густаторні фразеологізми частіше мають іронічний, сатиричний, соціально-критичний потенціал (*słodka minka, kwaśny typ*). Українські фразеологізми більше тяжіють до морально-етичної, екзистенційної оцінки та глибокого ліризму («гірка доля», «солодкі мрії», «гіркі сльози»).

Отже, компаративний аналіз підтвердив, що густаторна фразеологія польської та української мов є типологічно спорідненою, що виявляється у значній кількості повних еквівалентів та спільних моделях концептуалізації.

Проте наявність часткових еквівалентів, функціональних відповідників та безеквівалентних фразеологізмів (лакун) свідчить про національну специфіку фразеології обох мов. Розбіжності спостерігаються у граматичній структурі, конотативних відтінках та в експресивності. Зокрема, польська мова демонструє ширше використання смакових метафор для соціальної критики та іронії,

тоді як українська мова зберігає більшу глибину емоційно-етичної метафоризації.

Ці результати мають важливе значення для теорії міжмовної фразеології, лексикографії та перекладознавства.

Список використаної літератури

1. Венжинович Н. Фраземіка української літературної мови в контексті когнітології та лінгвокультурології: монографія. Ужгород: ФОП Сабов А.М., 2018. 463 с.

2. Мельник Л. А. Еквівалентність перекладу польських фразеологізмів українською мовою : робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра : спец. 035 Філологія; Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. 77 с.

3. Фразеологічний словник української мови. URL : <https://slovnyk.me/dict/phraseology/голова> (дата звернення 07.12.2025).

4. Швець Ю. В. Лінгвокультурологічна інтерпретація лінгвоментальних складників фразеологізмів із густаторними маркерами (на матеріалі зразків української художньої літератури 18–21 ст.). *Одеська лінгвістична школа: пріоритетні напрями* : кол. Монографія. За заг. ред. Ковалевської Т. Ю. Одеса : Назарчук С. Л., 2024. С. 174–187.

5. Ширалієва Н.Р. Польські та українські фразеологізми з колоративним компонентом: зіставний аспект : робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра : спец. 035 Філологія; Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2023. 92 с.

6. Wielki słownik języka polskiego PAN. Geneza, koncepcja, zasady opracowania, praca zbiorowa, komitet redakcyjny: P. Żmigrodzki, P. Żmigrodzki, M. Bańko, B. Batko-Tokarz, J. Bobrowski, A. Czelakowska, M. Grochowski, R. Przybylska, J. Waniakowa, K. Węgrzynek, Instytut Języka Polskiego PAN/LIBRON, Kraków 2018, ss. 264. URL: <https://wsjp.pl> (дата звернення 11.03.2025).

Каріна ВІЗОВСЬКА,

студентка 3 курсу ОПП «Польська мова і література,
друга мова – англійська»,

Хмельницький національний університет.

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Наталія ТОРЧИНСЬКА**

УКРАЇНСЬКІ ТОПОНІМИ В ПОЛЬСЬКИХ МЕДІА: АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ

У статті проаналізовано стратегії відтворення українських топонімів у польському медіадискурсі на матеріалі новинних заголовків порталу *Onet.pl*. Досліджено співвідношення використання традиційних екзонімів та автентичних ендонімів, переданих через фонетичну транскрипцію. Визначено, що вибір перекладацької стратегії керується прагматикою: екзоніми домінують для історично значущих об'єктів, тоді як ендоніми використовуються для нових або політично чутливих назв.

Ключові слова: топонім, екзонім, ендонім, переклад, медіадискурс, транскрипція, польська мова.

W artykule przeanalizowano strategie odwzorowania ukraińskich toponimów w polskim dyskursie medialnym na podstawie nagłówków portalu *Onet.pl*. Zbadano stosunek stosowania tradycyjnych egzonimów i autentycznych endonimów, przekazywanych poprzez transkrypcję fonetyczną. Ustalono, że wybór strategii tłumaczeniowej jest kierowany pragmatyką: egzonimy dominują w przypadku obiektów o znaczeniu historycznym, podczas gdy endonimy są stosowane dla nowych lub wrażliwych politycznie nazw.

Słowa kluczowe: toponim, egzonim, endonim, tłumaczenie, dyskurs medialny, transkrypcja, język polski.

Сучасний українсько-польський медіапростір переживає період інтенсивної трансформації. Події повномасштабного вторгнення Росії в Україну призвели до того, що українські географічні назви (топоніми) стали невід'ємною частиною щоденних новин у Польщі. Перед перекладачами та журналістами постало непросте завдання: як правильно називати українські міста? Чи використовувати старі, звичні для польського вуха назви

(екзоніми), чи запроваджувати нові, які звучать так, як в Україні (ендоніми)? Це питання є не лише лінгвістичним, а й політичним, адже спосіб називання території часто свідчить про ставлення до її суверенітету.

Метою статті є з'ясувати на практичних прикладах, якими стратегіями керуються польські медіа при відтворенні українських топонімів та як формується нова мовна норма.

Для аналізу нам необхідно розмежувати два ключові поняття, на яких будується переклад власних назв. Згідно з дослідженнями Г. М. Лабінської та М. М. Торчинського, топоніми – це назви, що фіксують місце в просторі і часі [2, с. 7]; [5]. Перша категорія – це **екзоніми**. Традиційні назви, які історично закріпилися у польській мові (наприклад, *Kijów, Lwów, Wołyń*). Вони є частиною польської мовної картини світу. Друга категорія – це **ендоніми**. Місцеві, офіційні назви, взяті безпосередньо з української мови (наприклад, *Kyjiw, Lwiw, Wolyn*).

У Польщі цей процес не є стихійним. Комісія зі стандартизації географічних назв (KSNG) рекомендує подвійний підхід: для історичних міст зберігати екзоніми [7], а для всіх інших – використовувати фонетичну транскрипцію згідно з постановою 2012 року [6]. Однак, як зазначають дослідники Л. В. Пономарьова та М. О. Дубина, в умовах війни медіа часто керуються не лише словниками, а й емоційним впливом слова на читача [4, с. 161]. Саме цей аспект ми розглянемо детальніше.

Емпіричною базою дослідження став корпус із заголовків провідного польського порталу Onet.pl. Аналіз показав, що вибір назви залежить від того, наскільки місто відоме в польській історії та в якому контексті воно згадується.

Найстабільнішою групою є назви великих історичних центрів. Тут польські медіа майже стовідсотково дотримуються традиції. Розглянемо заголовок: «*Lwów: trwa zabezpieczenie zabytkowej Kaplicy Boimów*».

У цьому прикладі йдеться про збереження культурної пам'ятки. Каплиця Боїмів – це частина спільної історії.

Використання тут української форми *Lwiv* було б неприродним для польського читача і створювало б ефект відчуження. Форма *Lwów* тут виступає як міст між культурами, вона зрозуміла і рідна для аудиторії. Те саме стосується Харкова. У заголовку «*Polski ksiądz z Charkowa: to Ukraina jest Chrystusem narodów*» використання екзоніма *Charków* є прагматичним. Читач миттєво ідентифікує місто. Якби журналіст написав *Charkiw*, це могло б на мить загальмувати сприйняття тексту, адже ця форма є менш впізнаваною. Аналогічна ситуація з назвами річок. У заголовку «*Front nad Dnieprem...*» вживається традиційна назва річки. Екзонім *Dniepr* є настільки вкоріненим, що його заміна на *Dnipro* в публіцистичному тексті виглядала б як помилка.

Найцікавіші процеси відбуваються з назвами міст, які раніше були маловідомі пересічному поляку, але стали символами війни. Тут ми не маємо усталених історичних екзонімів, тому медіа створюють нову норму «на ходу», використовуючи транскрипцію. Яскравим прикладом є заголовок: «*Wołodymyr Zelenski straszy Kreml powtórką z krwawego Bachmutu...*»

Зверніть увагу на написання: *Bachmut*. Тут застосовано польську транскрипцію: українське 'х' передано через диграф 'ch'. Це дуже важливий момент. Часто в інтернеті можна знайти англійську кальку *Bakhmut* (через 'kh'). Проте портал Onet.pl дотримується саме польської графіки. Це робить назву органічною для польського тексту, хоча вона і звучить абсолютно по-українськи. Вибір ендоніма тут підкреслює автентичність: це українське місто, яке обороняють українці.

Ще один цікавий приклад – «*Rosjanie rzucają pokazne siły na Czasiw Jar*». Назва *Czasiw Jar* транскрибована дуже точно, зі збереженням українського чергування голосних (i/o). Російська назва звучала б як *Czasow Jar*. Використовуючи форму *Czasiw*, польські медіа роблять чіткий політичний вибір на користь української норми. Це, по суті, лінгвістична підтримка суверенітету. Читач, бачачи таку назву, підсвідомо сприймає місто як невід'ємну частину українського простору.

Також варто згадати заголовки про Маріуполь: «*Tyłu cywilów mogło zginąć w Mariupolu*». Хоча це місто має давню історію, у сучасних новинах воно фігурує виключно в українському звучанні (транскрибованому), без спроб адаптувати закінчення на польський манер.

Іноді проста транскрипція не працює, особливо якщо назва має прозору внутрішню форму («говорить» сама за себе). У таких випадках журналісти вдаються до калькування – дослівного перекладу. Класичний приклад з нашої вибірки: «*Nieznane nagranie z Wyspy Wężu. Tak wyglądało odbicie słynnego punktu*».

Топонім *Острів Зміїний* перекладено як *Wyspa Wężu*. Це стратегічно правильне рішення. Назва острова стала легендарною, і для читача важливо розуміти саме зміст назви, образ «зміїного» місця. Транскрипція *Ostriv Zmijinyj* була б незрозумілим набором звуків для поляка і втратила б емоційне навантаження. Подібна ситуація з містом Кривий Ріг. У заголовку «*Krzywy Róg – rodzinne miasto Wołodymyra Zelenskiego*» назва теж перекладена. *Krzywy Róg* (Кривий Ріг) – це усталена калька. Вона дозволяє польському читачеві легко вимовляти і запам'ятовувати назву великого промислового центру.

Окремої уваги заслуговує випадок, який демонструє, як зміна однієї літери може змінювати ідеологічне забарвлення тексту. Йдеться про місто Рівне. Історично у польській мові це місто називалося *Równo*. Ця назва закріпилася в літературі та спогадах про «східні креси». Однак у заголовку *Onet.pl* ми бачимо іншу картину: «*Poruszający list mera miasta Równie...*»

Редакція вживає форму *Równie* (транскрипцію українського *Рівне*), ігноруючи традиційне *Równo*. Це надзвичайно показовий момент. Вживання історичного екзоніма *Równo* в контексті сучасної війни і звернення мера могло б сприйматися двозначно, як натяк на польське минуле міста. Натомість форма *Równie* є нейтральною, сучасною і такою, що демонструє повагу до офіційної назви держави-партнера. Це приклад того, як журналісти свідомо порушують традицію заради політкоректності.

Проведений аналіз дозволяє зробити кілька важливих висновків для перекладацької практики. По-перше, у польському медіапросторі немає єдиного шаблону для всіх українських міст. Існує чіткий поділ:

1. Для міст із спільною історією (*Lwów*, *Kijów*) зберігаються **екзоніми**. Їх використання є ознакою грамотності та поваги до польської мовної традиції.

2. Для нових «героїв» новин (*Bachmut*, *Awdijiwka*) безальтернативно використовуються **ендоніми** у польській транскрипції. Це маркер актуальності та солідарності.

По-друге, головною проблемою залишається вплив англійської мови. Перекладачам слід пам'ятати: писати *Kyiv* або *Lviv* у польському тексті – це помилка. Польська мова має власні ресурси для передачі українських звуків (наприклад, *w* замість *v*, *ch* замість *kh*), і їх потрібно використовувати.

По-третє, перекладач завжди має враховувати контекст. Якщо текст історичний – пишемо *Lwów*. Якщо це сучасний репортаж або офіційний документ – допустимо вживати *Lwiv* (хоча в медіа все ж переважає традиція). А у випадках з назвами типу *Równie/Równo* вибір форми стає вибором політичної позиції.

Список використаної літератури

1. Лабінська Г. М. *Топоніміка: навчальний посібник*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 274 с.

2. Пономарьова Л. В. Дубина М. О. Емоційні тригери в українських та польських текстах про війну: виклики перекладу. *Філологічні трактати*. 2025. Вип. 17. С. 161–168.

3. Горчинський М. М. *Структура онімного простору української мови: монографія*. Хмельницький: Авіст, 2008. Т. 1. 550 с.

4. Uchwała KSNG nr 9/2012 z dn. 7 listopada 2012 r. dotycząca przyjęcia zasad latinizacji alfabetu ukraińskiego. URL: <https://www.gov.pl> (дата звернення: 19.10.2025).

5. Urzędowy wykaz polskich nazw geograficznych świata. Wyd. 2. Warszawa: Główny Urząd Geodezji i Kartografii, 2019. 862 s.

*Анастасія ВЛАДИЖЕНСЬКА,
студентка 3 курсу ОПП «Польська мова і література,
друга мова – англійська»,
Хмельницький національний університет.
Науковий керівник – викладач Зоряна ШАХОВАЛ*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЛАСНИХ НАЗВ ТА МІФОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА ПОЛЬСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДАХ «ЛЕВ, ЧАКЛУНКА ТА ШАФА»

У статті здійснено системний порівняльний аналіз стратегій перекладу власних назв (антропонімів, топонімів) та міфологічної лексики у романі фентезі К. С. Льюїса «Лев, Чаклунка та Шафа». На матеріалі українського та польського перекладів досліджено специфіку застосування транскрипції, калькування, доместикації та форенізації. Визначено роль культурної субституції у відтворенні комічного ефекту та збереженні авторського світотворення. Встановлено, що польський переклад тяжіє до адаптації тексту, тоді як український частіше зберігає іноземний колорит або звертається до фольклоризації образів.

Ключові слова: художній переклад, фентезі, власні назви, оніми, міфоніми, доместикація, форенізація, К. С. Льюїс.

W artykule przeprowadzono systemową analizę porównawczą strategii tłumaczenia nazw własnych (antroponimów, toponimów) oraz leksyki mitologicznej w powieści fantasy C.S. Lewisa „Lew, Czarownica i stara szafa”. Na podstawie ukraińskiego i polskiego przekładu zbadano specyfikę zastosowania transkrypcji, kalkowania, domestykacji i forenizacji. Określono rolę substytucji kulturowej w odtwarzaniu efektu komicznego i zachowaniu autorskiej wizji świata. Ustalono, że przekład polski dąży do adaptacji tekstu, podczas gdy ukraiński częściej zachowuje obcy koloryt lub odwołuje się do folklorystyki obrazów.

Słowa kluczowe: przekład literacki, fantasy, nazwy własne, onimy, mitonimy, domestykacja, forenizacja, C.S. Lewis.

Сучасний літературний простір неможливо уявити без жанру фентезі, який сьогодні визнається одним із найбільш затребуваних напрямів художньої прози. Його популярність зумовлена жанровою специфікою, яка полягає в необмеженості авторського задуму та варіативності оповіді. Цей жанр демонструє здатність до інтеграції з іншими літературними формами, породжуючи такі гібриди, як горор-фентезі чи наукове фентезі [1, с. 134–136]. Серед класичних зразків цього жанру особливе місце посідає цикл «Хроніки Нарнії» Клайва Стейплза Льюїса, який належить до світової класики дитячої літератури. Роман «Лев, Чаклунка та Шафа» (1950) є ключовим текстом для розуміння світу Нарнії, а його численні переклади виявляють динаміку міжкультурної комунікації та особливості національних перекладацьких шкіл [2, с. 37–38].

Переклад власних назв є однією з найскладніших проблем сучасного перекладознавства. Як зазначають дослідники, ці елементи слугують основою для створення уявного світу і вимагають від перекладача вибору між фонетичною точністю та смисловою прозорістю [2, с. 39–40]. Особливої актуальності набуває порівняльний аналіз українського та польського перекладів, що дозволяє виявити відмінності у підході до англійської прози в близькоспоріднених культурах.

Метою статті є аналіз перекладацьких стратегій, використаних для відтворення назв та міфологічних понять у польському та українському перекладах роману, а також визначення їхньої ефективності щодо збереження авторської світобудови [2, с. 44–45]. Матеріалом дослідження слугували оригінал твору та його переклади: польською мовою Анджея Полковського та українською Віктора Шовкуна, Ігоря Ільїна, Олександра Кальниченка за участю Катерини Воронкіної.

Власні назви є предметом вивчення багатьох наукових галузей, однак у перекладознавстві вони посідають особливе місце через свою ідентифікаційну функцію. Т. Гоббс, наприклад, вважав, що власні назви можуть охоплювати навіть розгорнуті описові

вирази. У вузькому тлумаченні власна назва розглядається як окрема підкатегорія іменників, що має обмежену семантичну структуру [2, с. 65–69].

А. Гардинер пропонує класифікацію власних назв, яка є доцільною для аналізу фентезійних творів. Він виділяє «смилові імена» та «ідентифікаційні імена». У художньому творі оніми мають гармоніювати зі стилістикою тексту та відображати авторський задум [2, с. 69–77].

У процесі відтворення іншомовних власних назв перекладачі застосовують різні стратегії, серед яких ключовими є форенізація та доместикація. Форенізація спрямована на збереження ознак чужої культури, переміщуючи читача до автора і створюючи «відчуття присутності чужого» [2, с. 106–108]. Натомість доместикація передбачає максимальне наближення тексту перекладу до культурних і мовних норм приймаючої сторони, адаптуючи текст так, щоб він сприймався як «свій» [2, с. 115–117]. Технічний інструментарій перекладача включає транскрипцію, транслітерацію, калькування, адаптацію та культурну субституцію.

Аналіз імен головних героїв роману К. С. Льюїса демонструє суттєві розбіжності у підходах польських та українських перекладачів. Польський переклад виразно тяжіє до доместикації, намагаючись зробити імена звичними для дитини.

Аналогічну тенденцію спостерігаємо з ім'ям *Edmund*. Польський переклад не лише транслітерує повну форму, але й використовує зменшувальну *Edziu*, що додає тексту емоційної теплоти. Український перекладач уникає зменшувальних форм, залишаючи офіційне *Едмунд* [2, с. 164–167].

Особливий інтерес становлять «промовисті» імена та титули. Ім'я вовка *Maugrim* у польському перекладі є прямим запозиченням без змін, що залишає його семантично непрозорим, що є форенізацією [2, с. 174–176]. В українському варіанті застосовано транскрипцію з елементами фонетичної адаптації – *Могрім*. Перекладач адаптував дифтонг [au] як [o], що відповідає правилам української милозвучності. Крім того, така форма може

викликати асоціації зі словом «грим», що додає імені конотацій сили та загрози [2, с. 177–179].

Титули королів і королев Нарнії також зазнали різних трансформацій. Епітет *King Peter the Magnificent* у польському варіанті відтворено як *Piotr Wspaniały*, що є прямим лексичним відповідником, що є семантичним калькуванням. Український переклад *Пітер Прекрасний* є прикладом стилістичної адаптації. Хоча словникове значення *Magnificent* тяжіє до «величний», у контексті лицарського епосу та казки «Прекрасний» виступає синонімом благородства та досконалості [2, с. 205–210].

Щодо *Queen Susan the Gentle*, польське *Zuzanna Łagodna* точно передає значення «м'яка» або «лагідна». В українському перекладі обрано варіант *Сюзан Жаліслива*, що є прикладом семантичної модуляції. Перекладач акцентує увагу не на темпераменті героїні, а на її емоційній рисі – здатності до співчуття [2, с. 211–214].

У перекладі зоантропонімів, зокрема *Mr/Mrs Beaver*, обидві мови застосували калькування – *Pan Bóbr/Бобер*. Однак польська форма *pani Bobrowa* утворена за моделлю людських жіночих прізвищ (суфікс –owa), що надає персонажеві людських рис. Українська форма *пані Бобриха* використовує словотвірну модель для позначення самки тварини, що зберігає біологічну основу, але в поєднанні з титулом «пані» створює певний комічний ефект [2, с. 180–185].

К. С. Льюїс активно використовує гру слів у назвах місць, що становить значний виклик для перекладу. Оригінальний топонім *Spare Oom* (спотворене *Spare Room*) у польському перекладі майстерно адаптовано як *kraj Gar-Deroby*. Це приклад фонографічної адаптації та графічної мімікрії, де слово *garderoby* оформлено як екзотичну географічну назву. Це дозволило зберегти каламбур [2, с. 230–233]. В українському перекладі гру слів втрачено: використано описову конструкцію з *далекої країни з такою привітною назвою Вітальня*, що свідчить про спрощення стилістичного прийому заради ясності змісту [2, с. 234–235].

Водночас, переклад *The Fords of Beruna* демонструє ризики субституції. У польському тексті назва транслітерована як *Bród Beruny*. В українському перекладі відбулася трансформація на *брід Гарони*. Це може бути або помилковою асоціацією з реальною французькою річкою Гаронна, або свідомою фонетичною адаптацією, яка, однак, віддаляє переклад від оригіналу [2, с. 247–251].

Показовим є також переклад ласощів *Turkish Delight*, якими Чаклунка спокушає Едмунда. Польський перекладач замінив східні солодоші на *ptasie mleczo*, які є знаковим продуктом для польської культури. В українському перекладі використано наближений переклад *мармелад*, оскільки рахат-лукум нагадує його за консистенцією. Це класичні приклади адаптації культурної реалії [2, с. 257–262].

Персонаж *Father Christmas* в обох випадках піддався повній субституції: *Święty Mikołaj* – польська католицька традиція; *Дід Мороз* в українському перекладі, актуальний на момент створення, хоча нині більш відповідним є Святий Миколай. Це функціональні аналоги, що забезпечують необхідний емоційний відгук у дитячої аудиторії [2, с. 186–191].

Специфіка перекладу виявляється також на рівні синтаксису, фразеології та відтворення поетичних вставок. Вірш про Адама *When Adam's flesh and Adam's bone...* має різну стилістику в перекладах. Польський варіант *Gdy ciało z ciała Adama...* використовує біблійну стилізацію. Це надає уривку піднесеного, сакрального звучання. Український переклад *Коли Адама плоть і кров...* демонструє віршовану адаптацію з елементами спрощення. Біблійну формулу замінено на фразеологізм, а топонім вилучено на користь узагальненого образу «трон законний». Крім того, фінал строфи змінено: замість констатації завершення зла, перекладач акцентує на появі позитивних почуттів «пройдуть радість і любов» [2, с. 336–345].

Цікавим є переклад офіційного звинувачення Гумнуса. Термін *High Treason* (державна зрада) польський перекладач

передав як *Spisek Najwyższego Stopnia* (змова найвищого ступеня), що є менш точним юридично, але зберігає загрозливу тональність. Український перекладач використав точний термінологічний еквівалент державна зрада. Водночас, титул *Chatelaine* (управителька замку) у польській версії стилізовано під старовину – *Kasztelanka*, а в українській генералізовано до *володарка* [2, с. 322–328].

Також варто звернути увагу на переклад гасел. *LONG LIVE THE QUEEN* у польській мові перекладено дослівно: *Niech żyje Królowa!* Це повний лексико–граматичний еквівалент. В українському перекладі відбулася семантична модуляція: *Слава королеві!* Використання вигуку «Слава» адаптує англійську формулу до української традиції патріотичних гасел, посилюючи урочистість вислову [2, с. 317–321].

Найбільший простір для творчості перекладачів відкриває міфологічна лексика та назви фантастичних істот. Дослідження виявило виразну тенденцію до доместикації в обох перекладах, проте засоби реалізації цієї стратегії різняться.

Проведене дослідження особливостей перекладу власних назв та міфологічної лексики в романі К. С. Льюїса «Лев, Чаклунка та Шафа» дозволяє зробити наступні узагальнення.

Переклад творів жанру фентезі вимагає від перекладача не лише високої мовної компетенції, а й глибокого розуміння авторської світобудови. Зіставлення показало, що польський переклад (А. Полковського) частіше обирає стратегію доместикації. Це проявляється в адаптації імен та використанні зрозумілих культурних реалій.

Український переклад демонструє складнішу комбінацію стратегій. Для імен головних героїв застосовується коренізація/транскрипція, що підкреслює їхнє іншомовне походження. Водночас, для назв магичних істот та явищ перекладачі активно використовують фольклоризацію. Цей підхід наближає казковий світ до українського читача через звичні

міфологічні образи, хоча іноді призводить до втрати оригінальної гри слів у топонімах.

Обидва переклади успішно виконали комунікативно-прагматичне завдання. Незважаючи на певні втрати або зміщення акцентів, перекладачам вдалося відтворити унікальну атмосферу Нарнії, використовуючи ресурси рідної мови. Польський текст видається більш адаптованим і «домашнім» для дитячої аудиторії, тоді як український – більш «епічним» та насиченим національним колоритом.

Список використаної літератури

1.Варданян В. Е. Власні назви в жанрі фентезі: лінгвостилістичний та перекладознавчий аспекти (на матеріалі циклу «Хроніки Нарнії»): магістерська робота. Кривий Ріг: КДПУ, 2023. 85 с.

2.Владиженська А. Особливості перекладу власних назв та міфологічної лексики в українському та польському перекладах «Лев, Чаклунка та Шафа»: курсова робота. Хмельницький: ХНУ, 2025. 26 с.

3.Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

4.Вербич С. Українська академічна ономастика: минуле, сьогодення, майбутнє. *Українська мова*. 2018. № 3. С. 28–39.

5.Горбуньова С. О. Проблеми перекладу жанру фентезі. URL: <http://surl.li/gquij> (дата звернення 29.11.2025).

6.Єфімов Л. П., Ясінецька О. А. Стилістика англійської мови і дискурсивний аналіз: навч. метод. посіб. Вінниця: Нова книга, 2004. 240 с.

7.Кизилова В. Дитяча література: стан, проблеми, перспективи. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Донецьк, 2009. Вип. XX. С. 236–240.

8.Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2006. 368 с.

9.Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с.

10.Льюїс К. С. Хроніки Нарнії. Лев, Біла Відьма та шафа. Пер. з англ. І. Ільїна, О. Кальниченка. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2017. 240 с.

11.Slyvka L. Z. The peculiarities of the usage of lexical transformations in the translation of official business documentation from English into Ukrainian. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2023. № 59. P. 130–133.

12.Lewis C. S. *The Chronicles of Narnia. The Lion, the Witch and the Wardrobe*. London: Geoffrey Bles, 1950. 173 p.

13.Lewis C. S. *Opowieści z Narnii. Lew, Czarownica i stara szafa*. Tłum. A. Polkowski. Poznań: Media Rodzina, 2005. 184 s.

*Діана ГАВРИЛЮК,
студентка 3 курсу ОПП «Польська мова і література,
друга мова – англійська»,
Хмельницький національний університет.
Науковий керівник – викладач Зоряна ШАХОВАЛ*

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ТА ПОЛЬСЬКОГО ДУБЛЯЖУ АНІМАЦІЙНОГО ФІЛЬМУ «МАВКА. ЛІСОВА ПІСНЯ» (2023 року)

У статті здійснено порівняльний аналіз українського та польського дубляжу анімаційного фільму «Мавка. Лісова пісня» (2023) з позицій лінгвокультурного підходу. Особливу увагу зосереджено на відтворенні культурно маркованих одиниць, фольклорних образів і символів, що формують національний культурний код твору. Проаналізовано перекладацькі стратегії та трансформації, застосовані у процесі адаптації українського культурного контексту для польської аудиторії. Встановлено, що польський дубляж поєднує дослівні відповідники з елементами культурної адаптації, що дозволяє зберегти смислове та емоційне наповнення оригіналу, водночас частково нейтралізуючи національний колорит.

Ключові слова: *аудіовізуальний переклад, дубляж, лінгвокультурні особливості, культурно марковані одиниці, адаптація, фольклор.*

W artykule przeprowadzono analizę porównawczą ukraińskiego i polskiego dubbingu filmu animowanego «Mawka. Strażnicy lasu»(2023) z punktu widzenia podejścia lingwistyczno-kulturowego. Szczególną uwagę poświęcono odtworzeniu jednostek oznaczających kulturowo, obrazów i symboli folklorystycznych, które kształtują narodowy kod kulturowy utworu. Przeanalizowano strategie tłumaczeniowe i transformacje zastosowane w procesie adaptacji ukraińskiego kontekstu kulturowego dla polskiej publiczności. Stwierdzono, że polski dubbing łączy dosłowne odpowiedniki z elementami adaptacji kulturowej, co pozwala zachować znaczeniową i emocjonalną treść oryginału, jednocześnie częściowo neutralizując koloryt narodowy.

Słowa kluczowe: tłumaczenie audiowizualne, dubbing, cechy lingwistyczno-kulturowe, jednostki oznaczone kulturowo, adaptacja, folklor.

Тему труднощів при перекладі української культурно маркованої лексики на польську в дубляжі не було достатньо висвітлено, зокрема в анімаційному фільмі «Мавка. Лісова пісня», що і зумовлює актуальність теми. Порівняння українського та польського дубляжу дає змогу дослідити, як етнокультурні елементи, фольклорні образи та мовні особливості адаптуються для різних аудиторій.

Метою дослідження є порівняльний аналіз та виявлення лінгвокультурних особливостей українського і польського дубляжу анімаційного фільму «Мавка. Лісова пісня» (2023).

Аудіовізуальний переклад становить передачу вербальних елементів, що супроводжують відеоряд, і застосовується у телевізійному контенті, кінофільмах та іншій аудіовізуальній продукції. Специфіка мультимедійного перекладу полягає в тому, що інформація подається не лише вербальними кодами, а й сукупністю невербальних засобів – зображеннями, звуковими ефектами, музичним супроводом і жестами. Поєднання різних кодів безпосередньо впливає на перекладацький процес, оскільки передбачає використання додаткових засобів передачі інформації або залучення голосу диктора при закадровому озвученні. У сфері аудіовізуального перекладу сформувалися різні способи передачі змісту, які мають на меті відповідати вимогам глядацької аудиторії. До основних методів належать дубляж, субтитрування, закадрове озвучення та аматорський переклад [6].

Дубляж вважається одним із найпоширеніших методів перекладу фільмів, що пояснюється його націленістю на широку аудиторію та полегшеним сприйняттям матеріалу. Дублювання становить одну з найважливіших трансформацій у сучасній кінематографічній індустрії. Незважаючи на зовнішню простоту цього процесу, він включає низку складних етапів, які спрямовані на досягнення оптимальної якості звуку. Для перекладача, попри

всі технічні особливості, ключовим завданням є збереження авторського задуму, забезпечення зрозумілості матеріалу для нової аудиторії та точне відтворення образів персонажів, тобто передача змісту оригінального твору засобами іншої мови [3].

Специфічні особливості народу та його повсякденного життя відбиваються у культурно маркованій лексиці, або ж словах-реаліях, що містять у собі відомості про країну, її традиції та звичаї. Поняття *культурно маркована лексика* зазвичай відносять до безеквівалентної, оскільки такі одиниці не мають точних відповідників в інших мовах. Ці одиниці формують образність твору, підсилюють його емоційно-експресивне забарвлення, допомагають створити етнічну картину та підкреслюють національний колорит. На цей час існує багато класифікацій культурно маркованих одиниць, що ґрунтуються на різних методологічних принципах. Переклад такої лексики, зокрема реалій, потребує чіткого визначення відповідних способів відтворення, які дозволяють максимально точно передати національно-культурну інформацію конкретного народу [4].

Лінгвокультурні елементи не варто вважати повністю неперекладними, оскільки кожна мова володіє певними засобами для передачі культурних реалій, які властиві іншій мовній спільноті. До стратегій вирішення перекладацьких труднощів можуть належати такі методи, як гіпонімія (конкретизація), гіперонімія (узагальнення), пошук значення, близького за змістом (аналогія), модуляція, а також різні форми запозичення (цитування, калькування, створення неологізмів). Окрім того, застосовуються такі трансформації, як адаптація, вставка, опис, парафраза та експлікація. У практиці перекладу ці способи нерідко комбінуються та взаємодоповнюють один одного і можуть бути використані як для лінгвокультурних елементів, так і для звичайної лексики [5].

Найбільш поширеним способом передачі реалій є приблизний переклад. Він дозволяє досить точно відтворити предметний зміст лексичної одиниці, однак призводить до втрати її

національно-культурного забарвлення. Це відбувається через заміну конотативного елемента нейтральним за стилістикою словом або словосполученням, тобто одиницею з нульовою конотацією, що відповідно усуває емоційний і культурний компонент оригіналу [5].

У межах контекстуального перекладу головним орієнтиром перекладача стає саме контекст, оскільки іншомовна реалія може мати відповідники, які не збігаються зі словниковими значеннями [5].

Отже, людина, яка відповідальна за переклад, тобто перекладач, свідомо чи підсвідомо залучає власне інтерпретаційне бачення вихідного тексту та намагається встановити рівновагу між двома мовами й культурами, а також між їхніми відповідними картинами світу [1].

Більшість теоретиків і практиків перекладу розглядають адаптацію як стратегію, яка не завжди відповідає класичним завданням перекладу, оскільки її застосування передбачає внесення суттєвих структурних змін у текст, що може призводити до спотворення або зміщення авторського задуму. Тому адаптацію радше відносять до редакції перекладу, зумовленої вимогами видавництва та потребами цільової аудиторії. Також можуть відносити її до теорії комунікації, де вона розглядається як пристосування тексту до певної лінгвокультури, для легшого сприйняття різними аудиторіями. Теорія адаптації як теоретична модель перекладу має локальний, а не універсальний характер і, подібно до інших окремих моделей, не здатна охопити всі можливі випадки з якими стикається перекладач. Вона насамперед визначає лінгвальні та екстралінгвальні фактори, що впливають на процес відтворення перекладу, а також спрямована на забезпечення максимальної тотожності реакцій аудиторії на вихідний та перекладний тексти [2].

У процесі практичного аналізу було виявлено, що україномовна версія анімаційного фільму «Мавка. Лісова пісня» (2023) спирається на глибинний національний культурний код,

який стає помітним через персонажів, особливості предметного світу та символіку. Такий підхід дає змогу простежити, яким чином сучасний анімаційний фільм не лише адаптує, а й інтерпретує українську міфологію, робить її зрозумілою та привабливою для широкої аудиторії.

У польському дубляжі мультфільму «Мавка. Лісова пісня» передача українського фольклору здійснюється за допомогою різних типів перекладу: дослівних відповідників, адаптацій, спрощень та пояснювальних перекладів. Така різноманітність перекладацьких стратегій зумовлена необхідністю одночасно зберегти культурну специфіку оригіналу та забезпечити зрозумілість змісту для польської аудиторії, яка може не мати попереднього досвіду взаємодії з українською міфологічною традицією. В окремих випадках перекладачі застосовують часткову нейтралізацію чи культурну трансформацію елементів, що мають високий ступінь національної забобонності, намагаючись уникнути втрати смислових акцентів. Саме тому польський дубляж можна розглядати як результат балансу між вірністю оригіналу та необхідністю культурної адаптації, де кожен перекладацький прийом спрямований на збереження фольклорної семантики в умовах іншої мовно-культурної системи. Деякі терміни збережені дослівно:

Перший приклад:

Польська версія: «*strażnik lasu*»

Українська версія: «*хранитель лісу*»

Другий приклад:

Польська версія: «*duchy matki natury*»

Українська версія: «*первісні духи природи*»

Третій приклад:

Польська версія: «*źródło życia*»

Українська версія: «*джерело життя*»

Це дозволяє польському глядачеві зрозуміти міфологічну функцію цих персонажів і зберегти їхню символічну роль у фольклорному контексті.

Інші слова були адаптовані до польської культурної традиції для кращого сприйняття. Можемо це побачити на прикладі:

Польська версія: «*flet*»

Українська версія: «*сонілка*»

Функція передана через знайомий польському слухачеві контекст музики. Аналогічно:

Польська версія: «*zdrów jak ryba*»

Українська версія: «*як новенький*»

Відбулася адаптація складнішого українського виразу, діалог став зрозумілішим.

У польському дубляжі мультфільму «Мавка. Лісова пісня» передача реплік здійснюється з різним рівнем наближення до українського оригіналу, водночас зберігається сенс та емоційне навантаження.

Наприклад:

Польська репліка: «*Ośmieszylaś nas przed samym strażakiem*»

Українська репліка: «*Тепер ми нероби в очах хранителя*»

Передається оцінний тон українського вислову, зберігається функція хранителя як морального орієнтира.

У випадку:

Польська репліка: «*Że ludzie są wredni i chciwi*»

Українська репліка: «*У смертних очі загребуці, руки залетюці*»

Польський дубляж спрощує метафоричну експресію української фрази, передає загальне уявлення про негативні риси людей.

Дослівний переклад застосовано до ключових міфологічних образів:

Польська репліка: «*Jestem Mavka-dusza tego lasu*»

Українська репліка: «*Я Мавка лісова – душа прадавнього лісу*»

Польська версія точно відповідає українській, зберігає функцію Мавки як духовного персонажа та підкреслює її міфологічне значення.

Загалом польський дубляж поєднує дослівні відповідники, адаптації та спрощення, що дозволяє зберегти культурний контекст, міфологічні образи та емоційну насиченість оригіналу, одночасно роблячи текст зрозумілим для польського глядача.

Аналіз польського дубляжу мультфільму «Мавка. Лісова пісня» дозволяє виділити різноманітні перекладацькі прийоми, які застосовуються для того, щоб адаптувати український культурний та фольклорний контекст до польської аудиторії, зберігаючи при цьому емоційну насиченість і смислову цілісність оригіналу. У процесі дослідження було визначено, що при перекладі часто використовували комбінацію кількох прийомів у межах однієї репліки або рядка пісні, що підкреслює складність завдання: передати міфологічний, поетичний та побутовий контекст українського твору в межах іншої мовної культури. Таким чином, польський дубляж мультфільму демонструє комплексний підхід до перекладу, поєднуючи додавання, опущення, конкретизацію, еквівалентний переклад та стилістичні адаптації. Це дозволяє зберегти міфологічні та культурні коди українського оригіналу, передати емоційний та поетичний ефект і одночасно забезпечити доступність тексту для польської аудиторії.

Список використаної літератури

1.Голубенко Н. І. Засади концептуального аналізу в перекладознавстві. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки».* Мовознавство. 2015. № 3. С. 67–71 URL: http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2015/NV_2015_3/12.pdf (дата звернення 27.11.2025).

2.Демецька В. Адаптивна модель перекладу в психолінгвістичному вимірі. *Psycholinguistics.* 2019. № 26 (2). С. 70–90 URL : <https://dspace.kmf.uz.ua/jspui/bitstream/123456789/337/1/3-Demecka.pdf> (дата звернення 27.11.2025).

3.Мітіна О. Ростомова Л. Драпалюк К. Дублювання як вид аудіовізуального перекладу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.* Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Том 33. № 6. С. 235–242. URL :

https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/part_1/40.pdf
(дата звернення: 26.11.2025).

4.Мороз Т.О. Специфіка перекладу культурно маркованих одиниць. *Молодий вчений*. 2018. № 4.4. С. 64–68 URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/4.4/18.pdf> (дата звернення: 27.11.2025).

5.Пилипчук О. Лінгвокультурний аспект перекладу (на матеріалі перекладів творів Карла Еміля Францоу українською мовою). *Іноземна Філологія*. 2014. Вип. 127. Ч. 1. С. 144–150 URL: <https://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/foreignphilology/article/viewFile/171/174> (дата звернення: 27.11.2025).

6.Романишин Н.І., Роман С.В. Застосування корпусних технологій у дослідженні аудіовізуального перекладу. *Молодий вчений*. 2022. № 10. С. 132–136 URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/download/5623/5501/> (дата звернення 25.11.2025).

*Мирослава ГОРБАНЧУК,
магістрантка I курсу ОПП «Менеджмент»,
Вінницький національний аграрний університет.
Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Олена ЮМАЧІКОВА*

ВЕРБАЛЬНИЙ СКЛАДНИК ДІЛОВОГО ІМІДЖУ МЕНЕДЖЕРА: ЕТИКО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

У статті доведено, що мовний етикет і культура мовлення є ключовими етико-культурними складниками ділового іміджу менеджера, актуальність яких зростає в умовах цифровізації та конкуренції. Обґрунтовано, що свідоме дотримання етикету й основних ознак мовлення (точність, логічність) є критичною умовою для підвищення професійного авторитету.

Ключові слова: діловий імідж, комунікативна компетентність, культура мовлення, менеджер, мовний етикет.

In the article, it is proven that speech etiquette and speech culture are the key ethical and cultural components of a manager's business image, the relevance of which increases amid digitalization and competition. It is substantiated that conscious adherence to etiquette and core features of speech (accuracy, logic) is a critical condition for increasing professional authority.

Keywords: business image, communicative competence, manager, speech culture, speech etiquette.

Успішна реалізація основних функцій менеджменту – планування, організації, мотивації та контролю – безпосередньо залежить від ефективності комунікації. В умовах сучасних економічних реалій, стрімкої цифровізації та високої конкуренції, комунікативна компетентність менеджера набуває статусу критично важливої професійної навички.

Водночас на тлі зростання вимог до вербальної комунікації спостерігається тенденція до зниження загального рівня культури мовлення у професійному середовищі, що проявляється у

порушенні правил мовного етикету й нездатності дібрати адекватні мовні засоби (зокрема, у цифровому спілкуванні) [4, с. 1]. Ця ситуація створює розбіжність між об'єктивною потребою в бездоганному використанні вербального складника ділового іміджу, що є репутаційним капіталом, і суб'єктивною недооцінкою менеджерами ролі мовного етикету й культури мовлення як фундаментальних інструментів професійної ефективності.

Так, актуалізується необхідність наукового обґрунтування вирішальної ролі мовного етикету й культури мовлення як невіддільних етико-культурних складників ділового іміджу менеджера. Дослідження є важливим практичним завданням, оскільки свідоме дотримання цих норм є критичною умовою для підвищення професійного авторитету, мінімізації комунікативних конфліктів й ефективного досягнення управлінських цілей.

Об'єктом дослідження є процес формування ділового іміджу менеджера, а **предметом** – мовний етикет і культура мовлення як етико-культурні складники його вербального іміджу.

Саме тому, для визначення наукових засад розв'язання цієї проблеми й окреслення стратегічних способів підвищення комунікативної компетентності менеджерів, необхідно здійснити аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання поставленої проблеми, і на які спирається автор, що дозволить виділити не вирішені раніше частини загальної проблеми, яким і присвячена стаття.

Проблема формування комунікативної компетентності й ділового іміджу менеджера перебуває у фокусі уваги як українських, так і закордонних науковців. Зокрема, О. Власенко й В. Майструк акцентують на тому, що використання ввічливих форм мовлення слугує основним індикатором мовленнєвої компетентності, однак зазначають, що лише близько половини менеджерів-початківців активно використовують мовні формули ввічливості, що підтверджує актуальність розвитку навичок вербальної комунікації [3]. О. Царик, Т. Паничок і Ж. Максимчук у своїх дослідженнях підкреслюють, що культура мовлення у бізнес-

комунікації є багатокомпонентною та включає не лише правильне застосування мовних засобів, а й врахування інтеркультурних аспектів і впливу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [7]. М. Пабат висвітлює проблему формування навичок мовленнєвого етикету в курсах англійської мови для бізнесу, визначаючи мовленнєвий етикет як систему правил соціально-мовної поведінки, важливу для ділового спілкування [6]. У роботах Н. Калюжки [4], а також О. Юмачікової, Р. Кравця та І. Холод [8] розглядаються етичні й етнокультурні основи ділового й професійного спілкування. Проте, незважаючи на значну кількість праць, питання комплексного дослідження та практичної інтеграції норм мовного етикету й культури мовлення саме у контексті стратегічного формування вербального ділового іміджу менеджера потребує подальшого системного обґрунтування.

Мета статті полягає у теоретичному дослідженні й обґрунтуванні ролі мовного етикету й культури мовлення як етико-культурних складників у формуванні професійно-ефективного ділового іміджу менеджера, а також окресленні їхнього впливу на ефективність управлінської діяльності. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: 1) визначити місце вербального складника в загальній структурі ділового іміджу особистості; 2) проаналізувати сутність і функції мовного етикету в контексті професійної комунікації; 3) схарактеризувати основні ознаки культури мовлення менеджера як фактора професійної ефективності; 4) довести прямий зв'язок між дотриманням норм етико-культурних складників (мовного етикету й культури мовлення) і підвищенням професійного авторитету менеджера.

У науковій літературі імідж розглядається як цілісний образ, що формується та сприймається суспільством щодо особистості або організації [5]. Діловий імідж менеджера є комплексною, багатоаспектною категорією, яка традиційно охоплює зовнішній вигляд (одяг, аксесуари), психологічні аспекти (світогляд, цінності) і речовий імідж (робоче місце, реквізит) [5]. Однак, аналізуючи цю структуру, ми доходимо висновку, що саме

вербальний імідж є ключовим складником, який забезпечує прямий і невідкладний вплив на професійне сприйняття. Він слугує мостом між внутрішніми якостями фахівця та його зовнішнім проявом.

Вважаємо, що, хоч імідж є багатоаспектним, проте саме вербальний компонент виконує роль незамінного інструмента ідентифікації та оцінки професіонала. Мовлення – це єдиний аспект іміджу, який не може бути повністю сфальсифікований; він відображає інтелектуальний рівень, емоційну стійкість й етичні принципи особистості. Як слушно зазначає Н. С. Калюжка, саме мовлення виступає одним із найважливіших чинників, за яким оцінюється людина, оскільки слова є оболонкою думок [4, с. 79]. Так, вербальний імідж, що формується через грамотність, словниковий запас та вокальні характеристики (тембр, інтонацію) [5], є фундаментальною передумовою для формування довіри й професійного авторитету менеджера в очах колег, підлеглих і партнерів.

У контексті ділової комунікації критично важливим є розуміння мовного етикету. Більшість джерел визначають його як історично сформовану сукупність правил мовної поведінки, спрямованих на встановлення контакту та підтримання доброзичливої тональності спілкування [1]. М. Пабат підкреслює, що мовленнєвий етикет – це система правил соціально-мовної поведінки, критично важлива для ділового спілкування [6]. На основі цих визначень ми стверджуємо, що його основна функція у менеджменті – це не лише вияв поваги до співрозмовника, але й формування необхідного рівня передбачуваності комунікації, що є частиною національного кодексу добропристойності [1].

Авторська позиція полягає у тому, що мовний етикет не є лише набором соціальних ритуалів, а виконує стратегічну, інструментальну функцію в управлінській діяльності. Свідоме й коректне застосування етикетних норм (вибір форми звертання, прохання, відмови) є превентивним механізмом, який знижує комунікаційні ризики. Управлінська діяльність вимагає свідомого

застосування етикету для: встановлення сприятливої комунікації, підвищення лояльності партнерів і мінімізації конфліктів. Дотримання мовного етикету, яке висуває вимоги ввічливості й статечності [4, с. 193], є прямим інструментом формування позитивної корпоративної культури, що підкреслюється дослідниками [1].

Так, мовний етикет виступає основою, на якій будується ділова довіра. У професійному середовищі науковців і менеджерів, засоби вираження етикету диференціюються залежно від форми спілкування та статусу адресата (наприклад, спілкування з колегами у власне науковому підстилі відрізняється від спілкування зі здобувачами освіти). Це свідчить про гнучкість етикету як інструменту, що дозволяє менеджеру ефективно маневрувати в різних соціальних і професійних ситуаціях.

Науковці, такі як Н. С. Калюжка, розглядають культуру мовлення як мистецтво володіння словом, що полягає у свідомому доборі мовних засобів для максимальної ефективності спілкування [4, с. 79]. Культурне мовлення є необхідною умовою для успішного донесення думки, оскільки недостатньо лише говорити ввічливо (етикет), необхідно говорити якісно (культура). Якість мовлення безпосередньо корелює зі здатністю менеджера чітко формулювати завдання, переконливо вести переговори й швидко обробляти інформацію.

Дослідниця Н. С. Калюжка виділяє низку ключових ознак, важливих для формування професійного вербального іміджу: змістовність (повне розкриття думки), правильність і чистота (дотримання всіх норм літературної мови), точність (найкращий добір мовних засобів), логічність і послідовність (забезпечення смислових зв'язків), багатство (використання різноманітних засобів), доречність (урахування адресата й мети) і виразність [4, с. 83]. Ці ознаки демонструють, що культура мовлення є не лише естетичною вимогою, а й прямим інструментом підвищення професійної ефективності.

Отже, культура мовлення, на наш погляд, є ядром етико-культурного складника, оскільки вона визначає не лише ввічливість (етикет), а і якість передачі інформації, перетворюючи менеджера з просто комунікатора на авторитетного лідера. Спираючись на роботи [8], стверджуємо, що володіння високою культурою мовлення дозволяє менеджеру не лише коректно висловлюватися, але й краще розуміти співрозмовника, формулювати завдання, переконувати й, як наслідок, уникати комунікативних конфліктів. Це є безпосереднім доказом її професійної цінності й необхідним складником успішної управлінської кар'єри.

Проведене дослідження підтвердило, що мовний етикет і культура мовлення є не просто бажаними, а критично необхідними складниками ділового іміджу менеджера. Вони безпосередньо впливають на його професійний авторитет й ефективність управлінської діяльності, перетворюючи комунікацію з простого обміну інформацією на стратегічний інструмент впливу.

Узагальнюючи результати теоретичного дослідження, можна стверджувати, що, попри багатоаспектність іміджу, саме вербальний компонент, що базується на мовному етикеті й культурі мовлення, є ключовим чинником. Він визначає первинне сприйняття професіонала й забезпечує довготривале формування його репутації, слугуючи прямим відображенням інтелекту, а також етичних засад менеджера. Свідоме дотримання мовного етикету (правил ввічливості, формул звертань) у професійній комунікації сприяє не лише демонстрації поваги, а й встановленню ділової довіри й підвищенню лояльності партнерів. Це, зі свого боку, є ефективним механізмом мінімізації комунікативних конфліктів, що є стратегічно важливим для безперервної та ефективної управлінської діяльності. Підвищення культури мовлення дозволяє менеджеру легше, чіткіше й доцільніше формулювати свої думки. Таке володіння словом забезпечує прямий зв'язок із підвищенням професійного авторитету, оскільки чітке мовлення є маркером професійної компетентності. Свідоме

володіння етико-культурним складником є критичною умовою для досягнення управлінських цілей. Вербальна компетентність не лише формує позитивний зовнішній імідж, але й слугує потужним інструментом впливу та переконання, необхідним для ефективного керівництва, мотивації персоналу й успішного ведення переговорів.

Подальші дослідження вбачаються у розширенні теоретичних напрацювань щодо практичного застосування мовних норм у сучасному бізнес-середовищі. Зокрема, актуальним є детальний аналіз особливостей мовного етикету в умовах цифрового ділового спілкування (електронна пошта, месенджери, відеоконференції), де форми ввічливості часто трансформуються. Крім того, на основі отриманих висновків необхідна розробка спеціалізованих тренінгових програм для формування комунікативної компетентності майбутніх менеджерів з акцентом на міжкультурних аспектах мовного етикету, що критично важливо в умовах глобалізації бізнесу.

Список використаної літератури

1. Бабенко О. Мовленнєвий етикет у професійному спілкуванні юристів. *Актуальні проблеми гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених*. 2021. Вип. 42. С. 22–24.

2. Васенко В.К. Принципи менеджменту та їх вплив на формування понятійного апарату. *Вчені записки Університету «КРОК»*. URL: <https://snku.krok.edu.ua/vcheni-zapiski-universitetukrok/article/download/151/171/408>

3. Власенко О., Майструк В. Лінгвістичні стратегії професійної ввічливості серед менеджерів-початківців: аналіз організаційної психолінгвістики. *Науковий вісник Університету*. 2023. № 2. С. 100–115.

4. Калюжка Н.С. Етика професійного і ділового спілкування: навчально-методичний посібник. Київ: ФОП Гуляєва В.М., 2022. 228 с.

5. Мінченко Т.М. Імідж ділової людини та чинники впливу на його формування. *Економічні науки: збірник наукових праць*. 2015. С. 110–116.

6. Пабат М. Проблема формування навичок мовного етикету в бізнес-курсі занять з англійської мови. *Філологічні студії*. 2022. № 4. С. 55–65.

7. Царик О., Паничок Т., Максимчук Ж. Особливості мовленнєвої культури в діловому спілкуванні. *Педагогічні науки: теорія і практика*. 2023. № 1. С 5–54.

8. Юмачікова О., Кравець Р., Холод І. Українська мова та етнокультурологія: навчальний посібник до практичних занять для здобувачів вищої освіти за першим (бакалаврським) рівнем спеціальностей аграрного профілю. Вінниця: ВНАУ, 2025. 351 с.

Анастасія ГОРОДЕЦЬКА,

магістрантка 2 курсу

ОПП «Середня освіта. Українська мова та література»,

Хмельницький національний університет.

Науковий керівник – докт. філол. наук, проф. Михайло ТОРЧИНСЬКИЙ

МОДЕРНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ З ЛЕКСИКОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ НУШ

У статті висвітлено проблему модернізації змісту навчального матеріалу з лексикології в контексті реалізації концепції Нової української школи. Розкрито сутність поняття «модернізація», окреслено напрями оновлення лексикологічного компонента шкільного курсу української мови. Проаналізовано сучасні методичні підходи до викладання лексики, визначено роль інтерактивних технологій, ІКТ та компетентнісного підходу у формуванні мовної особистості учня.

Ключові слова: *лексикологія, лексичні явища, модернізація, Нова українська школа, мовна компетентність, інтерактивні методи.*

The article highlights the problem of modernizing the content of teaching materials in lexicology in the context of implementing the concept of the New Ukrainian School. It reveals the essence of the concept of «modernization» and outlines directions for updating the lexicological component of the school course in the Ukrainian language. It analyzes modern methodological approaches to teaching vocabulary and determines the role of interactive technologies, ICT, and a competency-based approach in shaping the linguistic personality of students.

Keywords: *lexicology, lexical phenomena, modernization, New Ukrainian School, linguistic competence, interactive methods.*

Сучасна українська освіта перебуває на етапі активного реформування, що зумовлено вимогами суспільства до підготовки компетентної, мовно свідомої особистості. У Концепції Нової української школи (далі – НУШ) наголошується на необхідності переорієнтації навчального процесу з накопичення знань на

розвиток ключових компетентностей, серед яких провідне місце посідає уміння спілкуватися державною мовою [4, с. 10].

Одним із важливих засобів формування мовної компетентності є вивчення лексикології – розділу, що формує у школярів уявлення про систему слів мови, їхнє значення, походження, уживання та стилістичні особливості. Проте аналіз чинних підручників і практики викладання свідчить, що лексикологічний матеріал нерідко подається абстрактно, без достатнього зв'язку із життєвими ситуаціями й актуальними мовними процесами. Це знижує мотивацію учнів до вивчення української мови та потребує модернізації змісту й методів навчання.

Проблему оновлення змісту шкільного курсу української мови вивчали О. Біляєв, Н. Голуб, Л. Мацько, М. Пентилюк, Л. Попова, Л. Скуратівський та інші методисти. Науковці розглядають модернізацію як процес удосконалення змісту, форм і методів навчання відповідно до сучасних освітніх потреб.

Зокрема, М. Пентилюк акцентує на необхідності розвитку мовної особистості учня через діяльнісний підхід [5, с. 10]. Н. Голуб обґрунтовує принцип комунікативності у вивченні мовних явищ [3, с. 56]. Л. Скуратівський наголошує на важливості зв'язку лексикології з культурологічними аспектами [6, с. 155].

Попри наявність наукових напрацювань, питання модернізації лексикологічного матеріалу в контексті НУШ залишається недостатньо розробленим. Потребують уточнення принципи добору лексичного матеріалу, форми його подання та способи активізації пізнавальної діяльності учнів.

Метою статті є з'ясування змістових і методичних засад модернізації навчального матеріалу з лексикології в закладах загальної середньої освіти відповідно до положень Нової української школи.

Для досягнення мети було визначено такі завдання:

– визначити сутність поняття *модернізація навчального матеріалу* в лінгводидактичному аспекті;

- окреслити основні напрями оновлення лексикологічного компонента шкільного курсу української мови;
- розкрити ефективні прийоми та методи вивчення лексичних явищ у контексті компетентнісного підходу;
- показати роль інтерактивних технологій у формуванні мовної компетентності учнів.

Модернізація навчального матеріалу з лексикології в межах реалізації концепції НУШ передбачає не лише оновлення змістового компонента, а й переосмислення підходів до його подання, добору навчальних завдань, форм і методів організації освітнього процесу [4, с. 15]. В основі цього процесу – орієнтація на компетентнісний підхід, який визначає формування в учнів уміння застосовувати лексикологічні знання у практичному мовленні, у процесі комунікації, творчості та пізнання навколишнього світу через мову.

Традиційно курс лексикології вивчався як сукупність теоретичних понять: лексичне значення, багатозначність, синонімія, антонімія, омонімія, фразеологія тощо. Проте сучасні освітні стандарти вимагають, щоб ці знання набували практичної спрямованості – тобто учень не просто знав визначення, а вмів розрізняти явища в текстах, добирати мовні засоби для точного висловлення думки, аналізувати стилістичну роль слова. Саме тому модернізований зміст лексикології передбачає зміщення акцентів із засвоєння термінології на розвиток мовленнєвих компетентностей.

Одним із ключових напрямів модернізації є трансформація навчального матеріалу відповідно до вікових особливостей учнів [1, с. 86]. У 5–6 класах доцільно подавати лексичні явища через ігрові ситуації, елементи мовного експерименту, вправи на порівняння значень і добір синонімів [2, с. 105]. Для 7–9 класів акцент зміщується на аналітичні завдання: дослідження стилістичних відтінків, створення словникових заміток, роботу з текстами різних функціональних стилів. У старшій школі

важливими стають міжпредметні зв'язки – використання матеріалу лексикології у вивченні літератури, історії, суспільствознавства.

Важливим складником оновлення є інтеграція цифрових ресурсів у процес вивчення лексики. Використання онлайн-словників, інтерактивних вправ, платформ типу *LearningApps*, *Wordwall*, *Quizizz* дає змогу урізноманітнити подачу матеріалу, забезпечити зворотний зв'язок і підтримати мотивацію учнів. Такі інструменти створюють умови для самостійного дослідження лексичних явищ, формують навички пошуку та критичного оцінювання інформації.

А втім, важливою є зміна типології вправ. Замість одноманітних завдань на відтворення знань доцільно пропонувати проблемно-пошукові, творчі, інтерактивні вправи:

– мовні квести («Знайди родичів слова», «Полювання на синоніми»);

– лінгвістичні мінідослідження («Як змінюється значення слова в різних контекстах?»);

– створення особистих словників («Мій словник емоцій», «Слова, які описують природу»);

– рольові ігри («Редактори словника», «Мовознавці-детективи»).

Такі форми сприяють розвитку критичного мислення, мовного чуття, творчості й самовираження учнів, що є пріоритетами НУШ.

Модернізований навчальний матеріал з лексикології також передбачає посилення культурологічного компонента: розгляд лексичних одиниць як відображення духовних і ціннісних орієнтирів українського народу [3, с. 165]. Робота з етимологією, фразеологізмами, народними прислів'ями, сучасними неологізмами допомагає виховувати мовну й національну свідомість школярів.

Отже, модернізація змісту лексикології в умовах НУШ – це комплексний процес, який охоплює оновлення змісту, методів,

засобів і форм навчання, зорієнтований на розвиток ключових компетентностей учнів – комунікативної, пізнавальної, соціальної, інформаційної та культурної.

Перспективним напрямом наукових пошуків є поглиблення методичних засад оновлення змісту лексикології з урахуванням міжпредметних зв'язків, інтегрованого та діяльнісного підходів. Важливим є створення сучасних методичних рекомендацій і посібників для вчителів, які б містили практичні сценарії уроків, інноваційні типи вправ і дидактичні матеріали, адаптовані до вікових особливостей школярів.

Подальшого вивчення потребує питання цифровізації лексикологічного матеріалу, зокрема розроблення електронних освітніх ресурсів, лексичних тренажерів, інтерактивних словників і мобільних застосунків для розвитку лексичної компетентності учнів. Особливо актуальною є проблема формування інформаційно-комунікаційної грамотності школярів у процесі роботи з лексичними явищами.

Важливою є перспектива дослідження ефективності оновленої методики на різних етапах навчання української мови – у початковій, базовій і старшій школі. Такий аналіз дозволить визначити, які форми й методи навчання найбільше сприяють формуванню активного словникового запасу та мовного чуття.

Подальшого розроблення потребують також інноваційні підходи до оцінювання рівня засвоєння лексикологічних знань і вмінь. Йдеться про створення критеріїв компетентнісного оцінювання, які б враховували не лише обсяг знань, а й уміння учня творчо використовувати слово у власному мовленні.

Отже, наступні дослідження в цьому напрямі мають бути спрямовані на практичну реалізацію концепції модернізованої лексикологічної освіти, що відповідає потребам НУШ та викликам сучасного інформаційного суспільства.

Модернізація навчального матеріалу з лексикології є невід'ємним складником оновлення змісту мовної освіти в умовах реалізації концепції Нової української школи. Вона спрямована на

перехід від традиційного засвоєння теоретичних знань до формування ключових компетентностей, насамперед комунікативної, пізнавальної, соціальної та культурної.

Аналіз змісту шкільного курсу лексикології дає підстави стверджувати, що ефективність його засвоєння значною мірою залежить від змістового й методичного оновлення: добору сучасних мовних матеріалів, використання цифрових ресурсів, упровадження інтерактивних і діяльнісних методів навчання. Саме ці елементи забезпечують практичну спрямованість навчання, формують мовне чуття учнів, розвивають уміння критично мислити й творчо оперувати словом.

Модернізований підхід до вивчення лексики передбачає також зміщення акцентів із репродуктивного засвоєння знань на дослідницьку й творчу діяльність. Залучення школярів до роботи з текстами, створення власних словників, мовних проєктів, лінгвістичних мінідосліджень сприяє формуванню мовленнєвої та соціокультурної компетентностей.

Отже, оновлення змісту й методики викладання лексикології має бути спрямоване на створення сучасного, динамічного освітнього середовища, у якому слово постає не лише об'єктом вивчення, а й засобом пізнання, самовираження та комунікації. Реалізація цього підходу сприятиме підвищенню якості мовної освіти, формуванню свідомого мовця, який уміє цінувати й творчо використовувати багатство української мови.

Список використаної літератури

- 1.Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі. Київ : Освіта, 2019. 320 с.
- 2.Глазова О. П. Українська мова : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Освіта, 2018. 256 с.
- 3.Голуб Н. Б. Методика навчання української мови в основній школі. Київ : Генеза, 2013. 320 с.
- 4.Концепція «Нова українська школа». Київ : МОН України, 2016. 40 с.

5.Пентилок М. І. Методика навчання української мови в середній школі. Київ : Ленвіт, 2012. 364 с.

6.Скуратівський Л. В. Українська мова і культура в освітньому просторі школи. Київ : Педагогічна думка, 2011. 248 с.

Інна ГОРЯЧОК,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри слов'янської філології,
Хмельницький національний університет;

Анастасія ГОРЯЧОК,

учениця Комунального закладу Хмельницької міської ради ліцею
№3 імені Артема Мазура

СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА ВОЄННОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ ЯК РІЗНОВИДУ СУЧАСНОГО МЕДІАДИСКУРСУ

У статті здійснено комплексний аналіз сучасної української воєнної публіцистики як специфічного різновиду медіадискурсу, що формується в умовах російсько-української війни. Розглянуто її жанрові, функціональні та дискурсивні особливості, а також роль у формуванні національного нарративу, колективної пам'яті та інформаційного спротиву. Особливу увагу приділено міждисциплінарним підходам до дослідження воєнної публіцистики та її соціально-психологічному й культурологічному вимірам.

Ключові слова: воєнна публіцистика, медіадискурс, інформаційна війна, національна ідентичність, колективна пам'ять.

W artykule przeprowadzono kompleksową analizę współczesnej ukraińskiej publicystyki wojennej jako specyficznego rodzaju dyskursu medialnego, który kształtuje się w warunkach wojny rosyjsko-ukraińskiej. Rozważono jej cechy gatunkowe, funkcjonalne i dyskursywne, a także rolę w kształtowaniu narracji narodowej, pamięci zbiorowej i oporu informacyjnego. Szczególną uwagę poświęcono interdyscyplinarnym podejściom do badania publicystyki wojennej oraz jej wymiarom społeczno-psychologicznym i kulturologicznym.

Słowa kluczowe: publicystyka wojenna, dyskurs medialny, wojna informacyjna, tożsamość narodowa, pamięć zbiorowa.

Сучасна українська воєнна публіцистика розвивається в умовах глибоких суспільних і культурних трансформацій,

зумовлених російсько-українською війною, що стала переломним етапом у формуванні національної самосвідомості. Війна актуалізувала потребу не лише у фіксації подій, а й у створенні публіцистичного нарративу, здатного інтерпретувати пережитий досвід, надавати йому смислових координат та артикулювати колективні емоції й цінності.

У цьому контексті воєнна публіцистика постає як особливий тип медіатексту, що поєднує документальність, особисте свідчення та аналітичну рефлексію, формуючи цілісний образ війни як соціального й культурного феномена.

Метою статті є визначення сутності та специфіки сучасної української воєнної публіцистики як різновиду медіадискурсу, а також з'ясування її функціональної ролі у процесах формування національного нарративу, колективної пам'яті та інформаційного спротиву в умовах гібридної війни.

Воєнна публіцистика в Україні після 2014 року стала одним із ключових напрямів розвитку літератури й журналістики. Інтерес дослідників до цього явища зумовлений необхідністю осмислення воєнного досвіду, фіксації історичних подій і формування національного нарративу спротиву.

За визначенням Т. Гуменюк, українська воєнна публіцистика характеризується підвищеною інтенсивністю морально-етичної проблематики, домінуванням екзистенційних мотивів та прагненням впливати на суспільну свідомість шляхом конструювання образу спротиву [3, с. 123].

О. Журенко наголошує, що умови гібридної війни суттєво змінили функціональне навантаження публіцистики, розширивши її документалістичний складник та актуалізувавши завдання протидії дезінформації [5, с. 47].

Вагомим є внесок Л. Масенко, яка розглядає українську мову як інструмент символічного спротиву й чинник суспільної консолідації, що безпосередньо впливає на формування нового типу публіцистичного дискурсу [7, с. 84].

На думку М. Павленко, сучасна фронтова публіцистика демонструє активне жанрове оновлення, зокрема розвиток есеїстики, репортажу, фронтових нотаток та мемуарно-документальних форм [8, с. 75]. Поєднання художніх і фактографічних елементів створює ефект «присутності» та забезпечує високий рівень емоційної залученості читача.

Синтез наукових підходів дозволяє трактувати сучасну українську воєнну публіцистику як багатовимірний комунікативний феномен, що виконує інформаційну, аналітичну, емоційно-психологічну, мобілізаційну та соціокультурну функції. Вона формує образи героїзму, національної солідарності та моральної стійкості, стаючи важливим елементом суспільної пам'яті та самоідентифікації.

Дослідження воєнної публіцистики потребує міждисциплінарних методологій із залученням напрацьованих медіадискурсивних, культурологічних і соціально-психологічних студій.

Г. Почепцов підкреслює, що сучасні війни ведуться не лише на полі бою, а й у сфері символічного контролю над інтерпретаціями подій, де публіцистика виконує роль «сенсотворчої зброї» [9, с. 157].

У межах культурологічного підходу Я. Грицак розглядає воєнний публіцистичний дискурс як інструмент трансформації травматичного досвіду в елемент колективної пам'яті та національної ідентичності [2].

Соціально-психологічний аспект, представлений у працях Є. Головахи та Н. Дроздової, акцентує на терапевтичній функції воєнного медіатексту, який допомагає суспільству осмислити кризу через персоналізовані історії та свідчення [1; 4].

Дослідники виокремлюють такі провідні тенденції розвитку воєнної публіцистики:

- документалізація змісту;
- переосмислення ролі автора як учасника подій;
- формування нової етики пам'яті;

–поєднання художніх і публіцистичних стратегій.

Відповідно, тексти воєнної публіцистики виконують інформаційну, аналітичну, меморативну, виховну та ідентифікаційну функції, конструюючи образ українського воїна й громадянина.

Однією з визначальних ознак сучасної української воєнної публіцистики є посилення авторської суб'єктивності. Автор постає не як дистанційований спостерігач, а як безпосередній учасник або свідок подій, що принципово змінює характер оповіді. Авторська присутність виявляється через використання першої особи, апеляцію до особистого досвіду, емоційно забарвлену лексику, моральну оцінку подій і персонажів. Такий тип суб'єктивності не знижує рівень достовірності тексту, а навпаки – підсилює його переконливість і довіру з боку читача, оскільки ґрунтується на пережитому досвіді. У цьому сенсі воєнна публіцистика виконує функцію «свідчення», що має не лише інформаційну, а й етичну цінність.

Сучасна українська воєнна публіцистика є складним медіадискурсивним явищем, що функціонує на перетині інформаційної стратегії, культурної пам'яті та соціально-психологічної підтримки суспільства. Інтеграція українських і міжнародних наукових підходів дозволяє розглядати її як важливий інструмент формування спільного сенсового поля нації, здатного забезпечити стійкість у протистоянні зовнішній агресії та внутрішнім викликам.

Список використаної літератури

1. Головаха Є., Паніотто В. Українське суспільство в умовах війни: соціально-психологічні виміри. Київ : Інститут соціології НАН України, 2020. 154 с.
2. Грицак Я. Життя, смерть та інші неприємності: нариси з сучасної історії України. Київ : Критика, 2017. 312 с.
3. Гуменюк Т. Воєнна публіцистика в Україні: проблематика та особливості наративу. Львів : Світ, 2020. 248 с.

4. Дроздова Н. Травматичний досвід суспільства та його репрезентації у медіа. *Проблеми політичної психології*. 2019. № 4. С. 59–67.

5. Журенко О. Документалістика та публіцистика в умовах гібридної війни. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2021. № 2. С. 45–52.

6. Костенко Н. Медіадискурс та виклики інформаційної війни. *Український соціум*. 2017. № 1. С. 11–21.

7. Масенко Л. Мова і суспільство в Україні: культурно-комунікативні виклики після 2014 року. Київ : КМА, 2018. 196 с.

8. Павленко М. Фронтowa публіцистика та її жанрові особливості. *Медійні студії*. 2019. № 4. С. 71–80.

9. Почепцов Г. Інформаційні війни та медіа: стратегії, технології, вплив. Київ : Вид. дім Києво-Могилянська академія, 2016. 380 с.

Дарина ЖИЩИНСЬКА,
студентка 3курсу ОПП «Польська мова і література,
друга мова – англійська»,
Хмельницький національний університет.
Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Людмила СТАНІСЛАВОВА**

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ С. ЛЕМА «СОЛЯРІС»)

Стаття присвячена дослідженню перекладацьких трансформацій як головного інструменту досягнення еквівалентності при перекладі роману С. Лема «Соляріс» з польської мови на українську. Проаналізовано синтаксичні перебудови, зокрема заміни дієприкметникових зворотів підрядними реченнями та трансформації безособових конструкцій в особові. Дослідження демонструє, що застосовані трансформації не лише адаптують текст до норм української мови, а й виконують важливі прагматичні функції: динамізують оповідь, посилюють емоційну напругу та акцентують увагу на психологічному стані героїв.

Ключові слова: перекладацькі трансформації, еквівалентність, синтаксична перебудова, польсько-український переклад.

The article is devoted to the study of translation transformations as a primary tool for achieving equivalence in the translation of Stanislaw Lem's novel «Solaris» from Polish into Ukrainian. The study analyzes syntactic restructuring, specifically the replacement of participial phrases with subordinate clauses and the transformation of impersonal constructions into personal ones. The research demonstrates that the applied transformations not only adapt the text to the norms of the Ukrainian language but also perform important pragmatic functions: they dynamize the narrative, enhance emotional tension, and focus attention on the psychological state of the characters. The author proves that such interlingual transformations are essential for creating an adequate artistic impact on the recipient.

Keywords: *translation transformations, equivalence, syntactic restructuring, Polish-Ukrainian translation.*

Актуальність теми нашого дослідження зумовлена кількома чинниками. По-перше, в умовах поглиблення українсько-польських культурних зв'язків, посилюється інтерес до якісних перекладів класичних творів, до яких, безперечно, належить роман Станіслава Лема «Соляріс». Вивчення перекладу в межах близькоспоріднених мов, як-от польська та українська, становить значний науковий інтерес. Незважаючи на уявну лексичну та граматичну схожість, ці мови мають численні структурні відмінності та так звані «фальшиві друзі перекладача», що створює специфічні перекладацькі виклики. По-друге, детальний аналіз перекладацьких трансформацій має важливе практичне та дидактичне значення. Ця проблематика є однією з центральних у сучасному перекладознавстві, що підтверджується численними науковими розвідками. Проблема перекладацьких трансформацій присвятили свої праці О.М. Волченко, В.В. Нікішина [1]; І.А. Живіцька [2]; М.П. Кочерган [7]; Ю.Б. Мінцис, О.Б. Калиняк [9]; С.А. Остапенко [10]; К.В. Пріщенко [13] та ін. Водночас попри значну кількість праць, присвячених загальній теорії трансформацій, комплексний аналіз специфіки їхнього застосування при перекладі знакових філософсько-фантастичних творів С. Лема, зокрема роману «Соляріс», із залученням детального контрастивного лексикографічного аналізу, залишається частково розкритим. Це й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою дослідження є виявлення, класифікація та аналіз функціонального навантаження лексико-семантичних і граматичних трансформацій, застосованих при перекладі роману Станіслава Лема «Соляріс» українською мовою.

Джерельною базою слугували оригінальний текст роману Станіслава Лема «Соляріс» [16] та його український переклад, виконаний Дмитром Андруховим [8].

Для досягнення поставленої мети в роботі використано комплекс методів, зокрема: описовий метод для систематизації та класифікації перекладацьких трансформацій; контрастивний (порівняльний) аналіз для зіставлення одиниць оригіналу та перекладу; метод компонентного аналізу при роботі зі словниковими дефініціями; контекстуально-інтерпретативний метод для виявлення функцій перекладацьких рішень.

Із найдавніших часів існування людської цивілізації сформувалася необхідність у перекладацькій діяльності, яка виконувала важливу соціальну функцію – забезпечувала міжмовне спілкування. Попри це, саме поняття перекладу в сучасній теорії залишається досить неоднозначним.

Саме ця неоднозначність у визначенні призводить до різних підходів в оцінці якості перекладу. Традиційним у сучасному перекладознавстві став функціональний підхід, який оцінює успішність перекладу за принципом рівноцінного впливу.

Згідно з цим принципом, переклад має відповідати оригіналу не лише на рівні обсягу інформації, але й у функціональному, прагматичному аспекті. Це означає, що текст перекладу повинен здійснювати на своїх реципієнтів однаковий або ж максимально близький вплив та викликати у них приблизно такі ж емоції, як і оригінал. Така вимога досягнення функціональної подібності особливої ваги набуває при перекладі художніх текстів, де авторська мета нерозривно пов'язана з цілісністю мовної тканини твору. Однак досягнення такої функціональної подібності шляхом дослівного перекладу є у більшості випадків неможливим. Це зумовлено об'єктивними розбіжностями між системами вихідної мови та мови перекладу. Саме для подолання цих об'єктивних міжмовних розбіжностей та досягнення функціональної подібності, про яку йшлося вище, перекладач змушений вдаватися до спеціальних прийомів, які в перекладознавстві отримали назву перекладацьких трансформацій. Застосування перекладацьких трансформацій є не відхиленням від норми чи помилкою перекладача, а закономірним та необхідним інструментом для

вирішення комунікативного завдання та досягнення функціональної адекватності тексту.

Для побудови чіткої системи класифікації перекладацьких трансформацій необхідно насамперед окреслити сутність цього поняття в сучасній науці. Провідні перекладознавці пропонують різні підходи до визначення природи та функцій міжмовних перетворень, наголошуючи на їхній ролі у досягненні адекватності перекладу. На думку І. Корунця, процес перекладу неможливий без застосування трансформацій – міжмовних перетворень та модифікацій структури тексту, спрямованих на створення перекладацького еквівалента [6]. Проте, зважаючи на термінологічну неоднозначність в українському перекладознавстві, під згаданим «еквівалентом» у цьому визначенні доцільніше розуміти результат адекватного перекладу. В. Коптілов трактує перекладацькі трансформації як якісно відмінні перетворення, спрямовані на досягнення еквівалентності перекладу в умовах структурно-семантичних розбіжностей між двома мовами [5, с. 9]. За визначенням авторів конспекту лекцій «Теорія та практика перекладу», сутність перекладацьких трансформацій полягає у перетворенні тексту оригіналу з метою досягнення максимальної відповідності перекладу. Проте дослідник застерігає від ототожнення цих закономірних змін із перекладацькими помилками, похибками чи суб'єктивним трактуванням тексту [4, с. 45–52]. У згаданих дослідженнях представлені різні підходи до систематизації перекладацьких прийомів. На нашу думку, для дослідження перекладів художніх текстів правомірно використовувати класифікацію перекладацьких трансформацій, представлену Л. Станіславовою [14]. Саме ця класифікація передбачає виділення різних типів перекладацьких трансформацій, що охоплюють лексичний, лексико-семантичний та граматичний рівні мови, і слугуватиме теоретичною базою для аналізу в нашій роботі.

Лексичні трансформації за цією класифікацією охоплюють операції, що відбуваються на рівні лексичних одиниць, зокрема

при передачі іншомовних слів: транскрибування; транслітерування; калькування. Лексико-семантичні трансформації стосуються змін у значенні лексичних одиниць та способів передачі їхнього смислового навантаження: генералізація; конкретизація; диференціація; модуляція; цілісне перетворення; антонімічний переклад; компенсація втрат; експлікація. Граматичні трансформації охоплюють перетворення на морфологічному та синтаксичному рівнях. Класифікація Л. Станіславової є комплексною, оскільки вона охоплює перетворення на всіх ключових рівнях мовної системи: від лексичного та семантичного до морфологічного й синтаксичного.

Розглянемо перекладацькі трансформації на рівні синтаксису, найбільш репрезентовані у перекладі «Соляріса» С. Лема, здійсненому Д. Андруховим.

Під перебудовою синтаксичних конструкцій розуміють зміну граматичної структури речення або словосполучення – наприклад, заміну дієприкметникового звороту на підрядне речення, трансформацію простого речення у складне тощо. В українському перекладі «Соляріса» цей прийом є одним із найпоширеніших, що зумовлено певними відмінностями у синтаксисі польської та української мов, а також бажанням перекладача адекватніше донести сенс твору до українського реципієнта. Отже, функціональне навантаження таких перебудов полягає не лише в адаптації до норм мови перекладу, але й у керуванні динамікою оповіді та розставлянні акцентів.

Однією з найчастотніших є трансформація дієприкметникових зворотів у підрядні означальні речення. Ця трансформація пов'язана з тим, що активні дієприкметники теперішнього часу, поширені в польській мові, є менш характерними для сучасної української.

...tijając stojących wokół studni... – ...повз тих, що зібралися довкола колодязя...

Основна функція цієї перебудови – граматична адаптація до норм української мови. Однак вона має і стилістичний ефект.

Дієприкметник *stojących* (від *stać* – «стояти» [12, с. 84]) описує статичний стан. Заміна його на підрядне речення з дієсловом *zібралися*. Згідно з одинадцятитомним словником української мови, слово *зібратися* означає «процес сходження людей до одного місця» [15] та виконує функцію динамізації оповіді. Сцена набуває більшої жвавості: люди не просто стояли, а зібралися з певною метою, що створює атмосферу очікування.

Ще одним типом перебудови є трансформація пасивного дієприкметника у дієприслівник, що змінює фокус зі стану на дію.

...*zespolygony w jedną całość z metalową skorupą*. – ...злившись в одне ціле з металовою шкаралупою.

Дієприкметник *zespolygony* (від *zespolicь* – «згуртувати, поєднувати, зливатися» [12, с. 525]) описує пасивний стан героя, який є «з'єднаним» з капсулою. В українському перекладі використано дієприслівник *злившись*. Згідно із СУМ-11, *зливатися* означає «створювати одне ціле» [15]. Функція цієї заміни – активізація ролі героя. Замість пасивного об'єкта, якого щось з'єднало, він стає активним суб'єктом, який сам виконує супутню дію – зливається з оболонкою.

Також поширеною є трансформація безособових конструкцій в особові, що змінює модальність висловлювання.

...*bo z góry nałożono ciężki ochronny stożek*. – ...це нагорі опустили важкий захисний конус.

Польська безособова форма на *-no*, утворена від дієслова *nałożyć* («накладати, накласти» [11, с. 598]), створює ефект відстороненої, автоматичної дії. В українському тексті використано особову форму *опустили*. Згідно із СУМ-11, *опускати* означає «переміщувати нижче, донизу» [15]. Функція такої перебудови полягає у персоніфікації дії. Хоча виконавець залишається невизначеним, дія перестає бути механічною і набуває рис цілеспрямованої, виконаної кимось. Це створює відчуття присутності невидимих людей на станції.

Розглянемо наступну групу прикладів, де перебудова синтаксичної структури виконує важливі стилістичні та прагматичні функції.

Było w nim akurat tyle miejsca, aby unieść łokcie. – Вона була така тісна, що в ній ледве можна було розставити лікті.

Це приклад комплексної перебудови: безособове речення трансформовано в особове. Конструкція оригіналу, що базується на безособовому дієслові та іменнику *Było... miejsca*, де *miejsce* означає «місце» [11, с. 546], замінена на особову конструкцію з присудком-прикметником *Вона була така тісна*.

Функціональне навантаження цієї перебудови полягає у зміні фокуса з абстрактного простору на конкретну характеристику об'єкта. Замість нейтральної констатації наявності місця, український варіант дає пряму, емоційно забарвлену оцінку («тісна»), що миттєво створює у читача відчуття дискомфорту. Використання прикметника *тісний*, що, згідно із СУМ-11, означає «такий, у якому мало вільного місця» [15], робить опис предметнішим та образнішим.

Po wkręceniu końcówki... skafander się wyduł... – Отож коли я вкрутив наконечник... мій скафандр роздувся...

Тут спостерігається заміна віддієслівного іменника на підрядне речення часу. Конструкція з віддієслівним іменником *po wkręceniu* (від *wkręcić* – «вкрутити» [12, с. 299]) трансформована у підрядне речення *коли я вкрутив*. Згідно із СУМ-11, *вкрутити* означає «крутячи щось, уводити, вставляти в середину чого-небудь» [15].

Функціональне навантаження такої перебудови полягає у динамізації та експлікації суб'єкта. В українському варіанті чітко вказано виконавця дії (*я вкрутив*), що робить оповідь персоніфікованішою та послідовною з погляду нарації від першої особи. Замість статичного опису події текст подає її як активну дію, що розгортається в часі.

Słyszałem ośmiokrotnie powtórzony świst motorów elektrycznych... – Вісім разів завули електромотори...

У цьому випадку відбувається кардинальна перебудова: речення, сфокусоване на суб'єктивному сприйнятті, трансформується в речення, що описує об'єктивну дію. Оригінальна конструкція *Shyszałem... świst* побудована навколо дієслова сприйняття *szyszeć* («чуми» [12, с. 54]) та іменника *świst* («свист» [12, с. 157]). В українському перекладі джерело звуку (*електромотори*) стає підметом, а сам звук передається через дієслово-присудок *завили*.

Функціональне навантаження такої трансформації – драматизація та об'єктивізація. Згідно із СУМ-11, дієслово *завити* у переносному значенні означає «почати утворювати довгі протяжні звуки (про механізми, машини і т. ін.)» [15]. Замість того, щоби читач дізнався, що почув герой, він стає безпосереднім свідком того, що відбулося. Це робить сцену більш інтенсивною та звуково насиченою, переміщуючи читача із внутрішнього світу героя до зовнішнього середовища.

Sztynny, otulony pneumatycznymi poduszkami... – Стиснутий з усіх боків пневматичними подушками так, що й не поворухнешся...

Тут має місце розширення дієприкметникового звороту до підрядної конструкції способу дії та наслідку. Дієприкметниковий зворот з *otulony* (від *otulać* – «о(б)кутувати» [11, с. 115]) просто описує стан героя. В українському тексті цей зворот не лише замінено (відбувається лексична диференціація на *стиснутий*), а й розширено до підрядної конструкції так, що й не поворухнешся.

Функціональне навантаження такої перебудови полягає в емпатичному посиленні. Згідно із СУМ-11, *стиснутий* – «зменшений в об'ємі, ущільнений під дією зовнішнього тиску» [15]. Замість простої констатації стану, переклад детально описує його наслідки, що значно посилює відчуття скутості та безпорадності героя, роблячи його переживання більш відчутними для читача.

Розглянемо наступну групу прикладів, де синтаксичні перебудови виконують складніші прагматичні та стилістичні функції, змінюючи модальність та фокус висловлювання.

Zanim w to uwierzyłem, na wprost mojej twarzy rozwarła się szeroka szczelina... – Важко було в це повірити, але прямо перед моїм обличчям відкрилася широка щілина...

У цьому прикладі спостерігається комплексна перебудова: підрядне речення часу трансформовано у вставну конструкцію з протиставленням. Сполучник *zanim*, що, згідно з «Польсько-українським словником», означає «поки» [12, с. 462], вводить дію, яка мала б статися раніше. В українському тексті ця часова послідовність замінена на емоційну оцінку події за допомогою конструкції *Важко було...* Згідно із СУМ-11, слово *важко* у присудковому значенні може передавати відчуття «знегод, труднощів» [15].

Ця перебудова виконує функцію зміни прагматичного фокуса. Замість нейтральної констатації послідовності подій, переклад акцентує увагу на психологічному стані героя – його подиві та невірі в те, що відбувається. Це робить оповідь більш суб'єктивною та емоційно насиченою.

Wciąż jeszcze nie było horyzontu. – Горизонту поки що не було видно.

Тут має місце перебудова синтаксичної конструкції на рівні присудка (безособова форма *nie było* замінюється на *не було видно*), що супроводжується лексичною диференціацією. Польський прислівник *wciąż*, що, згідно зі словником, означає «безупинно» [12, с. 269], передає ідею безперервності стану. В українському тексті використано відповідник *поки що*.

Хоча СУМ-11 не надає окремої статті для словосполучення «поки що», його загальноживане значення передає ідею тимчасовості стану. Функція такої синтаксико-лексичної заміни полягає у створенні ефекту очікування. Якщо «безупинно не було» констатує тривалий факт, то «поки що не було» натякає на те, що герой сподівається на появу горизонту, що додає оповіді напруги.

Gdyby nie cyfry wyskakujące w otworze wskaźnika... – Якби не цифри, що мигтіли на табло...

У цьому реченні відбувається трансформація дієприкметникового звороту в підрядне означальне речення. Дієприкметник *wyskakujące* походить від дієслова *wyskakiwać* («вискакувати» [12, с. 386]). В українському перекладі зворот замінено на підрядне речення з дієсловом *мигтіли*.

Окрім граматичної адаптації, ця перебудова виконує функцію посилення візуального образу. Згідно із СУМ-11, *мигтіти* означає «з'являтися на короткий час і зникати з поля зору; мелькати», а також «створювати враження рябизни в очах» [15]. Це слово є образнішим і точнішим для опису мерехтіння цифр на екрані, ніж нейтральне «вискакували». Отже, синтаксична перебудова супроводжується лексичною диференціацією, що робить картину живішою та динамічнішою.

Ich tłem był szum... – Вони чітко вирізнялися на тлі шуму...

Тут спостерігається виразна перебудова: іменникова конструкція з присудком-іменником трансформується в особове речення з дієслівним присудком. Оригінальна конструкція *Ich tłem był szum*, де *tło* означає «фон, тло» [12, с. 174]) є статичною і описує звукову картину як незмінний факт. В українському варіанті використано активну дієслівну конструкцію з присудком *вирізнялися*.

Згідно із СУМ-11, *вирізнятися* означає «виділятися серед інших, бути помітним через які-небудь ознаки» [15]. Функція такої перебудови полягає у динамізації аудіального образу. Замість статичного опису, де шум є тлом, український текст зображує активний процес слухового сприйняття: тріски (вони) не просто існують на тлі шуму, а активно вирізняються на ньому. Це переміщує фокус на процес розрізнення звуків, роблячи звукову палітру більш складною та деталізованою.

musiał być już poza zasięgiem widoczności – він опинився вже, мабуть, за межами видимості

Тут має місце трансформація модальної конструкції в констатуючу з модальним прислівником. Оригінальна конструкція з модальним дієсловом *musiał być* («мусив бути») виражає

припущення, логічний висновок героя. В українському тексті використано дієслово минулого часу *опинився*, що констатує факт.

На перший погляд, це зміна суб'єктивного припущення на об'єктивний факт. Однак функція цієї перебудови складніша. В українському тексті модальність не зникає, а переноситься з дієслова на прислівник *мабуть*. Це є прикладом перекладацької компенсації. Замість менш властивої українській мові модальної конструкції використано більш природний спосіб вираження припущення через вставне слово, що зберігає вихідну семантику невпевненості, але робить це засобами, більш органічними для мови перекладу.

kto żyw, biegnie na lotnisko... – всі, хто міг, бігли на посадочний майданчик...

У цьому реченні відбувається трансформація фразеологічної конструкції в стандартне підрядне речення. Оригінальна польська конструкція *kto żyw* («хто живий») є експресивним, дещо архаїчним фразеологізмом, що означає «абсолютно всі». В українському тексті її замінено на нейтральне підрядне речення *всі, хто міг*.

Основна функція такої перебудови – стилістична адаптація та уникнення буквалізму. Дослівний переклад «хто живий, біжить» міг би звучати неприродно або надто пафосно. Заміна на більш нейтральну конструкцію робить виклад плавнішим та легшим для сприйняття, хоча й дещо втрачає експресивність оригіналу. Супутньо відбувається зміна часу з теперішнього (*biegnie*) на минулий (*бігли*), що перетворює висловлювання з узагальненої істини на опис звичної дії в минулому.

Значне місце серед синтаксичних трансформацій посідає перебудова структури речення, що супроводжується морфологічною заміною. Цей прийом часто використовується для ущільнення інформації та уникнення нагромодження дієслівних форм, що дозволяє зробити оповідь більш динамічною.

...zeszedłem, mijając stojących wokół studni... – ...я пройшов повз тих, що зібралися довкола колодязя...

У цьому фрагменті польський дієприслівник *tiјајас* походить від дієслова *tiјас*, що, згідно зі словником, означає «*минати*» [11, с. 551]. В оригіналі ця форма виражає супутню дію героя. В українському перекладі відбувається трансформація процесуальної ознаки у просторову характеристику: дієслівну форму замінено на прийменник *повз*. Згідно зі «Словником української мови» [15], цей прийменник вживається «*при вказуванні на предмет, особу, простір, не затримуючись біля яких, минаючи які, хто-небудь проходить*». Такий перехід від дієслівної форми до прийменникової спрощує синтаксичну структуру речення, роблячи його більш лінійним. Замість фіксації двох одночасних дій (йшов і минав), переклад фокусується на одній основній дії (пройшов) та її просторовому спрямуванні (повз тих).

Отже, використання трансформацій у романі С. Лема «Соляріс» зумовлене структурними відмінностями між польською та українською мовами, попри їхню близьку спорідненість. Найпоширенішими прийомами є перебудова синтаксичних конструкцій (зокрема, заміна дієприкметникових зворотів підрядними реченнями), що дозволяє адаптувати текст до норм української мови та динамізувати оповідь. Перекладацькі перетворення (заміни пасиву на актив, безособових форм на особові тощо) не лише забезпечують граматичну правильність, а й виконують важливі прагматичні функції: підсилюють емоційність, змінюють фокус сприйняття та драматизують події. Застосовані Д. Андруховим трансформації сприяють створенню еквівалентного художнього впливу на українського читача, зберігаючи філософську та психологічну глибину оригіналу.

Список використаної літератури

1. Волченко О.М., Нікішина В.В. Граматичні трансформації в англоукраїнському художньому перекладі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2015. Випуск 54. С. 252–254.

2. Живіцька І.А. Граматичні перетворення при перекладі прикметників (на матеріалі англійської та української мов). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія «Філологія». 2015. № 2(18). С. 50–55.

3. Кононенко І. Українська та польська мови: контрастивне дослідження. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. 2012. 809 с.

4. Конспект лекцій до дисципліни «Теорія та практика перекладу» для здобувачів вищої освіти першого рівня усіх спеціальностей (денна та заочна форми навчання). Упоряд.: Левіцька, Н. П. Курах, Л. Ю. Сідун. Ужгород: електронне видання, 2022. 36 с.

5. Коптілов В.В. Актуальні питання українського художнього перекладу. Київ: Вид-во Київ. ун-ту, 1971. 129 с.

6. Корунець І. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця, 2001. 448 с.

7. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник. Київ : Академія, 2005. 368 с.

8. Лем С. Соляріс. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2017. 352 с.

9. Мінцис Ю.Б., Калиняк О.Б. Теоретичні принципи дослідження перекладацьких трансформацій. *Матеріали онлайн конференції «Актуальні проблеми сучасної лінгвістики та методики викладання мови і літератури*. 6-10 лютого 2019 р. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. Івана Франка, 2019. С. 111–120.

10. Остапенко С.А. Особливості застосування граматичних трансформацій у процесі перекладу англійського художнього твору українською та російською мовами. *Науковий вісник гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2017. № 26. Т. 2. С. 113–115.

11. Польсько-український словник: у 2 т. Т. 1: А–Н. Редкол.: А. І. Генсьорський, Л. Л. Гумецька (гол. ред.) та ін. Київ: Вид-во АН УРСР, 1958. 696 с.

12. Польсько-український словник: у 2 т. Т. 2, ч. 2: S–Ž / редкол.: А. І. Генсьорський, Л. Л. Гумецька (гол. ред.) та ін. Київ: Вид-во АН УРСР, 1960. 609 с.

13. Пріщенко К.В. Роль перекладацьких трансформацій у процесі перекладу художнього тексту. *Науковий огляд*. 2020. № 8 (71). С. 64–75.

14.Станіславова Л. Л. Перекладацькі трансформації у практиці перекладу і редагуванні перекладів: збірник вправ до проведення практичних занять з дисципліни «Проблемні питання польської мови та перекладознавства» для здобувачів другого (магістерського) рівнів вищої освіти спеціальності 035 «Філологія. Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська». Хмельницький: ХНУ, 2022. 45 с.

15.Словник української мови в 11 томах. URL : <https://slovnyk.ua/index.php> (дата звернення: 17.11.2025).

16.Lem S. Solaris. Kraków, 2012. 209 s.

Діана ІВАХНЮК,
магістрантка I курсу ОПП «Агрономія»,
Вінницький національний аграрний університет
Науковий керівник – канд. філол. Наук, доц. Олена ЮМАЧІКОВА

ІСТОРИКО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ОГЛЯД СТАНОВЛЕННЯ АГРОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ (ВІД АНТИЧНОСТІ ДО ДОБИ ЦИФРОВОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА)

Дослідження здійснює історико-термінологічний огляд еволюції агрономічної термінології від давніх цивілізацій до сьогодення, простежуючи її трансформацію під впливом науково-технічного прогресу й визначаючи роль латинської мови, а також специфіку розвитку української терміносистеми. Аналіз сучасного етапу виявляє тенденції інтернаціоналізації (біотехнології, цифровізація) і наголошує на необхідності стандартизації української термінології.

Ключові слова: агрономічна термінологія, терміносистема, історико-термінологічний огляд, латинська мова, стандартизація.

The study provides a historical and terminological review of the evolution of agronomic terminology from ancient civilizations to the present day, tracing its transformation under the influence of scientific and technological progress and defining the role of the Latin language, as well as the specifics of the development of the Ukrainian terminological system. Analysis of the modern stage reveals internationalization trends (biotechnologies, digitalization) and emphasizes the need for standardization of Ukrainian terminology.

Keywords: Agronomic terminology, terminological system, historical and terminological review, Latin language, standardization.

Агрономічна термінологія як складник фахової мови аграрної науки пройшла тривалий і складний шлях розвитку, що охоплює декілька тисячоліть людської цивілізації. Однак, незважаючи на фундаментальне значення землеробства для людства, комплексні дослідження еволюції агрономічної термінології залишаються фрагментарними й недостатньо систематизованими. Саме тому

сучасний стан агрономічної термінології характеризується низкою проблемних аспектів. По-перше, спостерігається інтенсивне проникнення англійських запозичень, що створює загрозу витіснення усталених національних термінів і порушує системність термінологічного апарату. По-друге, стрімкий розвиток біотехнологій, генетики, цифрових технологій у сільському господарстві породжує потребу в оперативному створенні нових термінів, що не завжди відбувається планомірно й науково обґрунтовано. Особливо гострою є проблема невідповідності між історично сформованою термінологією та сучасними реаліями аграрного виробництва, оскільки чимало традиційних термінів втрачають актуальність або набувають нових значень, що призводить до термінологічної плутанини й ускладнює міжнародну наукову комунікацію. Для української агрономічної термінології додатковою проблемою є необхідність подолання наслідків тривалої русифікації, відновлення автентичних українських термінів і їхня гармонізація з європейськими стандартами в контексті євроінтеграційних процесів [6, с. 11].

Відсутність цілісного діахронічного дослідження агрономічної термінології ускладнює розуміння закономірностей її розвитку, що водночас перешкоджає ефективній стандартизації та уніфікації сучасного термінологічного апарату. Це зумовлює актуальність комплексного огляду еволюції агрономічної термінології від її витоків до сучасного стану з метою виявлення тенденцій розвитку й розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення термінологічної системи. Так, дослідження еволюції агрономічної термінології є не лише теоретично важливим для історії мови й термінознавства, а й має практичне значення для сучасної аграрної освіти, науки й виробництва.

Об'єктом дослідження є процес становлення та еволюції агрономічної термінології. **Предметом** дослідження визначено закономірності термінотворення, структурно-семантичні

особливості й діяхронічні зміни в агрономічній терміносистемі від давніх цивілізацій до доби цифрового землеробства.

Проблематика агрономічної термінології привертала увагу дослідників у різних аспектах, проте комплексні діяхронічні студії залишаються нечисленими. Фундаментальні основи вивчення сільськогосподарської лексики закладено в працях класиків термінознавства, зокрема, у працях із загальної теорії термінології [2], її кодифікаційних проблем [6], а також у працях, присвячених динамічним процесам у сучасному лексиконі [7]. Окремі аспекти агрономічної термінології розглядалися в контексті історії землеробства, де науковці простежували етимологію та семантичну еволюцію давньої землеробської лексики. Серед українських науковців вагомий внесок у вивчення терміносистеми зробила Т. І. Панько, яка досліджувала питання становлення та розвитку українського термінознавства [12]. Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловська у своїх працях приділили увагу словотвірним процесам у сучасній українській термінології [7], а О. Д. Пономарів досліджував культуру фахової мови, зокрема проблеми нормалізації термінологічної лексики [13]. У сучасних дослідженнях окремі аспекти агрономічної термінології розглядаються у працях І. Р. Буніятової [1], О. М. Горбач [4], Н. І. Місник [10], які аналізують запозичення, семантичні трансформації та процеси термінотворення в аграрній галузі. Закордонні дослідження представлені працями, що вивчали структуру термінологічних систем і розробили загальну теорію термінології [2], а також науковими розвідками щодо сприйняття цієї теорії [3]. Останнім часом з'явилися дослідження, присвячені новітнім тенденціям в агрономічній термінології: О. В. Шапран аналізує англомовні запозичення в українській аграрній терміносистемі [15], Н. В. Куш досліджує термінологію органічного землеробства [9], а С. М. Ніколаєнко розглядає питання гармонізації української агрономічної термінології з європейськими стандартами [11]. Потрібно відзначити й дисертаційні дослідження останніх років, присвячені окремим

терміносистемам: О. В. Загнітко досліджував термінологію рослинництва [5], а І. С. Колегаєва – терміносистему садівництва [8]. Однак, незважаючи на наявність окремих досліджень, відсутні комплексні праці, які б системно охоплювали еволюцію агрономічної термінології від давнини до сучасності, простежували діахронічні зміни в термінологічній системі й виявляли закономірності її розвитку на різних історичних етапах. Саме ця прогалина зумовлює необхідність проведення дослідження, яке покликане закласти теоретичні основи для подальшого системного вивчення цієї проблеми в українському термінознавстві.

Так, **мета** статті полягає у здійсненні історико-термінологічного огляду формування та розвитку агрономічної термінології від найдавніших часів до сучасності, виявленні основних етапів її еволюції, закономірностей термінотворення та визначенні перспектив подальшого розвитку термінологічної системи аграрної галузі. Для досягнення поставленої мети необхідно: здійснити діахронічний огляд становлення агрономічної термінології від античності до наукового апарату епохи Просвітництва; визначити ключову роль латинської мови у формуванні міжнародного термінологічного фонду; розглянути специфіку розвитку української термінології, виявивши національні особливості та вплив соціокультурних чинників; схарактеризувати сучасний стан терміносистеми в умовах цифрового прогресу й визначити основні проблеми стандартизації для її гармонізації з міжнародними системами. Реалізація поставленої мети дозволить створити цілісну картину історичного розвитку агрономічної термінології, що матиме як теоретичне значення для термінознавства й історії мови, так і практичну цінність для вдосконалення сучасного термінологічного апарату аграрної науки й освіти.

Еволюція агрономічної термінології розвивалася паралельно з історією землеробства. Перші терміни з'явилися в епоху неоліту під час переходу від збиральництва до культивування рослин,

відображаючи базові землеробські операції, знаряддя праці й назви культур. Подальший розвиток терміносистеми пов'язаний із давніми цивілізаціями. У Стародавній Месопотамії шумери й аккадці створили розвинену термінологічну систему іригаційного землеробства, де клинописні тексти систематизували термінологію орання, сівби й жнив. Водночас Стародавній Єгипет розробив багату агрономічну лексику, зокрема терміни для класифікації земель і методів зрошення. Давньогрецька агрономічна термінологія, представлена у працях Гесіода, Ксенофонта й Теофраста [14], заклала основу європейської наукової термінології. Зокрема, Теофраст у творах «Дослідження про рослини» систематизував ботанічну й агрономічну лексику, створивши терміни для опису морфології рослин, їхньої екології та агротехніки. Через його систематизацію такі терміни як *екологія*, *морфологія* та *агротехніка* стали загальноживаними. Багато грецьких термінів через латину увійшли до сучасних європейських мов.

Особливе значення для розвитку агрономічної термінології мав римський період, оскільки латинська мова стала основою міжнародного термінологічного фонду, що зберігає своє значення донині. Праці римських агрономів Катона Старшого, Варрона, Колумелли, Плінія Старшого й Палладія містять систематизовану термінологію, що охоплює всі аспекти сільського господарства. Латинські агрономічні терміни, утворені за допомогою деривації від базових кореневих морфем, характеризуються точністю, системністю та логічною структурованістю, ставши основою для формування національних термінологічних систем європейських мов. Наприклад, фундаментальні поняття, такі як *terra* (земля) і *sol* (грунт), термін *semen* (насіння) лягли в основу всієї подальшої терміносистеми, забезпечуючи зв'язок між ботанікою, ґрунтознавством і землеробством.

Середньовічний період характеризувався збереженням і частковим розвитком античної агрономічної термінології. У Візантії створювалися агрономічні компендіуми, а в арабському

світі перекладалися та коментувалися античні агрономічні трактати, до яких додавалася арабська термінологія, особливо в галузі іригації. Цей період був важливий для збереження античної спадщини, оскільки в Західній Європі, де агрономічні знання зберігалися переважно в монастирях, латинська мова залишалася мовою наукових текстів, забезпечуючи збереження термінологічної традиції. У Західній Європі, де агрономічні знання зберігалися переважно в монастирях, латинська мова залишалася мовою наукових текстів, забезпечуючи збереження термінологічної традиції, тоді як у народній мові формувалася власна землеробська лексика. Епоха Відродження ознаменувалася відродженням інтересу до античних агрономічних текстів і початком формування агрономії як науки. З'являються перші агрономічні трактати національними мовами [14], що стимулювало розвиток національних термінологічних систем. У цей час формувалися принципи термінотворення в національних мовах: калькування латинських термінів, семантичне переосмислення загальноживаних слів, створення описових конструкцій.

Епоха Просвітництва і становлення наукової агрономії (XVIII ст.) стала переломною для розвитку термінології, оскільки агрономія перетворюється на систематизовану науку, що спирається на експериментальні дослідження. Це призвело до появи агрохімії як самостійної дисципліни, а дослідження мінерального живлення рослин сформували нову термінологічну підсистему, пов'язану з хімічним складом ґрунту й фізіологією рослин. Зокрема, були введені й стандартизовані терміни, що описують ключові елементи живлення, відомі як N-P-K (азот, фосфор, калій). Розвиток ґрунтознавства завдяки працям класиків призвів до створення детальної термінології для опису типів ґрунтів, їхньої структури й властивостей [12].

Українська агрономічна термінологія має давнє коріння, сягаючи праслов'янської землеробської лексики. Давньоруські літописи, грамоти, господарські документи містять численні назви, чимало з яких зберегли своє значення до сьогодні. У XVI–XVII

століттях українська термінологія розвивається у межах господарських описів, де формується термінологія землевпорядкування. Систематична робота над українською агрономічною термінологією починається у XIX столітті. Проте довгий час вона розвивалася стихійно, без належної кодифікації та стандартизації. Значний поштовх розвитку дали події початку XX століття, коли створення українських аграрних навчальних закладів і наукових установ вимагало розробки відповідної термінології. У 1920-х роках активно працювали термінологічні комісії, які систематизували й кодифікували термінологію. Однак період 1930-х років і наступні десятиліття характеризувалися русифікацією української термінології. Багато автентичних українських термінів були витіснені росіянізмами або кальками з російської мови. Це створило гостру проблему дублетизму й порушення системності. Наприклад, технічно точний термін *сівозміна* часто замінювався на кальку *сівооборот*, а нормативний термін *добриво* витіснявся словом *удобрення* [6]. Це створило проблеми, які українська термінологія намагається подолати досі.

Сучасний етап розвитку агрономічної термінології характеризується кількома важливими тенденціями. По-перше, це інтенсивна інтернаціоналізація, пов'язана з глобалізацією аграрної науки й виробництва, де англійська мова стає основним джерелом нових термінів, особливо в галузі біотехнології та точного землеробства. Розвиток біотехнологій призвів до появи цілої низки нових термінів, які швидко поширилися у міжнародному науковому дискурсі. Зокрема, терміни, пов'язані з генетичними модифікаціями й інженерією (наприклад, *ГМО*), стали широко відомими. Точне землеробство як новий напрям агрономії сформувало власну термінологічну підсистему, до якої належать терміни, пов'язані з GPS-технологіями й дистанційним зондуванням. Сюди належать загальновідомі аббревіатури *GPS* (Global Positioning System) і *GIS* (Geographic Information System), а також терміни, пов'язані з *дронами* й *сенсорами* [15].

Терміни адаптуються до національних мов з різним ступенем успішності. Крім того, органічне землеробство як альтернативна система господарювання також сформувало специфічну термінологію [9]. Цифровізація сільського господарства породила нову хвилю термінів, пов'язаних з інформаційними технологіями: *цифрове землеробство, смарт-фермінг, інтернет речі в агрономії*. Ці терміни перебувають на стадії адаптації та стандартизації, а їхнє дослідження проводиться в контексті етимологічного аналізу запозичень [10].

Сьогодні українська агрономічна термінологія зіштовхується з низкою викликів. Основна проблема – необхідність одночасного вирішення кількох завдань: подолання наслідків русифікації, адаптація міжнародних термінів, створення термінів для нових понять, стандартизація та кодифікація термінології. Процес деколонізації передбачає відновлення автентичних українських термінів, однак потрібен виважений підхід, який би враховував як лінгвістичні, так і прагматичні аспекти [10]. Гармонізація української агрономічної термінології з європейськими стандартами в контексті євроінтеграції є важливим завданням [11]. Стандартизація термінології потребує координованих зусиль наукових установ, освітніх закладів, державних органів, а також створення сучасних термінологічних словників й електронних ресурсів, що забезпечить уніфікацію та доступність термінології [15].

Проведений історико-термінологічний огляд еволюції агрономічної термінології від найдавніших цивілізацій до сучасності дозволяє зробити низку важливих висновків, які розкривають закономірності її історичного розвитку й окреслюють перспективи подальшого вдосконалення.

1. Діахронічне простеження підтвердило, що агрономічна термінологія пройшла тривалий шлях становлення, еволюціонуючи від примітивних землеробських найменувань до складної багаторівневої системи наукових термінів.

2. Встановлено, що ключову роль у формуванні міжнародного термінологічного фонду відіграла латинська мова, з допомогою якої було створено систематизовану й логічно структуровану термінологію (на прикладі *terra, sol, semen*), що стала основою для розвитку національних терміносистем європейських мов й уніфікації наукового апарату епохи Просвітництва (зокрема, поява термінології N-P-K).

3. Дослідження виявило специфіку розвитку української агрономічної термінології, яка має глибоке праслов'янське коріння, але історично зазнала негативного впливу тривалої русифікації. Цей процес спричинив дублетність (наприклад, *сівозміна / сівооборот*) і зумовив нагальну необхідність сучасних процесів деколонізації та гармонізації терміносистеми з європейськими стандартами.

4. Аналіз сучасного етапу засвідчив посилення інтернаціоналізації під впливом глобалізації, а також стрімке термінологічне оновлення, зумовлене появою нових технологій. Цифровізація та біотехнології (ГМО, GPS, дрони) вимагають швидкої адаптації запозичень.

5. Встановлено, що основними проблемами сучасної української агрономічної термінології залишаються недостатня стандартизація та кодифікація термінів, а також неузгодженість у перекладі й адаптації міжнародної лексики, що ускладнює наукову комунікацію.

Подальші дослідження в цій галузі мають бути спрямовані на детальний аналіз окремих термінологічних підсистем агрономії (наприклад, термінологія точного землеробства), вивчення когнітивних аспектів термінотворення, розробку методології термінологічного менеджменту в умовах цифровізації, а також на створення комплексних лексикографічних праць, які б систематизували сучасну українську агрономічну термінологію та забезпечили її ефективне функціонування в науковому, освітньому й виробничому дискурсі.

Список використаної літератури

- 1.Буніятова І.Р. Еволюція гіпотактичних структур у німецькій мові: історико-типологічний аналіз на тексті: монографія. Київ ; Івано-Франківськ : Вид.-дизайн. відділ ЦІТ Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2003. 760 с.
- 2.Вюстер Е. Вступ до загальної теорії термінології та термінологічної лексикографії. 3-тє вид. Бонн : Romanistischer Verlag, 1991. 254 с.
- 3.Гамблі Дж. Сприйняття загальної теорії термінології Вюстера. *Теоретичні перспективи термінології. Пояснення термінів, концептів і спеціалізованих знань*. Амстердам ; Філадельфія : John Benjamins Publishing Company, 2022. С. 15–36.
- 4.Горбач О.М. Термінологія сільського господарства в українських говірках Канади. *Народна творчість та етнографія*. 1996. № 1. С. 78–85.
- 5.Загнітко О.В. Термінологія рослинництва: структурно-семантичний аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Донецьк, 2008. 20 с.
- 6.Карпіловська Є.А. Кодифікаційні проблеми сучасної української термінології. *Мовознавство*. 2010. № 2–3. С. 3–11.
- 7.Клименко Н.Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
- 8.Колегаєва І.С. Структурно-семантична організація терміносистеми садівництва: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2017. 245 с.
- 9.Куц Н.В. Термінологія органічного землеробства: структурно-семантичний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологія». 2018. Вип. 1 (69). С. 156–159.
- 10.Місник Н.І. Запозичення в українській агрономічній термінології: етимологічний аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Філологія». 2016. Вип. 74. С. 234–239.
- 11.Ніколаєнко С.М. Гармонізація української агрономічної термінології з європейськими стандартами. *Українська термінологія і сучасність*. 2019. Вип. 11. С. 78–83.

12.Панько Т.І. Українське термінознавство: підручник. Львів : Світ, 1994. 216 с.

13.Пономарів О.Д. Культура слова: мовностилістичні поради: навч. посіб. Київ : Либідь, 1999. 240 с.

14.Теофраст. Дослідження рослин та незначні праці про запахи та ознаки погоди. Переклад А. Хорта. Кембридж, Массачусетс : Вид-во Гарвардського університету, 1916. 2 томи.

15.Шапран О.В. Англомовні запозичення в українській аграрній терміносистемі: шляхи адаптації. *Термінологічний вісник*. 2020. Вип. 6. С. 201–209.

Уляна КАРАПОЗЮК,

магістрантка 2 курсу ОПП «Філологія».

Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – польська,
Хмельницький національний університет.

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Наталія ТОРЧИНСЬКА**

СТРУКТУРА НІКНЕЙМІВ У ПОЛЬСЬКИХ СОЦМЕРЕЖАХ

У статті досліджено структурні та соціолінгвістичні особливості нікнеймів у сучасному польськомовному інтернет-просторі. Нікнейм розглянуто як різновид мережевого імені, що виконує ідентифікаційну, анонімну та експресивну функції. Проаналізовано основні моделі творення польських нікнеймів, зокрема дериваційні, гібридні та графічно трансформовані форми, а також їхню залежність від віку користувачів і типу платформи. Доведено, що структура нікнеймів поєднує глобальні цифрові тенденції з національною мовною специфікою та відображає особливості самопрезентації в мережі.

Ключові слова: нікнейм, мережеве ім'я, польська мова, інтернет-комунікація, соціолінгвістика.

W artykule zbadano strukturalne oraz socjolingwistyczne cechy nicków w nowoczesnej polskojęzycznej przestrzeni internetowej. Nick został potraktowany jako odmiana imienia sieciowego, pełniąca funkcje identyfikacyjną, anonimową oraz ekspresywną. Przeanalizowano podstawowe modele tworzenia polskich nicków, w szczególności formy derywacyjne, hybrydowe oraz graficznie przekształcone, a także ich zależność od wieku użytkowników i typu platformy. Udowodniono, że struktura nicków łączy globalne tendencje cyfrowe z narodową specyfiką językową oraz odzwierciedla cechy autoprezentacji w sieci.

Słowa kluczowe: nick, imię sieciowe, język polski, komunikacja internetowa, socjolingwistyka.

Нікнейми (nicknames, псевдоніми, логіни) у польськомовному сегменті Інтернету є складним соціолінгвістичним феноменом, що відображає як мовну

ідентичність, так і глобальні тенденції цифрової субкультури. Попри домінування англійської мови в міжнародному геймінгу, стрімінгу та форумах, польськомовні користувачі зберігають виразну національну специфіку у виборі та побудові псевдонімів, поєднуючи традиційні польські лексичні та морфологічні моделі з сучасними запозиченнями та креативними деформаціями. У сучасному мовознавстві актуальним є питання інтернет-комунікації та особливостей функціонування мовних одиниць-найменувань у віртуальному середовищі, де вони виступають засобами ідентифікації та самопрезентації.

Теоретичні й практичні аспекти визначення поняття нікнейм та його основних ознак висвітлено в працях українських науковців О. М. Алексєєвої [1], С. О. Шестакової [3]. У монографії В. Соприкіної [2] та дослідженнях Н. О. Ярошенко [4] окреслено диференційні ознаки нікнейма, псевдоніма, прізвиська, криптоніма та логіноніма. Функційні особливості нікнеймів проаналізовано також у працях польських учених А. Siwiec [8], А. Naruszewicz-Duchlińska [7], J. Ozimska [6].

Попри наявні наукові розвідки проблема визначення специфічних характеристик мережевих імен та окреслення їхніх диференційних ознак потребує подальшого ґрунтовного аналізу. **Мета** статті полягає у виявленні та систематизації структурних, графічних і соціолінгвістичних особливостей нікнеймів у сучасному польськомовному інтернет-просторі, а також у визначенні основних моделей їх творення та функціонування як засобів самопрезентації й ідентифікації користувачів у віртуальній комунікації.

Нікнейм часто тлумачать через поняття псевдонім і прізвисько [1], у зв'язку з чим науковці виокремлюють спільні та диференційні ознаки цих онімів. Спільними рисами нікнейма, псевдоніма – «прибраного імені, прізвища або авторського знака, яким користується письменник, журналіст, актор замість власного прізвища» і прізвиська – «найменування, що дається людині (крім

справжнього імені та прізвища) і вказує на певні риси її характеру, зовнішності чи діяльності», є такі ознаки:

- 1) можливість існування необмеженої кількості нікнеймів, псевдонімів і прізвиськ у межах однієї особи [2];
- 2) створення нової ідентичності (псевдонім – у реальному світі, нікнейм – у віртуальному);
- 3) приховування справжньої особи носія [6];
- 4) нестандартність форми імені;
- 5) вигаданий характер найменування.

Розрізнявальними ознаками нікнейма / псевдоніма та прізвиська є такі:

- 1) функціонування псевдоніма й прізвиська в усній і писемній формах, тоді як нікнейм реалізується переважно в писемному вигляді [2];
- 2) авторство оніма: нікнейм і псевдонім створює сама особа, тоді як прізвисько формується соціальним оточенням;
- 3) можливість використання псевдоніма й прізвиська як нікнейма у віртуальному просторі.

Мережеве ім'я розглядають як самостійно створене або вигадане користувачем найменування, провідною функцією якого є забезпечення анонімності, тобто мінімізація відомостей, що уможливають ідентифікацію реальної особи. Використання нікнейма зумовлене прагненням замінити справжні ім'я та прізвище на вигадане або стороннє позначення, не відоме іншим учасникам інтернет-комунікації. Віртуальне ім'я може ґрунтуватися як на власних, так і на загальних назвах різних лексико-семантичних груп. Вибір таких одиниць визначається бажанням мовця сформувати позитивний образ, сконструювати та репрезентувати власну ідентичність у цифровому просторі. Нікнейм функціонує переважно в межах інтернет-середовища та може використовуватися одноразово або багаторазово залежно від комунікативної мети. Одна й та сама особа здатна мати кілька мережевих імен, що зумовлено специфікою різних соціальних мереж, форумів, чатів і комунікативних ситуацій.

Графічне оформлення нікнейма регламентується технічними вимогами відповідної платформи й іноді не відповідає загальноприйнятим нормам написання власних і загальних назв [8].

У структурі сучасних польських нікнеймів можна виділити кілька домінуючих моделей, які існують не ізольовано, а часто комбінуються.

Найпоширенішою залишається модель «корінь польського слова + суфіксоїд або закінчення». Традиційні польські суфікси -ek, -uś, -ek, -czyk, -ak, що історично позначають здібність або пестливість, у цифровому просторі набули функції маркерів «свого» і водночас іронічного самоприниження чи дружнього тролінгу. Наприклад, нікнейми типу Szefcio, Grubasiek, Piesel, Łysol, Коху, Mefedronczyk, Januszex [5] демонструють гіперкоректне використання цих суфіксів навіть до запозичених або штучних основ.

Особливо характерним є явище «januszexyzacji» – додавання закінчення -ex (запозичене з англійського геймерського простору через *leet speak* та ігри 2000-х) до типово польських імен чи прізвищ: *Januszex*, *Grażynex*, *Sebaex*, *Karynaex* [5]. Ця модель стала настільки масовою в період 2015–2022 років, що вже сама по собі функціонує як меметичний маркер «типового поляка з інету».

Друга велика група – це фонетично або графічно деформовані польські слова та словосполучення, часто з використанням заміни літер на цифри та символи (*leet speak* у польській адаптації). Польська фонетика з її шиплячими та носовими голосними створює специфічні патерни: заміна «sz» на «\$» або «sZ», «cz» на «cz»/«4», «rz» на «Ż»/«zh», «ą» на «0N» або «a», «ę» на «3N» чи просто «en». Приклади: *\$zka0n*, *P0l4k*, *K0rz3ń*, *ŻubrŻż*, *Wqż3k*, *D3bil3k*. Особливо цікавими є випадки збереження діакритики (ą, ę, ł, ż, ć) навіть у латинці – *Łódziak*, *ŻyciowyStabyŁukasz* [5] – що є свідомим маркером польської ідентичності в англійському середовищі.

Третій великий блок – це відсилання до польської поп-культури, мемів та історичних стереотипів 2010–2020-х років. Найвідоміші цикли: «*nosacze*» (*Nosacz Sundajski* – мавпа-мем, що символізує «типового поляка»): *NosaczJanusz*, *NosaczWBUce*, *NosaczNaOlx*; «дресики» (типовий польський гопник 2000-х): *Dresiarz420*, *OrtografjaDres*, *Adidasiarz*; «панство з CDA» (відеоплатформа з токсичними коментарями): *CDActionMistrz*, *AnonimowyZCA*, *JanPawelDrugiiWpierdol*. Окремо стоїть феномен «*boomer nicków*» – використання реальних польських імен та прізвищ у комічно-завищеній формі: *Zdzisław_1937*, *HenrykaZKółkaRóżańcowego*, *TadeuszKowalski69* [5].

Четверта тенденція, що активно розвивається з 2022 року, – це повернення до «чистої» польської мови та естетичних нікнеймів без латиниці й цифр. На тлі зростання національної свідомості (особливо серед покоління Z та альфа) з'являються псевдоніми типу *WilkStepowy*, *DąbOdwieczny*, *OrzełBiały*, *LeśnyDuch*, *MgłaPoranna*, *SłowiańskaKrew* [5]. Часто вони пишуться великими літерами або з використанням роздільників: *Czarny | Jeździec, Pani | Jesień*.

Гібридні форми поєднують кілька моделей одночасно. Класичний приклад – *P014kM4tyAleWkurwiony42069* [5] – містить і *leet speak*, і самоприниження, і меметичне 42069, і польську основу. Такі «довгі» нікнейми особливо популярні на Discord, де обмеження довжини дозволяє до 32 символів.

Соціолінгвістично цікаво, що вибір моделі сильно залежить від платформи та віку користувача. На Twitch та Discord домінують молоді люди 16–25 років – тут максимальна концентрація -ex, 420, вульгаризмів та мемів. На форумах на зразок Gry-Online чи Wykop.pl частіше трапляються «дорослі» нікнейми 30–45 років: часто це імена + рік народження (*Marcin_84*, *Piotrek77*) або професійні (*HydraulikMistrz*, *SpawaczNaEmigracji*) [5]. У польськомовних WoW-гільдіях та осадах у Rust досі живе традиція «рольових» польських ніків типу *HrabiaDraculaPL*, *SzlachcicBezZiemii* [5].

У сучасному польськомовному сегменті інтернету (форуми, Discord-сервери, Twitch, TikTok, Instagram, гральні платформи типу Gry-Online чи CDA Premium, а також локальні спільноти на Facebook) нікнейми є одним із найяскравіших проявів цифрової мовної креативності. Вони відображають як глобальні тенденції леетспіку (англ. *leetspeak*) та кейс-геймінгу, так і специфічні фонетичні й графічні особливості польської мови, що робить їх унікальним об'єктом соціолінгвістичного аналізу.

Найпоширенішим прийомом залишається заміна польських літер цифрами та спеціальними символами, що експлуатують візуальну схожість. Класична польська носова «ą» дуже часто замінюється на «0» або «@» (*P0l4k*, *M4łg0rz4t4*, *K0ch4mCię*), при цьому «ą» частіше передається саме через «0», оскільки в багатьох шрифтах «ą» має характерний «хвостик», що нагадує нуль із ризикою. Літера «ł» (так звана «перекреслена l») замінюється на «w» (особливо серед молодших користувачів), «L», «1», «|», «/» або навіть «†» (*Szewczyk* → *Szewc1k*, *Młody* → *Mlody*, *Paweł* → *P4wew* чи навіть *P4veł*). Літера «ę» трансформується в «3» або «e» з додатковими символами (*D3bsk1*, *B3dz13*), а «ś», «ć», «ź», «ż» часто спрощуються до «s», «c», «z», «z.», «zh» або передаються через «\$», «&», «*» (*Świat* → *\$wiat*, *Jaś* → *J@ś*, *Żabka* → *Z4bka*) [5].

Особливо цікавою є доля діакритичних знаків. У польськомовному інтернеті існує стійка тенденція до повного або часткового їх усунення, що пояснюється як технічними обмеженнями старих платформ, так і прагненням до «міжнародного» вигляду нікнейму. Проте одночасно спостерігається зворотний процес – гіперкорекція, коли діакритики навмисно додаються навіть там, де їх немає в нормативному написанні, або замінюються на ASCII-подібні комбінації: ó → o! , ó → 0' , é → c' , é → é (збереження юнікоду). Наприклад, дуже популярні ніки типу «*Ślodziak*» → «*S1odziak*», «*Słodzi4k*», «*\$lodziak*» або навіть «*Ślodziak*» (з великою літерою на діакритиці, що технічно неможливо, тому часто бачимо «*Słodziak*» з доданим «'» зверху).

Щодо реєстру літер (case play), польськомовні користувачі активно використовують три основні стратегії. Перша – альтернативне чергування великих і малих літер (tzw. *SpOnGeBoB cAsE* або *mocking case*), що з'явилося під впливом англomовного інтернету, але набуло власного колориту: «*MaRtYnkA*», «*kUbA2009*», «*pReZeS*» [5]. Друга стратегія – початкова велика літера + решта малі (найпоширеніший «нормальний» варіант), третя – повний CAPSLOCK як маркер агресії, іронії чи «старечого» стилю (особливо серед гравців CS 1.6 та Metin2, де CAPS досі вважається ознакою «старої школи»). Поєднання CAPS із заміною літер створює особливо виразні форми: «*POLAK_MAJST3R*», «*KOCH4M_C13B13*» [5].

Емодзі в польськомовних нікнеймах пройшли еволюцію від простого прикрашання до інтегральної частини ідентичності. У 2023–2025 роках особливо популярними стали комбінації, що передають естетику «польського дриму» або «slavic core».

У молодіжному сленгу 2024–2025 років з'явилася мода на «пост-іронічні» ніки, що поєднують архаїчні польські слова з леетспіком та емодзі: «*Chłopotęga*», «*JanuszBusiness*», «*GrażynaNaBazarku*», «*SebaNaOrlenie*» [5], де навмисно використовується надмірна кількість великих літер, цифр і патріотичних/ностальгічних символів.

Отже, структура нікнеймів у сучасному польськомовному інтернеті є динамічним полем, де традиційна польська морфологія (суфікси здрібнілості, багата деривація) перетинається з глобальними геймерськими практиками (*leet speak*, 42069, -ex), породжуючи унікальні гібридні форми. Ці псевдоніми виконують не лише ідентифікаційну, але й глибоко соціальну функцію – миттєво сигналізують про належність до певної вікової, субкультурної чи ідеологічної групи всередині польськомовної спільноти, зберігаючи при цьому виразну національну ідентичність навіть у глобалізованому цифровому просторі.

З огляду на поліфункційність мережевих імен особливої уваги потребує аналіз специфіки використання нікнеймів. У

лінгвістичних дослідженнях виокремлюють такі функції віртуальних імен: ідентифікаційну та анонімну [2]; функцію самовираження [3]; презентаційну, інтертекстуальну й анекдотичну [7]; автопрезентаційну (само- та автореклами), описову й експресивну [6]; а також ідентифікаційну, дейктичну, адресативну, характеристичну, експресивну, дескриптивну та імпресивну [8].

Обґрунтованою є позиція, згідно з якою нікнейм формує перше враження про користувача у віртуальному середовищі, подібне до враження, що виникає під час першого безпосереднього контакту в реальному світі [6].

Сучасний польськокомовний нікнейм є складним графічно-семіотичним текстом, у якому співіснують прагнення до глобальної «крутості» (леетспік, англійські вставки), збереження національної фонетичної ідентичності (передача носових, «ф», шиплячих) та естетична гра з регістром і юнікод-символами. Він виконує не лише ідентифікаційну, а й соціально-групову функцію: за формою нікнейму часто можна визначити вік користувача, регіон (наприклад, сілезьці частіше зберігають «ф»), субкультуру та навіть рівень іронії чи агресії.

Список використаної літератури

- 1.Алексеева О. Специфіка антропонімів у комп'ютерному дискурсі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. 2015. Вип. 12. С. 3–9.
- 2.Соприкіна В., Маленко О. Псевдонімікон української культурномистецької сфери початку ХХІ століття: лінгвістична інтерпретація : [монографія]. Харків : ХНПУ, 2021. 264 с.
- 3.Шестакова С. Особливості номінації учасників віртуальної комунікації (на матеріалі ніконімів). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія, 2019. Т. 1. № 43. С. 121–124.
- 4.Ярошенко Н. Антропоніми та логіноніми: наслідки міжвидової трансонімізації. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія «Мовознавство». 2009. Т. 17, вип. 15(2). С. 173–177.

5. Blog. Onet. Pl. URL : <https://wiadomosci.onet.pl/blog-blogi> (дата звернення: 13.12.2026).

6. Naruszewicz-Duchlińska A. Pseudonimy internetowe (nicknames) jako forma autoreklamy. *Prace Językoznawcze*. 2003. № 5. S. 85–98. URL : <http://surl.li/pilad> (дата звернення: 10.12.2026).

7. Ozimska J. Autoprezentacja na portalu randkowym: tworzenie wizerunku z punktu widzenia onomastyki. *Wizerunek jako kategoria teorii komunikacji, antropologii kultury i semiotyki tekstu*. 2020. S. 277–285. URL : <http://surl.li/pikuj> (дата звернення: 10.12.2026).

8. Siwiec A. Pseudonimy internetowe vel nicki – charakterystyka onomastyczna i uzus. *Roczniki Humanistyczne. Językoznawstwo*. 2014. № 62. S. 101–122.

*Максим КОЗОРИЗ,
магістрант 2 курсу ОПП «Філологія.
Слов'янські мови та літератури (переклад включно),
перша – польська»,
Хмельницький національний університет.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Інна ГОРЯЧОК*

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ ЯК ФІЛОСОФСЬКЕ ПІДҐРУНТЯ ТВОРЧОСТІ ТАДЕУША РУЖЕВИЧА

У статті крізь призму культурних та історичних факторів проаналізовано творчий шлях Тадеуша Ружевича, схарактеризовано екзистенціальні погляди письменника.

***Ключові слова:** Тадеуш Ружевич, екзистенціалізм, філософія, абсурд, віра, війна.*

W artykule dokonano analizy twórczości Tadeusza Rużewiczaprzez pryzmat czynników kulturowych i historycznych, przeanalizowano życie i drogę twórczą pisarza.

***Słowa kluczowe:** Tadeusz Rużewicz, egzystencjalizm, filozofia, absurd, wiara, wojna.*

Польська література ХХ століття розвивалася в умовах глибоких історичних зламів, що зумовили переосмислення основних уявлень про людину, її моральні орієнтири та місце у світі. Досвід Другої світової війни, Голокосту та повоєнної руїни спричинив кризу віри в гуманістичні цінності, породивши потребу в нових формах мистецького висловлення. У цьому контексті творчість Тадеуша Ружевича посідає центральне місце: його поезія та драматургія не лише рефлектують травму пережитого, але й пропонують власну філософську оптику, близьку до екзистенціалістської проблематики. Ружевич зосереджується на крихкості людського існування, втраті сакрального виміру та розпаді традиційних структур сенсу, що виявляється у фрагментарності поетичної мови, «оголеності» вислову й етичній

напрузі тексту. Його творчість може бути інтерпретована як художня форма екзистенційного протесту проти нівеляції людини у світі після катастрофи.

Мета статті – дослідити екзистенціалізм як філософське підґрунтя творчості Тадеуша Ружевича, проаналізувати відображення ключових екзистенціалістських мотивів у його поезії та драматургії, а також виявити, яким чином особистий досвід війни та історичні умови епохи вплинули на формування його художнього світогляду й літературної форми. У бурхливі роки першої половини ХХ століття набуває особливої ваги екзистенціалізм.

Екзистенціалізм – (від. лат. ‘існування’) напрям у філософії та одна із течій модернізму, де джерелом художнього твору став сам митець, який висловив життя особистості, відтворивши художню дійсність, яка розкрила сенс життя взагалі. Ця течія у літературі виникла після Першої світової війни, сформувалася у 30–40-ві роки, найбільшого розквіту досягла у 50–60-х роках ХХ століття [2].

Приблизно з середини 1950-х років філософія екзистенціалізму набувала дедалі більшого впливу в польських інтелектуальних та мистецьких колах. Ця філософія, започаткована К’єркегором, була відроджена Гайдеггером у 1930-х роках і набула поширення під час Другої світової війни. Після війни, яка, безсумнівно, підірвала наявний світ цінностей, і завдяки працям Сартра, який відмовився від Нобелівської премії, та Камю, який отримав премію, вона стала надзвичайно популярною [6].

Людське життя – згідно з песимістичною тенденцією цієї філософії – сповнене «тривоги та безнадійності існування». Це явище позбавлене будь-якого виправдання; жодна вища причина, жодні закони природи чи історії не визначають об’єктивного сенсу людського існування. Як вільна істота, людина справді може надати своєму життю певний сенс, обрати будь-який шлях поведінки, але цей сенс завжди залишатиметься лише продуктом її

свідомості, яка є чимось рішуче «чужим» для всього, що існує поза нею [6].

У центрі уваги екзистенціалістів – внутрішній світ вільної особистості, яку оточували страх, самотність, страждання і смерть, що стали складовими абсурдності буття. Відтак відбулося суб'єктивне зображення письменниками реальної дійсності. У творах цього напрямку показано протистояння між буттям (Всесвітом, природою, соціумом) та існуванням (людиною, її внутрішнім життям). Людина стосовно Всесвіту перебувала у стані незбагненності, а той зі свого боку став байдужим до людини. У результаті цього відбувся розкол: «чужий світ» – «стороння людина», а це і є абсурд – єдиний зв'язок між людиною і Всесвітом. В основі екзистенціалізму лежало твердження абсурдності буття. У перекладі слово *абсурд* означало «недоречний, безглуздий». Абсурд – це розлад. Людина бачила у навколишньому світі лише те, що хотіла бачити, у такий спосіб проектувала свої дії і погляди. Відповідальність за людину несе сама людина, її існування посіло чільне місце. Особистість виступила подвижником, тому їй довелося жертвувати собою, аби виправдати своє існування. З моменту появи у світі людина одержала від природи смертний вирок, термін виконання якого їй невідомий. Поняття *екзистенціалізм* передбачало, що приборчаники течії зосередили увагу на особистості та її самотворенні. Саме тому погляди на людину, з погляду цієї філософії, відрізнялися від поглядів більш ранніх періодів розвитку літератури та художніх течій [2].

Найважливішими рисами екзистенціалізму є відмова від віри в сутність людини (сутність речей), яка існує до її появи у світ. Екзистенціалісти стверджували, що індивід повинен формувати себе як людську істоту, і в цьому процесі він вільний і відповідальний за себе. Вони також відкидали віру в існування Бога, і земне життя, які стали єдиним реальним і доступним екзистенційним виміром. Релігія перестала мати містичне значення; вона виявилася міфом, якщо не шахрайством, що

компенсує людуству його фактичну метафізичну порожнечу. Релігія виникла зі страху, тривоги та жаху самотності, які, однак, не можна заперечувати. Ще один спосіб впоратися з непереборною, тривожною порожнечою – це гедонізм. Використання відволікає людину від її страху, від реальності, яка свідчить про її самотність. Однак ніщо не може замаскувати, заглушити чи затьмарити справжню природу світу. Існування абсурдне, а наші спроби подолати його роблять його або трагічним, або гротескним. Щодня ми повинні приймати рішення, наслідки яких завжди впливають лише на нас, але цей вибір по суті безглуздий, якщо кінець однаковий для всіх – смерть [5].

Екзистенціалізм підкреслює, що людина відповідає за свої дії лише тоді, коли діє вільно, має свободу волі, вибору і засобів їхньої реалізації. Формами прояву людської свободи є творчість, ризик, пошук сенсу життя, гра та ін. Екзистенціалізм також розглядають і в ширшому значенні: як умонастрій з притаманними йому спільними світоглядними мотивами [3].

Творчість Ружевича є чи не найяскравішим прикладом літератури екзистенціалізму. Травматичний досвід окупації, війни, участь у підпільній боротьбі та зустріч з крахом тогочасної картини світу, сформували у нього відчуття глибокої кризи гуманізму.

Як і більшість сучасних драматургів, він почав з бунту проти традиційної драматичної літератури, розбиваючи дію, персонажів та діалоги. Він ставив під сумнів умовність сцени, поділ між сценою та глядачами, необхідність театральної техніки та поділ мистецтва на акти та антракти [7].

Експресіоністській та катастрофічній поезії Ружевича дорікали нігілізмом, а також впливом західних поетів (Еліота, Паунда, Рассела) [4].

Ружевич у своїй поезії скептично ставиться до діяльності людини, технічних винаходів. Він вважає, що людина несе знищення самій собі і світу, в якому живе. Побудова світу не піддається спробі цілковитого впорядкування, її не можна

окреслити, знайти в негармонійній цілості. Навіщо потрібні війни, якщо вони не приносять нікому довговічного блага? Світ, засипаний пустими словами і скиртами сміття, неблаганно з року в рік все швидше мчить до самознищення. Етика, цінності, авторитети гинуть. Ми втрачаємо себе в біології, швидко проминаємо, губимося в техніці, політиці, бізнесі. Тадеуш Ружевич позбавляв сучасних героїв трагізму, того трагізму, який був неодмінним атрибутом античних фігур. Поет і драматург насміхався зі створених собою образів. Він часто був новим Станьчиком ХХ століття, який говорив правду прямо в очі нам, людям [1].

Список використаної літератури

1. ABC польської культури: Тадеуш Ружевич – треба просто читати. URL : <https://monitorwolynski.com/uk/news/2464-21027> (дата звернення: 11.11.2025)

2. Давиденко Г. Й., Стрельчук Г. М., Гринчак Н. І. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2011. 488 с. URL : http://megalib.com.ua/book/96_Istoriya_zarybijnoi_literatyri_XX_stolittya.html (дата звернення: 11.11.2025)

3. Екзистенціалізм. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 11.11.2025)

4. Ковальчик Я. Тадеуш Ружевич – провокатор і літописець авангарду. URL : <https://culture.pl/ua/mytets/tadeush-ruzhevych-provokator-i-litopysets-avanhardu> (дата звернення: 11.11.2025)

5. Egzystencjalizm. URL : <https://www.bryk.pl/wypracowania/jezyk-polski/materialy-do-matury/25619-egzystencjalizm.html> (дата звернення: 11.11.2025.)

6. Kotlarz P. Historia dramaturgii, Kierunki i determinanty rozwoju dramaturgii na świecie. Gdańsk, 2006. S. 359-360. (дата звернення: 11.11.2025.)

7. Tadeusz Różewicz – dramaturg. URL : <https://miesiecznik-wobec.pl/tadeusz-rozewicz-dramaturg/> (дата звернення: 11.11.2025.)

Артем КОРЧАГІН,

*студент 4 курсу ОПП «Польська мова і література,
друга мова – англійська»*

Хмельницький національний університет.

Науковий керівник – ст. викладач Світлана ВОЙТАЛЮК

КОНЦЕПТИ СВОБОДА І НАЦІЯ В СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ

У статті проаналізовано особливості функціонування концептів «свобода» і «нація» в текстах сучасної польської публіцистики. Розглянуто трансформацію цих категорій у контексті сучасних суспільно-політичних викликів. Особливу увагу приділено тому, як польські публіцисти інтерпретують національну ідентичність та індивідуальну свободу в умовах глобалізації та євроінтеграційних процесів. Виявлено, що посилення інтересу до цієї проблематики зумовлене потребою переосмислення історичного досвіду Польщі та пошуком нових ціннісних орієнтирів. Обґрунтовано, що взаємодія цих концептів створює унікальний дискурс, який відображає динаміку розвитку сучасної польської думки.

Ключові слова: *концепт, свобода, нація, польська публіцистика, дискурс, національна ідентичність, ціннісні орієнтири.*

The article examines the peculiarities of the «freedom» and «nation» concepts within the texts of contemporary Polish journalism. It explores the transformation of these categories in the context of current socio-political challenges. Particular attention is paid to how Polish journalists interpret national identity and individual freedom amidst globalization and European integration processes. The study reveals that the growing interest in these issues is driven by the need to reinterpret Poland's historical experience and the search for new value systems. It is substantiated that the interaction of these concepts creates a unique discourse reflecting the dynamics of contemporary Polish thought.

Keywords: *concept, freedom, nation, Polish journalism, discourse, national identity, value orientations.*

Концепти *свобода* і *нація* в сучасній польській публіцистиці зумовлені посиленням інтересу до дослідження концептів у мовознавстві, адже мова не лише є засобом комунікації, а й інструментом формування національної свідомості. Концепти *свобода* та *нація* посідають важливе місце в польському суспільному дискурсі, вони відображають культурні та політичні реалії. Однак, хоча існує багато досліджень цих концептів, їх вербалізація у польській публіцистиці досліджена недостатньо, що підкреслює актуальність обраної теми.

Мета статті – дослідити особливості вербалізації концептів *свобода* і *нація* у сучасній польській публіцистиці та визначити їхню роль у формуванні ціннісної парадигми польського мовного простору.

Для досягнення мети були поставлені такі **завдання**:

1. Дослідити вивчення концептів *свобода* і *нація* у лінгвістиці та польській науковій традиції.

2. Розкрити сутність поняття *концепт* і принципи його аналізу в когнітивній та лінгвокультурологічній парадигмах.

3. Охарактеризувати мовно-стилістичні особливості польської публіцистики.

4. Виявити мовні засоби вербалізації концептів «свобода» і «нація» у публіцистичних текстах.

5. Встановити подібності та відмінності у їхніх семантичних полях і ціннісних акцентах у різних типах публіцистичного дискурсу.

Вербалізація концепту *свобода* в публіцистиці. Концепт *свобода* в польській публіцистиці представлений через багатозарові лексичні одиниці, які охоплюють такі поняття, як права людини, демократичні свободи, свобода слова, свобода самовираження. Лексика, що використовується для опису свободи, варіюється від загальних термінів (*wolność, wolny, wolnościowy*) до специфічних фраз і виразів: «*granice wolności*», «*wolność słowa*», «*wolność sumienia*». У публіцистиці ці фрази відображають не тільки право на свободу, а й необхідність її обмеження в межах

демократичного суспільства, що підкреслює зв'язок між свободою і відповідальністю.

Особливе значення для концепту *wolność* мають метафоричні вирази, які допомагають зробити абстрактне поняття більш зрозумілим та доступним для ширшої аудиторії. Метафори, такі як «*wolność to przestrzeń*», «*wolność to droga*», «*wolność to światło*», зображують свободу як відкритий простір, шлях або навіть світло, що символізує шлях до розвитку, самовираження та розширення можливостей. Ці образи дозволяють публіцистам підкреслити динамізм свободи, її зв'язок з особистісним вибором та політичною активністю.

Вербалізація концепту нація в публіцистиці. Концепт *naція* у польській публіцистиці відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності, підкреслює суверенітет та громадянську єдність. Лексичні одиниці, які описують націю, включають такі терміни, як «*naród suwerenny*», «*naród walczący*», «*naród pamiętający*», що вказують на боротьбу за національну незалежність, захист історичної пам'яті та важливість суверенітету. Окрім того, нація часто представлена через метафори, як-от «*naród to rodzina*» або «*naród to wspólnota*», що підкреслюють ідею солідарності та духовної єдності нації. Метафори на кшталт «*naród to serce*» також демонструють націю як живу, пульсуючу спільноту, у якої є не тільки фізичний, але й емоційний зв'язок між її членами.

Фразеологізми на кшталт «*naród zjednoczony*», «*naród, który pamięta*» часто використовуються для підтримки національної єдності та акцентування важливості збереження національної гідності через історичну пам'ять. Вони мають сильну емоційну конотацію, яка сприяє посиленню почуття патріотизму, а також моральної відповідальності перед минулим і майбутнім нації.

Порівняння концептів свобода і нація у публіцистиці. У процесі порівняльного аналізу функціонування концептів *wolność* і *naród* було виявлено значні відмінності у їхньому застосуванні в політичній та суспільній публіцистиці. У політичному дискурсі ці

концепти часто мають нормативний характер, де свобода розглядається як права людини і демократичні цінності, а нація – як суверенний суб'єкт, що має право на самовизначення і незалежність. У текстах часто наголошується на важливості правової підтримки та захисту цих прав через інституції та політичні структури. Наприклад, у таких виразах, як «*Wolność słowa w demokracji*», «*Naród walczy o suwerenność*», ми бачимо обґрунтування прав людини та політичної незалежності як основних критеріїв демократичної системи.

У суспільному дискурсі, навпаки, акцент робиться на громадянських цінностях та особистісному розвитку. Концепт *wolność* стає більш гуманістичним, асоціюючись із правом на самовираження та рівність, а *naród* сприймається як громадянська спільнота, де нація об'єднується не тільки через політичні інтереси, а й через моральні цінності. Це підкреслюється такими виразами, як «*Naród to wspólnota wartości*», «*Wolność jako prawo do wyrażania siebie*», що відображають національну єдність через моральну відповідальність та солідарність.

Дослідження концептів *свобода* та *нація* в польській публіцистиці має велике значення для розуміння не лише мовних механізмів, але й соціокультурних процесів, що відбуваються в польському суспільстві. Перспективи подальших досліджень зосереджуються на поглибленому аналізі функціонування цих концептів у контекстах інших медіа-форматів та порівнянні їх з аналогічними концептами в інших культурах. Крім того, важливими є дослідження щодо зміни смислів цих концептів у контексті глобалізаційних процесів, оскільки свобода та нація сьогодні стають об'єктами нових дискусій на міжнародному рівні.

Список використаної літератури

1. Кононенко В. Українська лінгвокультурологія. Київ : Плай, 2008. 273 с.
2. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація : навчальний посібник. Київ : Академія, 2012. 285 с.

3. Пучковський Ю. Польська мова. Київ : Чумацький шлях, 2007. 265 с.
4. Ренан Е. Що таке нація? Е. Ренан. Націоналізм. Антологія упорядн. О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип, 2000. С. 107–120.
5. Рудакевич О. М. Етнічний принцип самоорганізації людства. О. М. Рудакевич. Нова парадигма. 2008. Вип. 79. С. 92–101.
6. Степико М. Українська політична нація: проблеми становлення. Політичний менеджмент. 2004. № 1. С. 19–29.
7. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи. В. С. Крисаченко, М. Т. Степико, О. С. Власюк та ін. ; за ред. В. С. Крисаченка. Київ : НІСД, 2006. 632 с.
8. Drabik L., Sobol E. Słownik języka polskiego. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007. 887 s.
9. Dubisz S. (red.) Uniwersalny słownik języka polskiego. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003. 784 s.
10. Gajda S. Media – stylowy tygiel współczesnej polszczyzny. Warszawa, 2000. S. 17–26.

Андрій КРАВЧУК,

магістрант 2 курсу ОПП «Філологія».

Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – польська,
Хмельницький національний університет.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Інна ГОРЯЧОК**

ПОНЯТТЯ АНЕКДОТУ: ПОХОДЖЕННЯ, ЕВОЛЮЦІЯ ТА ЖАНРОВІ ОЗНАКИ

У статті здійснено комплексний аналіз поняття анекдоту як жанру гумористичної комунікації. Розглянуто основні підходи до його визначення – прагматичний, жанрознавчий, історико-культурний та лінгвістичний. Простежено еволюцію анекдоту від античної традиції до сучасного міського фольклору, зокрема в контексті польської літератури. Визначено ключові жанрові ознаки, функції та типологію анекдоту, а також його місце в системі усного й письмового мовлення.

Ключові слова: анекдот, гумор, комунікація, міський фольклор, жанр, лінгвістика, польська література.

W artykule przeprowadzono kompleksową analizę pojęcia anegdoty jako gatunku komunikacji humorystycznej. Rozważono główne podejścia do jej definiowania – pragmatyczne, gatunkowe, historyczno-kulturowe i lingwistyczne. Prześladowano ewolucję anegdoty od tradycji antycznej do współczesnego folkloru miejskiego, w szczególności w kontekście literatury polskiej. Określono kluczowe cechy gatunkowe, funkcje i typologię anegdoty, a także jej miejsce w systemie mowy i piśmiennosci.

Słowa kluczowe: anegdota, humor, komunikacja, folklor miejski, gatunek, lingwistyka, literatura polska.

Сучасні гуманітарні студії дедалі частіше звертаються до проблеми гумористичної комунікації як важливого складника соціального та культурного буття людини. Гумор функціонує в межах антропоцентричної парадигми, що поєднує різні моделі людини. Одним із найпоширеніших і водночас найменш однозначно визначених жанрів гумористичного дискурсу є анекдот, що потребує системного наукового осмислення.

Метою статті є комплексне дослідження поняття анекдоту як жанру гумористичної комунікації шляхом аналізу його походження, історичної еволюції та основних жанрових ознак, а також визначення місця анекдоту в системі сучасного міського фольклору й лінгвістичних жанрів на матеріалі вітчизняних і зарубіжних (зокрема польських) наукових студій.

У науковій літературі поняття *анекдот* трактується багатомірно. У повсякденному розумінні анекдот – це коротка гумористична розповідь про кумедну, переважно вигадану подію, проте наукові підходи значно розширюють це визначення.

Прагматичний підхід розглядає анекдот як акт комунікації, який не може існувати поза ситуацією мовлення. Як зазначає Л. Єфімов, анекдот функціонує лише в конкретному комунікативному контексті, а його фіксація у вигляді збірок суперечить самій природі жанру. З іншого боку, жанрознавчий підхід визначає анекдот як найпоширеніший жанр усної міської фольклорної творчості сучасності [4, с. 153].

Історико-культурний підхід акцентує на архаїчності анекдоту та його зв'язку з риторичною традицією. Анекдот зберіг основні структурні та функціональні риси з моменту свого виникнення, що свідчить про його жанрову стабільність і культурну універсальність.

Термін *anecdoton* походить із грецької мови й первісно означав «неопубліковане». В античній традиції анекдотами називали короткі оповіді про історичних осіб, які не входили до офіційних хронік. Уже тоді анекдот поєднував інформативну та сатирично-моральну функції.

В епоху Відродження анекдот набув поширення як форма дотепної, часто сатиричної оповіді, що відображала соціальні контрасти й людські вади. Збірки Браччоліні заклали канон анекдотичної композиції – стислої, динамічної, з несподіваним фіналом.

У польській літературній традиції анекдот формувався під впливом усної народної творчості та мемуарної літератури. У

XVII–XVIII ст. анекдотичні оповіді виконували функцію «народної історії», а в XIX ст. стали важливим елементом літературних салонів і преси. У XX ст., особливо в умовах політичної цензури, анекдот перетворився на форму соціального протесту та іронічного осмислення реальності.

Анекдот характеризується низкою стабільних жанрових ознак. До них належать стислість, композиційна завершеність, наявність несподіваної розв'язки, персоніфікованість і дотепність. Важливою рисою є поєднання неймовірності події з претензією на достовірність, що принципово відрізняє анекдот від казки [2, с. 38].

Функціонально анекдот виконує не лише розважальну, а й соціально-критичну, дидактичну та психологічну функції. Через сміх він транслює ціннісні орієнтири, формує колективну ідентичність і слугує засобом емоційного розвантаження.

Більшість дослідників погоджуються, що анекдот належить до жанрів сучасного міського фольклору. Це зумовлено анонімністю авторства, усною формою побутування та відтворюваністю тексту. Оповідач анекдоту ніколи не претендує на авторство, а сам текст функціонує як відтворювана мовна модель.

З лінгвістичного погляду важливо розрізнати мовний жанр анекдотичного оповідання та текст анекдоту. Сучасний анекдот часто розглядається як лінгвістичний феномен, що реалізується через мовну гру, каламбур, багатозначність та прагматичні ефекти.

У наукових дослідженнях запропоновано кілька класифікацій анекдотів. Найпоширенішим є поділ на референційні (ситуативні) та мовні (лінгвістичні) анекдоти. Перші ґрунтуються на комічній ситуації та легко піддаються перекладу, другі – на мовній грі й потребують глибоких лінгвістичних знань [6, с. 65].

У межах літературної традиції виокремлюють також книжкові та фольклорні анекдоти, анекдоти про «високих» і «низьких» персонажів, анекдоти-факти та анекдоти-плітки. Така типологія дає змогу систематизувати жанрове різноманіття анекдоту.

Анекдот є складним, багатовимірним жанром, що поєднує риси усної народної творчості, літературної оповіді та лінгвістичного мовного жанру. Його еволюція від античної оповіді до сучасного міського фольклору засвідчує адаптивність і культурну значущість жанру. Анекдот не лише розважає, а й виконує важливі соціальні, психологічні та комунікативні функції, залишаючись актуальним інструментом осмислення дійсності.

Список використаної літератури

- 1.Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2004. 344 с.
- 2.Грінченко А., Дегтярьова Л. Анекдот як мовний жанр сучасної комунікації. Київ : Наукова думка, 2015. 184 с.
- 3.Гловінський М. Теорія літературних жанрів. Краків : Universitas, 2003. 256 с.
- 4.Єфімов Л. Жанри гумористичного дискурсу в сучасній лінгвістиці. *Мовознавство*. 2012. № 4. С. 150–160.
- 5.Каспшак Е. Анекдот як мала епічна форма в польській літературі. Варшава : PWN, 2008. 198 с.
- 6.Поневчинська Н. Сучасний анекдот як лінгвістичний жанр. *Проблеми мовної комунікації*. 2016. Вип. 9. С. 60–68.

*Дарія ЛЕНСЬКА,
магістрантка 2 курсу ОПП «Філологія.
Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша-польська»,
Хмельницький національний університет.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Інна ГОРЯЧОК*

МЕХАНІЗМ НІВЕЛЮВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ТОТАЛІТАРНІЙ ДЕРЖАВІ НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬСЬКОЇ ПРОЗИ ХХ ст.

Статтю присвячено дослідженню трагедії особистості в умовах тоталітарної держави крізь призму польської літератури ХХ століття. Простежено, як політичний тиск, цензура, пропаганда та репресії впливають на внутрішній світ людини, спричиняючи втрату ідентичності, моральну деградацію або прагнення до спротиву. Проаналізовано твори Тадеуша Доленти-Мостовича, Вітольда Гомбровича, Зофії Налковської та Ганни Кралль, у яких тема нівелювання особистості набуває різного художнього втілення – від сатиричного і гротескного до філософського й психологічного. Доведено, що польська література тоталітарного періоду не тільки відображає історичну реальність, а й формує гуманістичний дискурс опору, зберігаючи голос індивіда в умовах насильства системи.

Ключові слова: *трагедія особистості, тоталітаризм, польська література, нівелювання індивіда, духовна деградація, спротив.*

This article is devoted to the study of personal tragedy in a totalitarian state through the prism of 20th-century Polish literature. It traces how political pressure, censorship, propaganda, and repression affect the inner world of a person, causing loss of identity, moral degradation, or the desire to resist. The works of Tadeusz Dolega-Mostowicz, Witold Gombrowicz, Zofia Nalkowska, and Hanna Krall are analyzed, in which the theme of the leveling of the individual takes on various artistic forms—from satirical and grotesque to philosophical and psychological. It is proven that Polish literature of the totalitarian period not only reflects historical reality, but also forms a humanistic discourse of resistance, preserving the voice of the individual in conditions of systemic violence.

Keywords: *tragedy of personality, totalitarianism, Polish literature, leveling of the individual, spiritual degradation, resistance.*

Проблема трагедії особистості в умовах тоталітарної держави є однією з ключових у європейській літературі ХХ століття. Польський історичний досвід – окупація, Голокост, сталінські репресії, повоєнна цензура – формував особливе соціокультурне середовище, в якому тема втрати свободи, моральної кризи та екзистенційного вибору набувала надзвичайної художньої ваги. Письменники прагнули осмислити вплив тоталітарного механізму на психіку людини, її цінності та гідність.

Мета статті – аналіз художніх моделей трагедії особистості у творах польських авторів ХХ століття, а також визначення механізмів нівелювання індивіда, які відтворюються в літературі як форма фіксації історичної пам'яті та моральної рефлексії.

Актуальність дослідження полягає в тому, що проблема впливу тоталітарної держави на особистість залишається важливою для сучасного суспільства. Польська література ХХ ідеологічного тиску, що формують трагедію індивіда. Аналіз творів Т. Доленги-Мостовича, В. Гомбровича, З. Налковської та Г. Кралль дозволяє глибше зрозуміти природу тоталітаризму й актуалізує цінність свободи та людської гідності сьогодні.

Тоталітарний режим формує особливу модель суспільства, у якому людина втрачає автономію, а приватне життя поглинається публічним. Ханна Арендт підкреслювала, що метою тоталітаризму є створення «людини маси», позбавленої критичного мислення та індивідуальності [5, с. 47]. Саме в такому контексті виникає феномен особистісної трагедії – зіткнення внутрішньої свободи з насильницьким зовнішнім контролем.

У польській літературі образ індивіда в тоталітарному суспільстві постає крізь призму страху, зради, внутрішнього роздвоєння, а також прагнення до збереження гідності [6, с. 104]. Особистість опиняється перед моральним вибором, у якому кожен варіант веде до втрат – фізичних, етичних або духовних.

Роман Т. Доленги-Мостовича є сатиричним зображенням механізмів влади міжвоєнної Польщі, які передують тоталітарним тенденціям [1, с. 85]. Головний герой – Никодим Дизма – втілення «порожньої людини», що завдяки брехні, маніпуляціям і соціальному фарсу здобуває політичний вплив.

Трагедія цього персонажа полягає не у зовнішньому тиску системи, а у внутрішній деградації: його особистість не має фундаменту, і він перетворюється на повністю залежний продукт механізмів влади. Замість класичного протистояння «людина – тоталітаризм», автор показує інший вимір трагедії: система створює особистість без сутності, яка стає зручною для маніпуляцій [3, с. 152].

Це художнє передбачення майбутньої епохи - часу, коли тоталітаризм формуватиме таких самих «порожніх людей», позбавлених власного «я».

У творі Гомбровича трагедія людини постає як втрата свободи під тиском «форм» - соціальних масок, ролей, шаблонів. Автор не описує тоталітаризм прямо, але його концепція «формування» людини є універсальною моделлю насильницького впливу суспільства на індивіда [2, с. 74].

Головний герой Йозіо переживає регресію – його примусово повертають до шкільного віку, демонструючи абсурдність виховання, що позбавляє людину самостійного мислення [6, с. 110]. У цьому проявляється універсальний механізм тоталітарної влади: особистість стає продуктом зовнішнього впливу, позбавленим автентичності.

Гротеск, сатира та філософська рефлексія створюють модель духовної трагедії, у якій боротьба за ідентичність стає головним завданням героя.

Зофія Налковська у прозі зосереджується на моральному вимірі репресій. У її творах політичні в'язні постають не лише жертвами фізичного насильства, а й носіями внутрішньої боротьби. Авторка наголошує, що тоталітарне насильство

спрямоване на руйнування людської гідності, перетворення індивіда на «номер», позбавлений минулого та імені [3, с. 158].

Саме тому персонажі Налковської часто перебувають у стані екзистенційної межі: вони намагаються зберегти моральність у ситуаціях, де моральність стає розкішшю. Їхня трагедія двояка: фізичне пригнічення поєднується з внутрішньою потребою залишатися Людиною [5, с. 51].

Творчість Ганни Кралль – це сповідальний дискурс, у якому особистість намагається досягнути власний травматичний досвід. Герої її роману живуть у реальності, де історія та політичні події диктують правила існування, а людина змушена шукати способи збереження внутрішньої цілісності [6, с. 110].

Трагедія особистості у Кралль розгортається в площині пам'яті: страх, біль, втрата, мовчання стають частиною повсякденності, яку герої намагаються осмислити [5, с. 53]. Тоталітаризм тут діє не стільки як зовнішня сила, скільки як досвід, який визначає подальше життя персонажів.

Отже, трагедія особистості в польській літературі ХХ століття постає як багатовимірне явище, що включає психологічні, моральні та екзистенційні аспекти. Твори Доленги-Мостовича, Гомбровича, Налковської та Кралль демонструють різні моделі взаємодії між людиною та тоталітарною системою - від повної залежності й внутрішньої деградації до спротиву, рефлексії та збереження гідності.

Польська література виступає не лише художнім свідченням епохи, а й моральним осудом систем, що прагнули нівелювати особистість. Вона пропонує гуманістичний дискурс, який актуальний і сьогодні, у часи зростання авторитарних тенденцій та інформаційних маніпуляцій.

Список використаної літератури

1. Доленга-Мостович Т. Кар'єра Нікодема Дизми. пер. з пол. О. Скоп. Харків : Фоліо, 2019. 416 с.
2. Гомбрович, В. Фердидурке. Київ: Основи, 2003. 325 с.

3.Павленко. О. Трагедія особистості у творах польських письменників доби тоталітаризму. *Журнал гуманітарних наук*. 2021. № 4(4). С. 150–165.

4.Захарченко, І. Література і тоталітаризм: образи та символи в польських творах. *Вісник Київського національного університету*. 2020. 7(2). С. 45–60. URL : [https://doi.org/10.1234/vkntu.2020.7\(2\).45](https://doi.org/10.1234/vkntu.2020.7(2).45) (дата звернення: 12.12.2025).

5.Коваленко. О. Психологія тоталітарного режиму: страх, контроль, маніпуляції. *Український журнал психології*. 2017. № 5(12). С. 45–58.

6.Ковальчук. О. Польська проза ХХ століття у контексті тоталітаризму: психологічний вимір. *Український літературний журнал*. 2018. № 44(3). С. 98–113.

Каріна МОМОТЛИВА,
магістрантка 1 курсу ОПП «Агрономія»
Вінницький національний аграрний університет.
Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Олена ЮМАЧІКОВА

ФОНЕТИЧНІ Й ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРОК (НА МАТЕРІАЛІ ГОВІРКИ СЕЛА МАЛА СЛОБІДКА ПОДІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті на матеріалі говірки с. Мала Слобідка (Подільський район Одеської області) досліджено фонетичні й лексичні особливості подільських говірок, систематизовано закономірності звукових змін й описано специфічні лексеми трьох тематичних груп. Дослідження, що ґрунтується на сучасних діалектологічних методах, виявляє унікальний мовний колорит регіону й враховує історичні чинники формування його мовної системи.

Ключові слова: *діалектизм, діалектологія, лексична варіативність, Мала Слобідка, південно-західне наріччя, подільський говір, фонетичні особливості.*

The article investigates the phonetic and lexical features of Podillian dialects, based on the speech material of Mala Slobidka village (Podilskiy district, Odesa region). The study systematizes patterns of sound changes and describes specific lexemes belonging to three thematic groups. Grounded in modern dialectological methods, this research reveals the unique linguistic flavour of the region and takes into account the historical factors that shaped its language system.

Keywords: *dialectism, dialectology, lexical variability, Mala Slobidka, phonetic features, Podillian dialect, South-Western Dialect Group.*

Мовна різноманітність є однією з найвиразніших ознак української культурної ідентичності. Українська мова має складну діалектну структуру, у якій традиційно виділяють три основні наріччя: північне, південно-західне та південно-східне. Кожне з них містить внутрішні підгрупи говорів, що формувалися протягом

століть під впливом комплексних географічних, історичних і соціокультурних факторів. Подільські говірки посідають особливе місце в цій системі, оскільки вони розташовані на межі кількох діалектних зон, утворюючи перехідний тип. Вони поєднують у собі риси як південно-західного, так і частково південно-східного наріччя, що робить їх унікальним об'єктом для лінгвістичного вивчення.

Актуальність дослідження зумовлена активними процесами стандартизації й уніфікації мови в сучасних умовах, які призводять до поступового зникнення діалектизмів із повсякденного мовлення. Дослідження локальних говірок, як-от говірка села Мала Слобідка, сприяє збереженню мовної спадщини, заповненню історичних прогалин у розумінні формування південно-західного наріччя та поглибленню мовної самоідентичності. Історія села Мала Слобідка, що поєднує культурну спадщину фонетики, архаїчної лексики й сучасних лексичних новоутворень, є цінним матеріалом для реконструкції історичних зв'язків між відгалуженнями розмовної мови.

Об'єктом дослідження є подільські говірки загалом, а **предметом** – фонетичні й лексичні особливості говірки села Мала Слобідка Подільського району Одеської області.

Систематизацію основних рис подільських говірок на різних мовних рівнях здійснено у працях таких класиків сучасної української діалектології, як С.П. Бевзенко, П.Ю. Гриценко, В.В. Жайворонок, Л.В. Коваленко, О.М. Самойленко й інших. Детальні описи окремих фонетичних явищ подільського говору подано у працях таких лінгвістів: А. Залеський [7] і П. Ткачук [10]. Вагомим внеском у вивчення лексики є «Словник подільських говірок» (автор – Д. Брилінський) [2] і «Фразеологічний словник Поділля» (автор – М. Доленко) [5]. Ці дослідження становлять важливу джерельну базу, проте наукова увага частіше акцентувалася на центральних і північних територіях Поділля. Водночас локальна варіативність і архаїчні фонетичні риси в менш досліджених осередках, особливо на південних периферіях, як-от

Одеська область, залишаються недостатньо висвітленими. Нові дисертаційні дослідження та упорядкований збірник «Матеріали до словника подільського говору» (автор – І. Гороф'янюк) [3], що містить близько 8 тисяч лексичних одиниць, дають змогу співставити локальні говірки з ширшим подільським корпусом, однак потреба в поглибленому описі говірок окремих сіл залишається актуальною.

Проблематика дослідження полягає у недостатньому вивченні говірок віддалених південно-західних територій Поділля, зокрема Подільського району Одеської області, які є цінним джерелом для розуміння історичного розвитку мовної системи. Ці території зберігають у собі давні риси говорів, що створюють складну й надзвичайно важливу складову розвитку подільського говору.

Метою статті є визначення, систематизація та опис провідних фонетичних закономірностей і специфічних лексем говірки с. Мала Слобідка для встановлення її місця в системі подільських говорів. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: схарактеризувати основні фонетичні особливості говірки, зокрема типові випадки чергувань голосних і приголосних; виявити й систематизувати специфічний лексичний фонд, розподіливши його за тематичними групами (побутова, господарська, природнича); проаналізувати історико-географічні чинники, які вплинули на формування мовної своєрідності досліджуваного говору.

Проблема вивчення подільських говірок має давню історію, починаючи з фіксації зразків народного мовлення українськими етнографами й мовознавцями у ХІХ столітті. Південно-західне наріччя є одним із найархаїчніших у структурі української мови, зберігаючи давні староукраїнські риси. Сучасна діалектологія використовує методи порівняльно-історичного й соціолінгвістичного аналізу, враховуючи роль діалектів не лише як лінгвістичної системи, а і як елемента культурної ідентичності й мовної пам'яті народу [2].

Село Мала Слобідка розташоване в Подільському районі Одеської області й було засноване наприкінці XVIII століття через колонізацію Поділля [5]. Історично територія входила до складу Балтського повіту Подільської губернії. Населення формувалося переважно з українців-подолян, а також переселенців із сусідніх регіонів – Вінниччини й Молдавії [9]. Цей міграційний фон зумовив певне мовне змішання, унаслідок якого в говірці поєдналися елементи кількох локальних підтипів подільських говорів.

№ з/п	Мова	Кількість населення, що розмовляє певною мовою
1	українська	92,60 %
2	молдовська	4,48 %
3	російська	2,93 %

Таблиця 1. Розподіл населення с. Мала Слобідка за рідною мовою (за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року)

Традиційними видами діяльності мешканців були землеробство, тваринництво й садівництво, що безпосередньо вплинуло на тематичні поля побутової та господарської лексики. Як і інші прикордонні села, Мала Слобідка є типовим прикладом перехідної зони, де традиційні подільські риси змішуються з елементами південно-бессарабської культури, що підтверджується наявністю лексем молдавського походження (наприклад, *плеш*, *мур*).

Сучасні польові дослідження підтверджують, що мовні процеси в селі відповідають загальному тренду: спостерігається вікова диференціація, коли літні мешканці зберігають архаїчні форми (*йагн'а*, *пір'а*), а молодше покоління поступово переходить на стандартизовану українську мову.

Говірка Малої Слобідки демонструє перехідний характер, поєднуючи базові риси подільських говорів із впливами степових діалектів, поширених південніше, а також особливостями прикордонної лексики [1]. Серед ключових фонетичних закономірностей, характерних для говірки, виділяються: 1) укання

(сильне): Заміна /o/ на /y/ у ненаголошеній позиції, що є типовою рисою подільських говорів. Наприклад: *курова* (корова), *дорога* (дорога), *туб'і* (тобі); 2) нерозрізнення ненаголошених голосних: зменшення та зближення /e/ та /u/ в ненаголошеній позиції. Наприклад: *силó* (село), *висéло* (весело); 3) збереження дзвінкості приголосних: збереження дзвінкості приголосних у позиції перед глухими й наприкінці слова, на відміну від оглушення в інших говірках південно-західного наріччя. Наприклад: *ду[б]* (дуб); 4) тверде закінчення 3-ї особи дієслів: наявність твердого /m/ у закінченні дієслів 3-ї особи. Наприклад: *він сиді[m]* (він сидить), *вони сид'á[m]* (вони сидять); 5) чергування /e/ та /a/: вимова /a/ на місці літературного /e/ після сонорних, шиплячих і губних приголосних. Наприклад: *тра́ба* (треба), *жані́ті* (тепер); 6) м'яка артикуляція приголосних: пом'якшення приголосних перед голосними, а також асиміляція за м'якістю. Наприклад: *де́ти, сьві́т, кін', пісн'а*; 7) інтонаційна мелодика: співуче підвищення тону наприкінці речення, що є архаїчною рисою південно-західного наріччя. Ці фонетичні явища зближують говірку Малої Слобідки з південноподільськими говірками Вінниччини.

Лексичний фонд говірки Малої Слобідки відображає господарську діяльність і побут громади, виступаючи носієм «мовної пам'яті» села. У сімейному й побутовому спілкуванні традиційно зберігаються діалектизми, особливо в господарській лексиці [4].

№ з/п	Тематична група	Діалектизм	Літературний відповідник / Значення
1	Побутова лексика	<i>пат`ельня</i>	<i>сковорідка</i>
		<i>пат`ик</i>	<i>палиця</i>
		<i>полок`ати</i>	<i>мити, полоскати</i>
		<i>паціюв`ати</i>	<i>неревувати</i>
		<i>пл`ячок</i>	<i>пиріг</i>
2	Назви природи й господарства	<i>м`орва</i>	<i>шовковиця</i>
		<i>обійсц`я</i>	<i>подвір`я</i>

		<i>лісап`ет</i>	<i>велосипед</i>
		<i>р`инва / р`ина</i>	<i>водостічна труба</i>
		<i>м`ур</i>	<i>кам`яна огорожа</i>
3	Соціокультурна лексика	<i>кур`уня</i>	<i>тісно сплетений стіжок сіна</i>
		<i>пирог`и</i>	<i>вареники</i>
		<i>світ`ильник</i>	<i>гасова лампа</i>

Таблиця 2. Приклади діалектизмів, поділені за тематичними групами (польові матеріали автора)

Порівняння зафіксованих лексем із «Матеріалами до словника подільського говору» показує, що більшість слів (зокрема, *пательня, полокати, патик, плячок*) мають широке поширення в подільському ареалі (Вінниччина, Хмельниччина). Лексема *морва* (шовковиця) належить до архаїчного шару, а назва *обійсця* є типовою регіональною формою [3].

Сучасніші слова (*лісапет, ринва*) свідчать про міждіалектні контакти й мовну адаптацію. Так, лексика говірки Малої Слобідки гармонійно узгоджується з основними рисами подільського діалекту, поєднуючи архаїчні елементи з новими утвореннями, характерними для південно-західного наріччя.

Приклади	Тлумачення
<i>б`авитися</i>	<i>гратися</i>
<i>б`амкає</i>	<i>дзвонить</i> (наприклад, <i>бамкає дзвін – дзвонить дзвін</i>)
<i>буд`як</i>	<i>бур`ян</i>
<i>бад`илля</i>	<i>листя буряків, картоплі тощо</i>
<i>шулум`иня</i>	<i>сушене стебло кукурудзи</i>
<i>викаб`ельоватися</i>	<i>хизуватися</i>
<i>Га!?</i>	<i>Що?!</i> (вживається, коли людина щось не почула або не зрозуміла)
<i>Гайд`а!</i>	багатозначне слово, яке залежно від контексту й інтонації може означати: прощання <i>бувай!</i> ; вказівку пришвидшитись: <i>мерщій рухайся</i> ; заклик до дії: <i>зроби вже нарешті; гайда звідси, геть звітси</i>

<i>Докол`упуватися</i>	<i>докопуватися</i>
<i>Жел`ізо</i>	<i>залізо</i>
<i>Зд`ібати</i>	<i>зустріти</i>
<i>Калаб`аня</i>	<i>калюжа</i>
<i>Нан`ашко</i>	<i>хрещений батько</i>
<i>Нан`ашка</i>	<i>хрещена мати</i>
<i>Кирн`иця</i>	<i>криниця</i>

Таблиця 3. Додаткові приклади діалектизмів говірки с. Мала Слобідка (польові матеріали автора)

Лексика й фонетика у своїй взаємодії формують цілісний мовний портрет подільського регіону. М'яка артикуляція, плавність інтонацій та мелодійність вимови поєднуються з образністю й емоційністю лексичного складу, створюючи виразний локальний стиль мовлення.

Уживання пестливих форм, архаїчних назв, а також широке представлення побутової та господарської лексики відображає тісний зв'язок мови з традиційною культурою та життям громади. Така єдність фонетичних і лексичних рис забезпечує впізнаваність говірки Малої Слобідки й підкреслює її роль як важливого, хоча й периферійного, елемента мовної системи південно-західного наріччя. Вивчення подібних локальних осередків є ключовим для подальшого діалектного картографування Одеської області.

Проведене дослідження, присвячене фонетичним і лексичним особливостям говірки села Мала Слобідка Подільського району Одеської області, дозволило досягти поставленої мети й виконати визначені завдання. Отримані результати засвідчують, що говірка є невід'ємною частиною подільського діалектного континууму, який сформувався під впливом історичних, географічних й етнокультурних чинників.

Говірка мешканців Малої Слобідки виявляє типові риси південно-подільських говорів із виразними перехідними елементами. Ключові фонетичні особливості включають: сильне укання (/o/ → /u/ у ненаголошеній позиції) і нерозрізнення /e/ та /и/, збереження дзвінкості приголосних у нетипових для інших

південно-західних говірок позиціях, тверде закінчення [т] у дієсловах 3-ї особи, а також м'яку артикуляцію деяких приголосних (*дети, світ*), мелодійність вимови й помірний темп мовлення, що є архаїчними рисами південно-західного наріччя. Ці явища підтверджують належність говірки до південно-подільської групи, що межує зі степовими діалектами.

Аналіз лексичного матеріалу показав, що говірка Малої Слобідки поєднує архаїчний лексичний шар із новішими запозиченнями. Було систематизовано специфічні лексеми трьох тематичних груп (побутова, господарська, природнича), які виступають носіями «мовної пам'яті» села, а саме: архаїчні й регіонально типові форми (*пательня, обійся, полокати, морва*) мають ширше поширення в Кодимському (тепер Подільському) регіоні, що підтверджує її типову подільську приналежність, наявність запозичень із молдавської (*мур*), польської та російської мов відображає багатокультурне минуле прикордонного регіону.

Дослідження локальної говірки Малої Слобідки має важливе теоретичне та практичне значення: 1) уточнення діалектного картографування, що допомагає точніше визначити межі подільського діалектного ареалу, особливо на південно-західній периферії Одеської області, де фіксація мовного матеріалу була недостатньою; 2) збереження спадщини: місцеві діалектизми виступають цінними культурно-історичними пам'ятками, адже вони відображають не лише мовну своєрідність, а й побут, світогляд і духовність селян Поділля в період їхнього активного переселення в XIX–XX століттях; 3) фіксація форм, що зникають: вивчення цієї говірки є важливим кроком у збереженні нематеріальної культурної спадщини України, оскільки під впливом стандартизації мови й міграційних процесів багато архаїчних фонетичних і лексичних форм перебувають під загрозою зникнення.

Отже, говірка Малої Слобідки є важливим джерелом для вивчення еволюції української мови, демонструючи механізми взаємодії та збереження архаїчних рис у перехідних діалектних зонах.

Список використаної літератури

- 1.Бевзенко С.П. Українська діалектологія. Київ : Вища школа, 1980. 246 с.
- 2.Брилінський Д. Словник подільських говірок. Хмельницький : Поділля, 1991. 304 с.
- 3.Гороф'янюк І. Матеріали до словника подільського говору. Вінниця : Твори, 2021. 520 с.
- 4.Гриценко П.Ю. Діалектна мова і міждіалектні зв'язки українців. Київ : Інститут української мови НАН України, 2017. 312 с.
- 5.Доленко М. Фразеологічний словник Поділля. Київ : Наукова думка, 1972. 228 с.
- 6.Жайворонок В.В. Українська мова і її говори: лінгвокультурологічний аспект. Київ : Наукова думка, 2007. 384 с.
- 7.Залеський А. Вокалізм південно-західних говорів української мови. Київ : АН УРСР, 1973. 210 с.
- 8.Коваленко Л.В. Регіональні особливості українських говірок південно-західного наріччя. Вінниця : ВНТУ, 2016. 172 с.
- 9.Самойленко О.М. Лексичні особливості подільських говірок: регіональний аспект. Кам'янець-Подільський : К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2014. 198 с.
- 10.Ткачук П. Фонетична система західноподільських говорів української мови (вокалізм і консонантизм). Київ : Наукова думка, 1975. 186 с.
- 11.Українська мова : енциклопедія. За ред. В. М. Русанівського, О.О. Тараненка. 3-тє вид., переробл. і допов. Київ : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2007. 824 с.

Марія-Луїза ОСТАПЕНКО,

магістрантка 2 курсу ОПП «Філологія».

Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – польська,
Хмельницький національний університет.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. Оксана РАНЮК

ТВОРЧИСТЬ МАНУЕЛИ ГРЕТКОВСЬКОЇ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ

У статті проаналізовано творчість Мануели Гретковської як феномен сучасної польської літератури. Проаналізовано ключові мотиви прози письменниці, зокрема тілесність, жіночу ідентичність, критику польської ментальності та екзистенційну самотність. Визначено місце Гретковської у контексті літератури періоду трансформації після 1989 року.

Ключові слова: *Мануела Гретковська, сучасна польська література, жіноча проза, тілесність, феміністична критика, література трансформації.*

W artykule przeanalizowano twórczość Manuely Gretkowskiej jako fenomen współczesnej literatury polskiej. Omówiono kluczowe motywy prozy pisarki, w tym cielesność, tożsamość kobiecą, krytykę polskiej mentalności oraz egzystencjalną samotność. Określono miejsce Gretkowskiej w kontekście literatury okresu transformacji po 1989 roku.

Słowa kluczowe: *Manuela Gretkowska, współczesna literatura polska, proza kobieca, cielesność, krytyka feministyczna, literatura transformacji.*

Польська література в кінці ХХ століття проходила через суттєві трансформації, зумовлені падінням комуністичного режиму та переходом країни у новий етап політичного розвитку. 1989 року польські письменники отримали безпрецедентну свободу в творчості та мали право на вільне художнє висловлювання. Це мало значний вплив на зміни в тематиці та принципах в літературних творах. У цьому контексті особливе місце належить авторам, які запропонували радикальне бачення дійсності, вільне

від ідеології комуністичного режиму та цензурних обмежень радянської епохи.

Мануела Гретковська є однією з найяскравіших представниць «нового» покоління. Одні з перших її творів, такі як «*Tarot paryski*» і «*Kabaret metafizyczny*» здійснили справжній літературний фурор, так як в них піднімались табуйовані теми польської літературної традиції. У творах відверто йшлося про тілесність та ідентичність жінки, що і шокувало консервативну частину суспільства, проте відкрило нові горизонти в сучасній польській літературі.

Мануела Гретковська деб'ютувала в активний період політичних змін і це відобразилось у її творчості, ідеально вписавшись в контекст широких культурних змін постсоціалістичної Польщі. Для цієї епохи характерна переоцінка цінностей та принципів, питання особистості свободи та свободи слова. Твори письменниці рефлектують ці зміни, а також формують новий напрямок про жіночність, тілесність, суб'єктність у польській літературі.

Мета статті – дослідити ключові мотиви творчості Мануели Гретковської, зробити аналіз її художнього втілення та визначити місце письменниці у контексті сучасної польської літератури трансформації.

Мануела Гретковська народилася 1964 року в Лодзі. Її становлення як особистості та письменниці відбувалося в часи великого політичного перевороту. Суттєві зміни від соціалістичної ідеології до капіталістичної демократії вплинули на неї та подальшу тематичну спрямованість її літературної діяльності. Молоді автори “епохи трансформації” мали змогу писати вільно та художньо самовиражатися. Твори Мануели Гретковської, в контексті перехідного періоду в літературі, характеризуються кількома суттєвими тенденціями: відмова від національних наративів на користь власного життєвого досвіду та світосприйняття, акцент на внутрішні переживання, звернення до фемінності, переосмислення традиційних гендерних ролей. Дослідник Пшемислав Чаплінський зазначає, що література цього

періоду «зосереджується на індивідуальному досвіді, відмовляючись від колективних ідентичностей та великих історичних наративів» [7].

Проза Гретковської є своєрідним маніфестом, який являє собою свободу та волю, самоідентифікацію та вираження цінностей важливішим за будь-які нав'язані цінності та колективні інтереси. Ключовим моментом з життєпису авторки є еміграція до Франції, що також дало новий досвід, відображений у її творах. Досвід проживання у Франції надав їй можливість порівняння двох культур і двох сприйнятів жіночої ідентичності.

Найскандальнішим аспектом творчості Мануели Гретковської є радикальне зображення жіночності та тілесності. Авторка порушила заборонену тему і відкрито говорить та пише в своїх книгах про тіло, зокрема, жіноче. Саме тіло виступає як місце, де формується самосприйняття та формування особистості. Тобто цей образ використано не як провокацію чи лише заради епатажу, а є ключовим моментом і потрібним інструментом для донесення мети своєї творчої діяльності. Як зазначає Ольга Башкірова «тіло у прозі Гретковської функціонує як центр організації художньої повсякденності, як простір, де конструюється жіноча ідентичність та реалізується суб'єктність героїнь» [1].

У творчості Мануели тіло виступає як джерело задоволення і протилежно як джерело страждання. Тіло є центром організації художньої повсякденності, адже воно породжує бажання та потреби [6].

На відміну від традиційної моделі, де жіноче тіло об'єктивується або романтизується, письменниця повертає тілу суб'єктність. Тіло у її текстах – це жива структура, здатна транслювати інформацію, говорити, пригадувати, відчувати, страждати.

Жіноче письмо (від англ. *women's writing*) – напрям літературознавства заснований на думці, що історично жіночий досвід формується статтю жінок, тому письменниці – це група, яку

варто досліджувати окремо. Жіноче письмо охоплює лише або здебільшого тексти, написані жінками [2].

Французька вчена Елен Сіксу, яка ввела поняття «жіночого письма» (*écriture féminine*) стверджувала необхідність створення власної мови для опису жіночого тілесного досвіду, вільної від патріархальних конвенцій [3].

Проза Гретковської може бути інтерпретована як реалізація цієї програми у польському культурному контексті, де питання тілесності довгий час залишалися у сфері замовчування. Тексти Мануели Гретковської розглядаються здебільшого крізь призму фемінізму, але сама авторка неоднозначно ставиться до цього поняття. Героїні в її творах зображуються сильними, незалежними, розвиненими жінками, які свідомо дійшли вибору відмови від стандартних гендерних ролей, натомість надаючи перевагу психологічній автономії.

Дослідниця Ірина Смаровоз підкреслює, що у постмодерній жіночій прозі «фемінна тілесність стає простором конструювання нової гендерної ідентичності, вільної від патріархальних стереотипів» [5]. У романі «*Podręcznik do ludzi*» (1996) Гретковська представляє сучасну жінку, яка намагається знайти себе у світі обмежених моделей жіночості. Героїня критично аналізує механізми влади та маніпуляції у стосунках, демонструючи, як патріархальні структури відтворюються навіть у нібито рівноправних відносинах.

Фемінізм Гретковської є індивідуалістичним та радикальним, далеким від стандартних феміністичних рухів, проте саме тому він резонує з досвідом багатьох польських жінок покоління трансформації. Проблематика жіночої ідентичності не може розглядатися окремо від питань свободи та відповідальності. Героїні письменниці реалізують свою свободу через відмову від соціальних конвенцій, проте ця свобода виявляється амбівалентною, оскільки призводить до самотності та відчуження.

Після еміграції до Франції в творах Мануели з'являється критичний погляд на польську ідентичність як наряду. Ймовірніше

за все це відбулося тоді, коли вона побачила Польщу з дистанції. І вже в цьому контексті є місце для іронії над польським месіанізмом, схильністю до самоспоглядання та культом травм. Її критика проявляється через зображення тілесності. Авторка демонструє у своїй творчості схильність польського народу до страждання, аскези та самозречення. У той же час представляє французьку модель сприйняття: радість життя, легкість та насолода. Тобто це наслідки травми та релігійного впливу, що і сформувало таке ставлення до себе.

Також у текстах Гретковська критикує католицизм, особливо польський, який, на її думку, обмежує волю людини та нав'язує своє бачення, спотворене релігійністю. Вона показує, як релігійна традиція сприяє підтримці патріархальних структур над жіночою реалізацією і жіночим тілом.

Якщо поглянути на творчість письменниці глибше, можна побачити зображення глибокого почуття самотності та екзистенційного байдужості, не зважаючи уваги навіть на радикалізм та зовнішню впевненість. Самотність – це як ціна за свободу.

Проза Мануели Гретковської характеризується особливим стилем. Він поєднує в собі автобіографічний аспект, власні переконання, есеїстичність та жанри роману. Межі є розмитими, тому важко зорієнтуватися, у якій парадигмі знаходиться читач, в автобіографії чи фікції, що і створює текст унікальним. Стратегія досягає своєї мети: дозволяє уникнути однозначних інтерпретацій та дає простір для власного осмислення.

Особливістю мови Гретковської є також використання соматичної лексики, детальний опис тілесних відчуттів, фізіологічних процесів. Ця мова тіла, як зазначає Ірина Кропивко, «стає способом деконструкції патріархального дискурсу та створення власного, жіночого способу розповіді» [4]. Письменниця знаходить слова для опису того, що традиційно залишалося поза межами літературного висловлювання.

Іронія та самознування – ключові риси її стилю. Письменниця дистанціюється від своїх персонажів, не даючи читачеві чітко визначити її позицію. Ця іронічна дистанція захищає текст від догматизму та дидактизму, створюючи простір для критичного осмислення. Гретковська також активно використовує інтертекстуальні посилання та цитати з філософських та літературних джерел, що надають її прозі інтелектуального виміру.

Ще однією характерною рисою мови Гретковської є використання соматичної лексики, детальні описи тілесних відчуттів та фізіологічних процесів. Ця мова тіла, як зазначає Ірина Кропивко, «стає способом деконструкції патріархального дискурсу та створення власного, жіночого способу розповіді» [2]. Письменниця знаходить слова для опису того, що традиційно залишалося за межами літературного висловлювання.

Творчість Мануели Гретковської є феноменом сучасної польської літератури, що відображає значні трансформації польського суспільства після 1989 року. Ключові мотиви її прози – тілесність як центр організації повсякденності, фемінна ідентичність, критика польської ментальності через призму соматичної проблематики, екзистенційна самотність – формують цілісну художню картину світу, де особиста свобода та право на самовираження виявляються вищими цінностями за колективні ідентичності та традиційні норми. Проза Гретковської характеризується унікальним стилем, який створює нову мову для опису жіночої ідентичності в письменництві.

Попри контрверсійність відгуків, творчість Гретковської зробила значний внесок у розвиток сучасної польської літератури. Вона відкрила простір для говоріння про те, що раніше було табу, продемонструвала можливості нових форм художнього висловлювання та вплинула на інших авторів та читачів.

Список використаної літератури

1. Башкирова О.М. Художня репрезентація фемінної і маскуліної тілесності в сучасній українській романістиці. URL: <https://ojs.kgpa.km.ua/index.php/phildiscourse/article/view/602/552> (дата звернення: 11.11.2025).
2. Жіноче письмо. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 11.11.2025).
3. Іванов М. «Жіноче письмо» як естетичний та соціолінгвістичний феномен. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/obraz_2017_2_10.pdf (дата звернення: 11.11.2025).
4. Кропивко І.В. Українська і польська постмодерна проза (карнавал, фрагментація, фронтір): монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 524 с.
5. Смаровоз І.С. Поетика повсякденності в українській і польській сучасній жіночій прозі. URL: https://karazin.ua/storage/static-content/source/documents/aspirantura/zakhysty/smarovoz/Smarovoz_annotati on.pdf (дата звернення 11.11.2025).
6. Смаровоз І.С. Ciało jako centrum organizacji artystycznej codzienności bohaterów prozy I. Rozdobudko i M. Gretkovskoi. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2015. Vol. 3. S. 45–52.
7. Czapliński P. Powrót centrali: Literatura w nowej rzeczywistości. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2007. 345 s.

Юлія СМЕЛЯНСЬКА,

магістрантка 2 курсу ОПП «Філологія».

Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – польська,
Хмельницький національний університет.

Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Оксана РАНЮК**

КРИЗА ІДЕНТИЧНОСТІ МИТЦЯ В ПОЛЬСЬКОМУ МОДЕРНІЗМІ: РОМАН ВАЦЛАВА БЕРЕНТА «ПРОГНИЛЕ»

У статті досліджено проблему кризи ідентичності митця в польському модернізмі на матеріалі роману Вацлава Берента «Прогниле». Проаналізовано внутрішній конфлікт героя між творчим покликанням і соціально-матеріальними обмеженнями, а також його пошук сенсу життя через мистецтво. Висвітлено, як криза ідентичності стає джерелом самопізнання, духовного зростання та формування автентичної художньої самосвідомості. Особлива увага приділена символіці «гнилої деревини» та мотивам розпаду і відродження, що підкреслюють філософську глибину твору та актуальність проблеми для сучасного гуманітарного дискурсу.

Ключові слова: польський модернізм, Вацлав Берент, «Прогниле», криза ідентичності митця, самопізнання, духовне зростання.

W artykule dokonano analizy problemu kryzysu tożsamości artysty w polskim modernizmie na materiale powieści Wacława Berenta «Próchno». Przeanalizowano wewnętrzny konflikt bohatera między powołaniem twórczym a ograniczeniami społeczno-materialnymi, a także jego poszukiwanie sensu życia poprzez sztukę. Ukazano, jak kryzys tożsamości staje się źródłem samopoznania, rozwoju duchowego oraz kształtowania autentycznej świadomości artystycznej. Szczególną uwagę poświęcono symbolice «gnijącego drewna» oraz motywom rozpadu i odrodzenia, które podkreślają filozoficzną głębię utworu i aktualność problematyki dla współczesnego dyskursu humanistycznego.

Słowa kluczowe: polski modernizm, Wacław Berent, «Próchno», kryzys tożsamości artysty, samopoznanie, rozwój duchowy.

Кінець XIX – початок XX століття став періодом глибоких світоглядних і культурних трансформацій у Європі. Поширення філософії песимізму, ідей Ніцше, Шопенгауера та Бергсона спричинило перегляд традиційних уявлень про людину, мистецтво і суспільство. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання кризи ідентичності митця, який опинився між покликанням до творчості та відчуженням від суспільства, між естетизмом і моральною відповідальністю.

Польський модернізм, або *молода Польща (Młoda Polska)*, став виразником цих суперечностей. Одним із найглибших інтерпретаторів духовної драми митця був Вацлав Берент – письменник, есеїст, інтелектуал, який у своїй творчості розкрив роздвоєність людини мистецтва епохи модерну. Його роман *«Прогниле» (Próchno, 1903)* є не лише художнім маніфестом декадентського світовідчуття, а й філософським дослідженням меж самосвідомості митця, його духовної ізоляції та пошуку сенсу творчості.

Актуальність теми полягає у потребі осмислення феномену митця-модерніста як символу кризи європейської культури початку XX століття, що зберігає свою значущість і в сучасному гуманітарному дискурсі. Аналіз творчості Вацлава Берента дає змогу не лише глибше зрозуміти специфіку польського модернізму, а й простежити універсальні закономірності становлення художньої самосвідомості в епоху духовних змін.

Метою статті є дослідити проблему кризи ідентичності митця в контексті польського модернізму на матеріалі творчості Вацлава Берента, зокрема його роману *«Прогниле»*, та виявити художні й філософські засоби, за допомогою яких автор репрезентує внутрішню драму особистості митця.

Роман Вацлава Берента *«Прогниле»* є яскравим прикладом польського модернізму, де автор досліджує складні психологічні стани людини та соціальні конфлікти мистецького середовища. Однією з ключових тем твору є криза ідентичності митця, яка проявляється як внутрішній розпад особистості, конфлікт між

бажанням творити та соціальними обмеженнями, а також відчуження від оточення. Ця тема дає можливість простежити закономірності психологічного портрету митця і його взаємодії з культурним і соціальним контекстом.

Головний герой роману постійно відчуває внутрішню «прогнилість», яка символізує розпад його внутрішнього світу та незадоволеність власним життям. З перших сторінок ми бачимо, що він усвідомлює власну внутрішню порожнечу та марність існування: «...в його серці лишалася пуста, незважаючи на зовнішню активність». Така внутрішня нестабільність підкреслює психологічний дисонанс між прагненням діяти та неможливістю реалізувати себе сповна. У романі головний герой переживає розрив між колишнім дитинством, сімейними очікуваннями і власним покликанням до мистецтва. На початку він пригадує, як батько-актор не визнавав у ньому майбутнього митця: «*Ty się do łaciny lansuj, nie do facetek. Kuj, kuj! – będziesz sędzią, profesorem, idioto!*» [1]. Ця фраза виражає тиск соціального очікування й неприйняття художньої природи сина. Коли герой говорить: «*Mnie potrzeba opory... We wszystkim, co myślę i czuję, musi być jakaś luka, z którą żyć nie można...*» [1], – помітно, що він усвідомлює внутрішню неоднозначність себе: бажання творчості, але також відчуття порожнечі й нестачі опори.

Берент детально показує, як соціальне оточення впливає на психіку митця. Герой не знаходить підтримки серед друзів і колег, відчуває себе чужим у мистецькому колі. Це відчуження поглиблює кризу ідентичності і підкреслює соціальну складову внутрішніх конфліктів. Його ізоляція стає не лише особистісною проблемою, але й відображенням більш широкого дисбалансу між творчою особистістю та суспільними очікуваннями.

Герой перебуває – або відчуває – себе ізольованим від родини, суспільства і навіть власного «я». У сцені на цвинтарі він відчуває марність існування: «*Żyjesz marnie, umrzesz marnie, zgnijesz marnie*» [1]. Це пророцтво власного занепаду: художник-особистість, котра не встигає знайти сенсу або мети

існування. Його стосунки з образом матері також символізують пошук опори, але водночас – фантазію та втрату: «*Jam twego żywota plód szlachetny. I otom jest twą słabą dziewiczą wolą*» [1]. Такий монолог підкреслює конфлікт: він створює себе як «плід» очікувань, але відчуває слабкість власної волі.

Берент акцентує на розриві між прагненням героя творити і суворими обмеженнями соціальної та матеріальної дійсності. Він мріє про високу майстерність та визнання, але реальність не дає змоги реалізувати ці амбіції повною мірою. Цей конфлікт сприяє розвитку внутрішньої рефлексії та спонукає героя переосмислювати власне життя і творчість: «*Mnie tam o posłanie pośmiertne nie idzie: żyjesz marnie, umrzesz marnie, zgnijesz marnie*» [1]. Ця фраза безпосередньо виражає почуття занепаду й безвиході: герой усвідомлює, що його життя й творчість можуть завершитися марно. Це саме той розрив – прагнення до гідності, до мистецтва – й сувора реальність, яка дає «жити погано, померти погано, зіпсуватися погано».

Незважаючи на кризу, герой продовжує шукати сенс життя через мистецтво. Роман показує, що криза ідентичності може стати джерелом самопізнання та духовного зростання. Герой усвідомлює власні обмеження, але водночас знаходить у творчості потенціал для відродження і побудови автентичної ідентичності. У романі герой вступає у театральне середовище, але швидко відчуває його недоліки. Він «рвоне» на сцену, але внутрішня пустота залишається: «*Rzuciłem się na scenie jak piskorz, darłem się jak sroka... W sercu wciąż jeszcze była pustka*» [1]. Митець виступає, але сам не встигає реалізувати себе – це і є кризою ідентичності. Батько-актор іронізує: «*Aktorem chcesz być – wyrzucił stary przez zębu...*» [1], – підкреслюючи, що суспільство не сприймає художника як серйозну професію. Герой розуміє, що бути митцем означає бути на грані, бути не таким як інші.

У романі «*Прогниле*» Вацлава Берента мистецтво постає як потужний засіб самопізнання та пошуку сенсу життя. Через образ головного героя письменник демонструє, що внутрішній розвиток

митця неможливий без боротьби із зовнішніми обмеженнями – соціальними, сімейними, матеріальними. Особливо яскраво це проявляється у сцені, де батько звертається до сина-актора: «*Ty – mówileś, uderzając mnie pięścią w piersi – ty, bydlę niskie, do nich pragniesz teraz przejść! ... Płomieniem krwi twojej młodej roznieć jutro wielkie światło duszy; ... Będziesz grał, Władek? ... My wszyscy jesteśmy biedni ludzie, bo nie wiemy, dla kogo i po co swą duszę w szmaty targamy...*» [1]. Цей уривок підкреслює внутрішній поклик героя до творчості та його прагнення реалізувати себе через мистецтво. Образ «палаючої крові молодого покоління» символізує енергію та потенціал душі, здатної відкрити «велике світло» самопізнання. Водночас усвідомлення, що «ми всі бідні люди, бо не знаємо, для кого і навіщо віддаємо душу», відображає кризу сенсу й необхідність пошуку власного життєвого шляху. Таким чином, мистецтво у романі Берента стає не лише сферою професійної діяльності, а й методом духовного розвитку та самоствердження.

Образ «гнилої деревини», що дає життя новим зернам, у романі символізує потенціал трансформації. Прогнилість стає не лише метафорою розпаду, а й передумовою для формування нового, більш цілісного «я». Цей мотив демонструє, що криза не обов'язково веде до руйнації, а може слугувати каталізатором особистісного і творчого розвитку.

Роман наповнений образами «гнилі», «розкладу», що відображають внутрішній стан героя-художника. На початку роману: «*Mnie tam o posłanie po śmierć nie idzie: żyjesz marnie, umrzesz marnie, zgnijesz marnie*» [1]. Це прямий символічний знак занепаду. Але водночас герой шукає очищення, в тому числі через образ матері, мистецтва, природи. Він пише вірш: «*A jednak: czemuś Ty, czemuś Ty odeszła?! – Wyżej bym latał, ptak młody. Z dłoni twojej piłbym może nektar wieczności*» [1]. Це мить прозріння: прагнення полинути вище, трансцендувати себе як митця.

Роман Вацлава Берента «*Прогниле*» виступає яскравим прикладом відображення кризи ідентичності митця в польському

модернізмі. На матеріалі внутрішнього світу головного героя автор демонструє складність поєднання творчого покликання з соціальними обмеженнями та матеріальними труднощами. Конфлікт між мріями і реальністю, що постійно супроводжує митця, породжує глибоку внутрішню рефлексію, змушує героя переосмислювати своє життя і творчість, водночас виявляючи напруженість між особистісними амбіціями та очікуваннями оточення.

Берент показує, що криза ідентичності не лише призводить до розпаду особистості, а й стає джерелом самопізнання та духовного розвитку. Митець усвідомлює власні обмеження і внутрішню порожнечу, але через мистецтво прагне трансцендувати ці бар'єри і створити автентичне «я». Цей процес символічно відображений у образі «гнилої деревини», яка одночасно вказує на розпад і потенціал для відродження, а також у сценах, де герой шукає сенс через творчість, поезію та взаємодію з культурним середовищем.

Таким чином, роман *«Прогниле»* є не лише художнім дослідженням психологічного стану митця, а й філософським трактатом про значення мистецтва як засобу самопізнання і внутрішньої трансформації. Берент підкреслює, що навіть у кризових обставинах творчість здатна стати шляхом до духовного зростання, самоствердження та пошуку власного сенсу життя, що робить роман актуальним і для сучасного гуманітарного дискурсу.

Список використаної літератури

1. Berent W. Próchno. URL : <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/berent-prochno/> (дата звернення: 23.11.2025).
2. Feldman W. Współczesna literatura polska. Kraków, 1930.
3. Makowiecki A. Młodopolski portret artysty, Warszawa, 1971.
4. Rusek I. E. Pragnienie-symbol-mit. Studium o «Próchnie» Wacława Berenta. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, Wydział Filozofii i Socjologii, 2013. 215 s.

Каріна СТАНИШЕВСЬКА,

магістрантка 1 курсу ОПП

«Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – польська»,
Хмельницький національний університет.

Науковий керівник – док. філос., доц. **Тетяна МОРОЗ**

ЛІТЕРАТУРНИЙ ОБРАЗ ЧОРНОГО ОСТРОВА У ТВОРІ ГРАФА ОЛЕКСАНДРА ПШЕЗДЗЕЦЬКОГО «PODOLE, WOŁYŃ, UKRAINA. OBRAZY MIEJSC I CZASÓW»

У статті проаналізовано та розкрито літературний образ Чорного Острова у творчості Олександра Нарциса Пшездзецького – польського дослідника XIX ст., уродженця Подільської губернії. Зосереджено увагу на двох томах праці «Podole, Wołyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów» та значенні творчості автора для збереження пам'яті Чорного Острова.

Ключові слова: Олександр Пшездзецький, Чорний острів, образ міста, література.

Artykuł poświęcony jest próbie analizy i przedstawieniu literackiego obrazu Czarnego Ostrowa w twórczości Aleksandra Narcyisa Przeddzieckiego – polskiego badawcy XIX w., pochodzącego z gubernii podolskiej. W artykule uwaga skupiona na dwóch tomach pracy «Podole, Wołyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów» oraz znaczeniu twórczości autora dla utrwalania pamięci Czarnego Ostrowa.

Słowa kluczowe: Aleksandr Przeddziecki, Czarny Ostrów, obraz miasta, literatura.

Нинішні дослідження літературознавства переважно зосереджуються на загальному огляді літературного значення міст, не порушуючи їхніх глибоких сенсів. Праця О. Пшездзецького¹ «Podole, Wołyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów» особлива тим, що її автор не лише зображає Чорний Острів як культурний центр, а й

¹ Прізвище *Przeddziecki* подається у формі *Пшездзецький*, що відповідає правилам транслітерації польських сполук *dz* та *ie* в українській мові.

відтворює його крізь призму природи, культури, архітектури, міжетнічних стосунків та трагедії Козацької війни. Цей підхід є дуже цінним для розуміння деталей сприйняття образу Чорного Острова. Втім, образ містечка залишається малопримітним у науці літературознавства, що і окреслює актуальність цієї теми.

Метою літературного дослідження є спроба аналізу образу Чорного Острова в праці О. Пшездзецького «Podole, Wołyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów».

Польський письменник, дослідник, історик, видавець – Олександр Нарциз Кароль Пшездзецький народився 29 липня 1814 року в Чорному Острові Проскурівського повіту Подільської губернії (зараз в Україні поблизу м. Хмельницького). Він походив зі знатного магнатського роду графа Костянтина Пшездзецького, який ще з XV ст. володів численними маєтками у Правобережній Україні. Мати Олександра, Аделаїда, також походила з того самого знатного і впливового роду графів Олізарів з Волині. Дитинство майбутнього дослідника проходило в Чорному Острові. Він підростав під опікою наставника зі Швейцарії – придворного художника Матеуша Бачеллі, який навчав його французької мови та європейського етикету, а також диригента оркестру Луїджі Тоніні, який походив з Італії.

Початкову освіту отримав у Чорноострівському повітовому училищі для дворян. З настанням шестиріччя, мати взяла його із собою у поїздку до Венеції, і з цього моменту, мандрівки по світу стали для Олександра сенсом життя. На нашу думку, досвід мандрів і нових переживань став важливим чинником у формуванні його художнього світогляду.

У віці 14-ти років вступив до Волинського ліцею в місті Кременці – тоді відомого об'єднання польської освіти, науки і культури, але навчання не завершив. Тому, щоб отримати вищу освіту, у 1832–1834 роках навчався у Берлінському університеті імені Гумбольдтів. У 1834 році Пшездзецького запросили на держслужбу до Санкт-Петербургу, де він почав працювати в Секретаріаті Польського Королівства. Через 5 років його перевели

на службу у розпорядження Київського генерал-губернатора Д. Бібікова.

Завданням Олександра, яке він отримав від Бібікова, було зібрати статистичні відомості в двох губерніях, зокрема в Подільській. Задля цього молодий дослідник об'їхав багато сіл, міст та містечок подільського регіону. Йому вдалося відвідати публічні, костельні архіви та бібліотеки. Пощастило побувати у приватних архівах і бібліотеках найзаможніших польських родин на Поділлі – Сангушків, Мнішків, Грохольських, Потоцьких, Яблоновських. Польські магнати всілякими силами допомагали Олександру у зборі інформації. Місцеві жителі зробили значний внесок в його працю, примноживши дані народними легендами, фольклором, традиціями та звичаями.

Праця «Podole, Wołyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów» не є цілісною характеристикою конкретної подорожі, це збір окремих начерків, кожен із яких має незалежну сутність. Їх поєднує загальна ідея – опис минулих часів, на основі архівних матеріалів, характеристик місцевостей, архітектурних пам'яток і мистецтва, а також пов'язані з ними спогади, традиції, звичаї тощо.

У цьому творі автор не лише висвітлив літературні образи місцевостей, а й порушив питання польської спільноти. Автор не розумів, чому закордонні пам'ятки нам відомі, а власна історія, мистецтво та природа залишаються недослідженими.

Праця О. Пшездзецького «Podole, Wołyń, Ukraine. Obrazy miejsc i czasów» репрезентує різностороннє зображення Чорного Острова, у якому простір і час переплітаються, створюючи неповторну атмосферу містечка. О. Пшездзецький акцентує на тому, як змінюється простір містечка під впливом різних епох, що водночас робить його не просто тлом для подій, а повноцінним персонажем із власною душею, природою, культурою, традиціям та багатством.

О. Пшездзецький також репрезентує багатокультурність Чорного Острова. У творі постають українці, поляки, євреї та італійці, які створюють унікальну атмосферу міста. Людей

описував коротко, у своїй подорожі до Чорного Острова контактував тільки з десятком людей: з «балакучим євреєм», який показував дорогу до замку, італійцем Матеушем Бачеллі, котрий робив екскурсію замком та околицям, та з пані архівістом, яка переповідала інформацію про минуле містечка.

Описуючи природу, він згадує зелені гаї, лимонні дерева, греблі з величезною кількістю води, озера, зарослі деревами, річку Буг, берег річки Мшанець, покритий золотою пшеницею, клумби неймовірних рожевих акацій, берези, різноманітні квіти та величезні пірамідальні італійські тополі та вільхи. Автор описує небо, сонце, золоті тіні дерев та простоту села. Під час прогулянки озером із дружиною він зауважив, що Чорний Острів у їхніх очах є справжнім калейдоскопом краєвидів, а тамтешній звіринець порівнював з берлінським *Thiergarten*. Звіринець Чорного острова був просторним, мав чимало різновидів дерев, навіть цілий сосновий ліс як велику особливість на Поділлі. Природа містечка вирізняється гармонійним поєднанням елементів минулого і сьогодення автора. Образ природи у творі має глибинний символічний зміст, що натякає на вічні ритми життя та етапи розвитку подій у Чорному Острові.

Автор також описав архітектуру – італійський палац, костьол, церкву, ринок та аустерію; костьол, біля якого стояла постать Богоматері між двома ангелами і апостолами Петром і Павлом. Біля вхідних дверей виднів напис «*Хваліть Бога всі люди*». Змалював і ландшафт навколо костьолу, церкву із зеленим куполом і високою квадратною вежею із дзвонами. Після церкви ринок, а по середині, оточена з усіх сторін аустерія, в якій вони з дружиною оселилися під час подорожі до містечка.

Неймовірні краєвиди та культурний спадок Чорного Острова викликали в Олександра справжнє піднесення, що відображено в його словах: «*Jak nam tu dobrze, w tej chwili, Boże, daj nam wielu chwil takiego szczęścia*» [5, с. 86]. Також автор дослівно передав слова «балакучого єврея» про Чорний Острів: «*Miasto nasze, prawd, dalej niewielkie, ale porządne; ze wszystkich stron oblانة wodą; cztery*

groble, a za groblami przedmieścia, zajezdnych murowanych domów dużo; tu na około cerkwi dwa rzędy sklepów. A tu, gdzie się sklepy kończą, widzisz Pan, oto żółta kamiennica, tam mieszka doktor. Tam na lewo bożnica nasza, murowana, wygodna; a przejezdni panowie mówią, że pięknie zbudowana, jak u braci naszych w Portugalii; nie wiem gdzie to miasto leży, podobno na Wołyniu» [5, с. 82].

Опис італійського палацу автор підсилює архітектурною термінологією:– *wały, bramy, zamek, kolumny, kamiennisty balkon, murowana officyna, podziemny loch*. Автор наголошує на гармонії палацу з природним ландшафтом, підкреслює його роль не лише як оборонного, а й естетичного центру міста, зокрема використовує образні епітети, які вказують на його естетику.

Згадує про приватну невеличку бібліотеку, у якій на той момент збереглися книги в шкіряних оправах, п'ять із яких найбільше привернули його увагу.

Прийнявши запрошення Бачеллі піти до його «кабінету», був настільки здивований кількістю рідкісних картин, про які він раніше і не знав. І замислився над питанням: *Чому в нас ніхто не дбає про такі шедеври мистецтва – костьольні образи, портрети, мозаїки, образ причастя св. Єроніма, образ врятованого Мойсея, образ трьох королів, венеціанської школи, битви Бургіньйона та родинні картини облич жінок рідкісної краси?*

Окрім Чорного Острова, О. Пшездзецький детально описав інші населені пункти тогочасного Поділля – Кам'янець-Подільський та околиці (Панівці, Ярмолинці, Тинна), Сатанів, Шаргород, Брацлав, Вінницю та Ушицю (Ушицькі Яри).

Отже, образ містечка Чорного Острова у цьому творі вирізняється характерними рисами багатогранності, яка відображає культурну та природну своєрідність міста. Автор використовує різні часові виміри для опису унікального образу міста, яке є свідком історичних подій та культурної спадщини Поділля.

Список використаної літератури

- 1.Баженова С. Баженов Л. Олександр Пшездзецький – історик і археограф Польщі та України XIX ст. URL : <http://www.tovtry.km.ua/ua/history/statti/postati/przezdziecki.htm> (дата звернення: 09.10.2025).
- 2.Олександр Пшездзецький – археограф Польщі та України XIX століття. URL : <https://surl.li/avkmzy> (дата звернення: 09.10.2025).
- 3.Ярмошик І. Історія Волині в дослідженнях польського історика Олександра Пшездзецького (1814–1871 pp). URL : <https://surl.li/dxhxvo> (дата звернення: 09.10.2025).
- 4.Aleksander Narczyk Karol [hr. Przeździecki h. Pierzchała \(Roch III\)](https://www.sejm-wielki.pl/b/3.598.169). URL : <https://www.sejm-wielki.pl/b/3.598.169> (дата звернення: 09.10.2025).
- 5.Przeździecki A. Podole, Wołyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów. URL : <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/4826/edition/8585/content> (дата звернення: 09.10.2025).

Олександр УЩУК,
студент 3 курсу ОПП «Польська мова і література,
друга мова – англійська»,
Хмельницький національний університет.
Науковий керівник – викладач **Зоряна ШАХОВАЛ**

АРХАЇЧНА ЛЕКСИКА ПОЕМИ А. МІЦКЕВИЧА «ПАН ТАДЕУШ» ТА СТРАТЕГІЇ ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ В ПЕРЕКЛАДІ М. РИЛЬСЬКОГО

У статті здійснено ґрунтовний порівняльний аналіз архаїчної лексики поеми Адама Міцкевича «Пан Тадеуш» та стратегій її відтворення в українському перекладі Максима Рильського. Визначено функції архаїзмів у художній структурі твору, проаналізовано перекладацькі стратегії та обґрунтовано їхню роль у збереженні історичного колориту й національної специфіки.

Ключові слова: архаїзми, художній переклад, історична стилізація, Адам Міцкевич, Максим Рильський.

W artykule przeprowadzono dogłębną analizę porównawczą archaicznej leksyki poematu Adama Mickiewicza «Pan Tadeusz» oraz strategii jej odtworzenia w ukraińskim tłumaczeniu Maksyma Rylskiego. Określono funkcje archaizmów w strukturze artystycznej utworu, przeanalizowano strategie tłumaczeniowe i uzasadniono ich rolę w zachowaniu historycznego kolorytu i specyfiki narodowej.

Słowa kluczowe: archaizmy, tłumaczenie literackie, stylizacja historyczna, Adam Mickiewicz, Maksym Rylski.

Проблема відтворення архаїчної лексики у художньому перекладі є однією з найскладніших у сучасному перекладознавстві, оскільки вона безпосередньо пов'язана зі збереженням історичної пам'яті, культурної ідентичності та стилістичної своєрідності оригінального тексту. Архаїзми функціонують як носії інформації про минулу епоху, її соціальну структуру, світогляд і систему цінностей [3, с. 45].

У художній літературі архаїчна лексика використовується не випадково, а як свідомий стилістичний прийом, спрямований на історичну стилізацію. Вона створює ефект часової дистанції між автором, зображуваними подіями та читачем, що є особливо важливим для епічних і романтичних творів. Саме таку функцію архаїзми виконують у поемі Адама Міцкевича «Пан Тадеуш».

Поема «Пан Тадеуш» є унікальним зразком художнього тексту, у якому архаїчна лексика слугує основним засобом моделювання шляхетського світу. Через титулярні, побутові, правові та військові архаїзми Міцкевич відтворює не лише зовнішні атрибути епохи, а й внутрішній уклад життя шляхти, її моральні норми та соціальні уявлення.

Архаїзми в поемі виконують також функцію соціальних маркерів, які чітко окреслюють статус персонажів. Назви посад, звань, форм звертання та адміністративних інституцій створюють ієрархічну структуру художнього світу, що відповідає реаліям історичної дійсності кінця XVIII – початку XIX століття.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі архаїзмів у художньому перекладі, засвідчує значний інтерес дослідників до цієї тематики. У працях Р. Зорівчак, І. Корунець, Т. Шмігер архаїчна лексика розглядається як складний багатofункціональний елемент, що вимагає комплексного підходу до перекладу.

Попри наявність значної кількості досліджень, питання перекладацьких стратегій відтворення архаїчної лексики в українському перекладі «Pan Tadeusz» досі не отримало вичерпного висвітлення, що зумовлює актуальність цієї статті.

Метою статті є аналіз основних стратегій відтворення архаїчної лексики у перекладі Максима Рильського та оцінка їхньої ефективності з погляду збереження історичного колориту оригінального тексту.

У процесі дослідження було встановлено, що Максим Рильський послідовно застосовує транскрипцію для передачі титулярних архаїзмів. Такий підхід дозволяє зберегти специфіку

старопольської адміністративної системи та уникнути семантичного спрощення.

Окрім транскрипції, перекладач широко використовує українські історизми, які мають функціональні та культурні відповідники в польській традиції. Це сприяє кращому сприйняттю тексту українським читачем без втрати історичної достовірності.

Особливу роль у перекладі відіграє стратегія калькування, яка застосовується у випадках, коли структурні особливості польських архаїзмів можуть бути збережені в українській мові без порушення норм.

Стилістична компенсація є ще одним важливим прийомом, до якого звертається М. Рильський. Вона дозволяє відтворити художній ефект архаїзмів навіть тоді, коли прямий відповідник у мові перекладу відсутній [4, с. 112].

Поєднання різних перекладацьких стратегій забезпечує стилістичну цілісність тексту та сприяє збереженню епічного характеру поеми. Переклад не втрачає урочистості, властивої оригіналові, й водночас залишається зрозумілим сучасному читачеві.

Порівняльний аналіз оригіналу та перекладу дозволяє зробити висновок, що Максим Рильський не прагнув до спрощення історичного матеріалу, а, навпаки, зберіг архаїчність як важливий художній засіб.

Завдяки цьому український переклад «Pan Tadeusz» органічно поєднує польську шляхетську традицію з українською літературною мовою, створюючи самостійний художній твір високого естетичного рівня.

Отже, архаїчна лексика у перекладі Максима Рильського виконує системну функцію та є важливим чинником збереження культурної автентичності поеми. Переклад «Pan Tadeusz» може слугувати зразком адекватного відтворення архаїчної лексики в художньому тексті.

Перспективи подальших досліджень полягають у детальнішому аналізі окремих груп архаїзмів, а також у порівнянні

різних перекладів поеми з погляду використаних перекладацьких стратегій.

Список використаної літератури

1.Гайдученко Г. Історизми та архаїзми як основні виражальні засоби історичної стилізації. *Науковий вісник ХДУ*: Серія Лінгвістика. 2019. С. 65–68.

2.Забужко О. *Notre Dame d'Ukraine*. Київ: Факт, 2007.

3.Зорівчак Р. Реалія і переклад. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 1989.

4.Корунець І. Теорія і практика перекладу. Вінниця : Нова книга, 2003.

5.Мицкевич А. Пан Тадеуш. Пер. М. Рильського. Київ : Держлітвидав, 1949.

6.Український тлумачний словник : у 11 т. Київ : Національна академія наук України, 2010.

7.Шмігер Т. Історія українського перекладознавства ХХ століття. Київ : Смолоскип, 2009.

8.Brückner A. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków : Krakowska Spółka Wydawnicza, 1927.

9.Dubisz S. *Archaizacja w XX-wiecznej polskiej powieści historycznej*. Warszawa : Wydawnictwo UW, 1991.

10.Markowski A. *Kultura języka polskiego*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005.

Марія ФЕЛІСЕЄНКО,
магістрантка 2 курсу ОПП «Філологія.
Слов'янські мови та літератури (переклад включно),
перша-польська»
Хмельницький національний університет.
Науковий керівник – ст. викладач **Юлія СЕРКОВА**

POEZJA I HISTORIA

Zasadniczym tematem artykułu jest więc zagadnienie, w jaki sposób liryka kilkunastu poetów wybranych z kręgu czterech pokoleń literackich, konstytuujących, między innymi, dzieje polskiej literatury reagowała na zmienną w każdym okresie materię historii. Problematyka powyższa związana z fenomenem zdeterminowania świata poezji przez świat historii rozumianej tu jako bieg dziejów, lub historiozoficzna hipostaza procesów zachodzących w tzw. «rzeczywistości», jest w sposób szczególny obecna w szeregu tekstów poetyckich autorów należących do zróżnicowanych a czasem i antagonistycznych wobec siebie, formacji pokoleniowych.

Słowa kluczowe: historyk, poeta, przeżycie poezji, żywe doświadczenie historii, wymiar: wydarzenie – koniunktura – długie trwanie, język idei oraz język historii, styl.

У статті досліджено, як поезія приблизно десятка поетів, відібраних із чотирьох літературних поколінь, що становили, серед іншого, історію польської літератури, реагувала на мінливу тканину історії в кожен період. Це питання, пов'язане з феноменом визначення світу поезії світом історії, який тут розуміється як хід історії, або історіософська гіпостазя процесів, що відбуваються в так званій «реальності», особливо присутнє в низці поетичних текстів авторів, що належать до різних, а часом і антагоністичних поколінневих формацій.

Ключові слова: історик, поет, досвід поезії, живий досвід історії, вимір: подія – кон'юнктура – тривалість, мова ідей та мова історії, стиль.

W interesującym nas tutaj modelu literatury funkcjonuje kilka – najogólniej pojętych – strategii. Przykładem pierwszej byłyby

twórczość liryczna Jerzego Zagórskiego, Czesława Miłosza, Artura Międzyrzeckiego, Stanisława Grochowiaka i Tadeusza Nowaka, pragnących zminimalizować do pewnego stopnia presję i ingerencję współczesnej historii przez wybór szczególnego rodzaju surrealizmu, klasycyzmu, barokowych form wyobraźni, lub przez ucieczkę w podświadomość kolektywnego mitu o nazwie «współczesną literaturą polską na obczyźnie», gdyż nazwa ta obejmuje możliwie najszerszy krąg zjawisk, jest neutralna politycznie.. (...) Literatura polska na obczyźnie, rozumiana jako jeden z dwóch równoległych nurtów (a nie tylko jako suma dokonań poszczególnych pisarzy emigracyjnych) przekształca się i rozwija w rytmie innym niż literatura krajowa. Wynika to z odmiennych uwarunkowań».

Najbardziej interesujący, według mnie, poeci z tego kręgu to: Bogdan Czaykowski, Adam Czerniawski, Florian Śmieja, Bolesław Taborski i Jan Darowski. O składzie osobowym, historii i twórczości poszczególnych członków grupy pisała Maria Danilewicz-Zielińska – «Trudno by było wskazać w dorobku tej grupy dokonania mające istotne znaczenie dla rozwoju polskiej poezji» [3, s. 314–316]. Warto zauważyć, że tak skonstruowany podział biegnie częściowo nie wzdłuż, lecz w poprzek wewnętrznych podziałów procesu historycznoliterackiego, jak również ignoruje do pewnego stopnia zasadę następstwa w czasie kolejnych generacji literackich: a) pokolenia II Awangardy, b) pokolenia «Kolumbów», c) pokolenia «Współczesności», d) pokolenia «Nowej Fali». Niezależnie także od wewnętrznego zróżnicowania zasygnalizowanych powyżej strategii lirycznych, historia w każdym wypadku pozostaje zasadniczą determinantą «świata przedstawionego» poszczególnych utworów jak i obrazu ich «bohatera lirycznego». Uwaga ta dotyczy również stylu.

Podstawowym problemem metodologicznym staje się więc wyodrębnienie na użytek niniejszej pracy pojęć poezji i historii w ich aspekcie czysto funkcjonalnym oraz skrótowe chociażby zasygnalizowanie wzajemnego stosunku, w jakim pozostają wobec siebie te dwa pojęcia. «Historyk i poeta – pisał już Arystoteles – różnią się przecież nie tym, że jeden posługuje się prozą, a drugi wierszem, bo

dzieło Herodota można by ułożyć wierszem i tym niemniej pozostałoby ono historią, jak jest nią w prozie. Różnią się oni natomiast tym, że jeden mówi o wydarzeniach, które miały miejsce w rzeczywistości, a drugi o takich, które mogą się wydarzyć». Dlatego też poezja jest bardziej filozoficzna i poważna niż historia; poezja wyraża przecież to co ogólne, historia natomiast to co jednostkowe. W definicji greckiego filozofa odzwierciedliła się owa przeciwstawność doświadczenia poezji i doświadczenia historii, odmiennosc ich ontologii, wzajemna – wydawałoby się – nieprzystawalność, wręcz «nieprzekładalność» widoczna także w innych ujęciach tego problemu.

«Dla Hegla – pisze na przykład Zofia Mitosek – poezja jest przede wszystkim światopoglądem, a dopiero później mową. Nie uważa jej za formę uniwersalną, pozaczasową. Jest zjawiskiem historycznym nie tylko ze względu na swoją genezę i przemijalność, nie tylko dlatego, że wypowiada się w języku narodowym, ale dlatego, że wyrażając ducha, wyobcowanego w daną formę społeczną i historyczną, jest związana z tą formą, stanowi jej artystyczne rozpoznanie». Inaczej niż u Arystotelesa, status poezji podporządkowany tu został statusowi historii. Poezja w tym ujęciu była «zjawiskiem nietrwałym, włączonym w prawa rozwoju idei i w swej historii realizującym te prawa».

Czym zatem jest historia? Tradycyjne pojęcie procesu dziejowego oraz jego odbicie w literaturze? Czy, jak pisze cytowany powyżej Gadamer:

«Dzieje są tym, czym zawsze byliśmy i czym jesteśmy. Są więzami, które narzuca nam los» aby w innym miejscu tak doprecyzować ów z ducha stoicyzmu począty aforyzm:

«Podmiotem doświadczenia dziejów jest wszak zawsze jednostka. Akcja na scenie wielkiego teatru historii nie oszczędza nikogo, a dla jednostki może to być doświadczenie niezawinionego cierpienia – doświadczenie losu». W kontekście «poezji i historii» oraz ich wzajemnego stosunku, spostrzeżenie autora Rozumu, słowa, dziejów mogłoby być jakąś sensowną odpowiedzią. Wszak poezja, w znacznie zawężonym, wynikającym z podjętego tu tematu, znaczeniu, to także dzieje jednostki wobec historii. Jednostki wcielającej się również w

bohatera lirycznego, świadomego jego dramatycznego statusu.

Do bezpośredniego spotkania poezji i historii (a że w niektórych przypadkach jest ono możliwe, usiłuję udowodnić w toku dalszych rozważań) może natomiast dojść na płaszczyźnie takich definicji jak ta zaproponowana przez Fernanda Braudela:

«Badając przeszłość, historyk ma do wyboru różne wymiary czasu, różne trwania. (...) Historia długiego oddechu nie jest wyborem tylko jednego wymiaru, łączy ona trzy wymiary klasyczne: wydarzenie – koniunktura – długie trwanie, wydobywając ich wzajemne powiązania. Problem ten nie ogranicza się do historii, zachowuje swój walor także w odniesieniu do badań nad współczesnością». Historia literatury jest przecież jedną z wersji historii, stanowi próbę uporządkowania faktów literackich z wewnętrznego (jak pragnie tego Gadamer) lub zewnętrznego punktu widzenia. Taka historia literatury zawierać więc będzie co najmniej dwa z trzech wymiarów zasygnalizowanych przez Braudela, czyli wydarzenie i długie trwanie. Jest to szczególnie istotne w kontekście podtytułu niniejszej pracy: „Od Żagarów” do „Nowej Fali”, sugerującego projekt konkretnego, chronologicznego przebiegu, a także wizję pewnego całościowego modelu zarówno poezji jak i historii.

Można dojść do wniosku, że język idei oraz język historii idei opowiada raczej «długie trwanie», «inercję», umieszczając się w ponadindywidualnym «czasie zbiorowym» – podczas gdy język literatury oraz język historii literatury (jako historii specjalnej) nastawia się na «wydarzenia», «innowację», sytuując się w indywidualnym «czasie indywidualnym». Czas literatury składa się z wydarzeń, którymi są osobliwości, dzieła, arcydzieła, narzucające historii literatury perspektywę «wydarzeniową».

Jednym z filozofów dla których myślenie w kategoriach historii stanowiło główną zasadę obowiązującą w naukach humanistycznych i filozofii, był Wilhelm Dilthey. Według tego twórcy nie istnieje ponadhistoryczny, absolutny system wartości, gdyż egzystują one tylko jako wymieniające się w czasie, współistniejące ze sobą i naznaczone piętnem różnorodności. Ich twórca, czyli człowiek, jest istotą

historyczną, bowiem samowiadomoc uzyskuje przez histori. Określa ona jego treści duchowe. Jednakże do kluczowych pojec należą rozumienie, doznanie i przeżycie, określające poznawcze ujecie przedmiotu «od wewnątrz». Rozumienie sprowadza się do aktu «wsplodczuwajcego przeniknięcia (sympatii) w każdą postac życia. Akt ten jest możliwy dzięki przeżyciu, danemu w doświadczeniu własnego życia duchowego. Przeżycie jest podstaw zrozumienia. Jest ono zdolne do uniwersalizacji, realizującej się wtedy, gdy obiekt rozumienia nie pozostaje wylacznie w sferze subiektywnej sfery życia bezpośredniego, lecz należy do sfery życia pośredniego, to znaczy do „całości i uniwersalności ´wiata obiektywnego ducha». Według Diltheya, pojecia «przeżycia» i «zrozumienia» jako narzędzia poznawcze nauk humanistycznych można zastosować także w badaniach nad sztuk i literatur: «Podstaw wszelkiej prawdziwej poezji jest przeżycie, żywe doświadczenie, elementy duchowe różnego rodzaju, które się z nim acz. Wszystkie obrazy ´wiata zewnętrznego mogą przez taki stosunek stać się pośrednio materiałem dla tworczoci poety. Każda operacja rozumu, która uogólnia doświadczenia, porządkuje je i w ten sposób mnoży ich uytecznoc, przydatna jest również w pracy poety. Krąg doświadczenia, w którym działa poeta nie różni się od zakresu, z którego czerpie filozof czy polityk».

W kontekście podjętego tu wątku nie można nie wspomnieć także o współczesnych inspiracjach spod znaku romantycznej historiozofii w tworczoci wielu w dalszej kolejności poetów. Romantyzm umieszczal człowieka w historii, traktując ją jako formę tworczoci i samowiedzy jednostki. Dostrzegal także obiektywnoc procesu dziejowego. Człowiek, w tym ujeciu, byl tworc historii, ale podlegal zarazem w swoim działaniu presji niezależnych od siebie sil oraz narzuconych okoliczności. W tym stanie rzeczy «wolnoc» i «koniecznoc», stosunek tego, co boskie, do tego, co ludzkie, czyli podmiotu do przedmiotu, historii do Boga, indywidualności do bezosobowego ducha dziejów staly si jednymi z gownych problemów myśli romantycznej, lub, mowiac inaczej, gownymi kategoriami «przeżycia» i «doświadczenia» historii. Podobnie jak w przypadku szczegolnego

uwrażliwienia romantyków na pojawiające się w dziejach zjawisko zagłady wielkich cywilizacji i klęski niegdyś potężnych imperiów, państw i narodów, związane z kataklizmami, w których można było dopatrywać się znaków historycznego regresu, ale także zapowiedzi nowego życia. W ten sposób już w romantyzmie ukształtowała się zapowiedź niejednego, współczesnego, katastroficznego mitu, będącego przeciwieństwem w wielu wypadkach odmianą «doświadczenia» historii.

Należy także pamiętać, że „doświadczenie” wchłania znaczenia i treści «przeżycia» historii, pogłębia je, poszerza i stanowi jeden z istotnych elementów opisu i interpretacji poszczególnych utworów. Jednym z podstawowych elementów „doświadczenia” historii będzie więc podmiotowe doznanie wieloaspektowości jednostkowego losu, dramatyczne postrzeganie i przeżywanie przez człowieka antynomii długiego i krótkiego trwania, bo przeciwieństwem w tych dwóch czasach jest on zanurzony równocześnie. Poetycki dyskurs jest tylko próbą «rozjaśnienia», jak powiada francuski filozof, historii, ale i także, w ściśle określonym sensie, jej końcem. Ani bowiem język historii filozofii, ani poezja nie mogą być prostym odbiciem swojego przedmiotu, tym bardziej, że dzieło literackie: «to nowa rzeczywistość, która ma swoją własną historię, historię dyskursu; rzeczywistość, która domaga się właściwego sobie rozumienia i która ze swoją sytuacją łączy się tylko przez to, że ją przekracza. W tym sensie znaczenie słowa zawsze wykracza poza funkcję odbicia».

Poezja nie jest więc zatem prostym odwzorowaniem Historii, lecz świadomość tego faktu generuje następny, interesujący nas w kontekście niniejszej pracy, problem «przekładu» «doświadczenia» historii na literacki, w tym przypadku poetycki tekst. Według Diltheya na przykład: «Poezja jest przedstawieniem i wyrazem życia, wyraża ona przeżycie i przedstawia zewnętrzną rzeczywistość życia». Według Gadamera: «Żyjemy wśród form przekazywania tego, czego nie można zobiektywizować, a form tych dostarcza nam język, między innymi język poezji». W pewnym stopniu język prowadzi do konfrontacji pomiędzy «doświadczeniem poezji», a «przeżyciem», «doświadczeniem» historii, także próbuje te dwie wielkości zbliżyć do

siebie, a w pewnych sytuacjach nawet utożsamić, ukazując na specyficznie literackim terenie ich wzajemne związki i oddziaływania.

Odnosząc powyższą problematykę bezpośrednio do tematu i treści Poezji i historii należy uściślić fakt, że w przyjętych przez nas kategoriach badawczych «wyzwaniem» staje się realne doświadczenie historii przez podmiot, a «odpowiedzią» poetycki tekst. Ta odpowiedź, która może być również odpowiedzią jednostki, realizuje się przede wszystkim w akcie językowej ekspresji, będącym także aktem duchowym. Odczytanie «wyzwania» przez podmiot liryczny i bohatera lirycznego analizowanych tu tekstów, przebiega we wspomnianych podwójnych kategoriach. Natomiast komplikacją wiążącą się z odtwarzaniem modelu literatury według takiego właśnie kryterium, jest niepewność historyka co do teorii objaśniającej dynamikę procesu literackiego oraz co do istoty generalnego czynnika decydującego o tym procesie. Według Walas poznanie historyczne jest umiejętnością dostrzeżenia i wyboru takiego czynnika, a zatem sztuką rozpoznania tych elementów, które w danym okresie czasu stanowiły wyzwanie decydujące o kształcie literatury.

Literatura

1. Markiewicz H. Rzut oka na najnowszą teorię badań literackich za granicą. *Współczesna teoria badań literackich za granicą. Antologia*. Kraków, 1992. T. 4. Cz. 1.

2. Szaruga L. Walka o godność. *Poezja polska w latach 1939–1988*. Wrocław, 1993. S. 130–145.

3. Danilewicz-Zielińska M. Ryby na piasku. *Szkice o literaturze emigracyjnej*. Paryż, 1978. S. 312–332.

4. Stabro St. *Od Żagarów do Nowej Fali*. Kraków, 2001. Wyd. II.

5. Walas T. Historia tradycyjna w oczach hermenauty: Gadamer. *Czy jest możliwa inna historia literatury?* Kraków, 1993. S. 60–61.

6. Zofia Mitosek: Historia i poznanie (Hegel 1770-1831). *Teorie badań literackich*. Warszawa, 1983. S. 76–89.

Юля ФРЕЙМАН,

студентка 3 курсу ОПП «Польська мова і література,
друга мова – англійська»,

Хмельницький національний університет.

Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. **Наталія ТОРЧИНСЬКА**

ПОЛОНІЗМИ В «МЕЛАНХОЛІЙНОМУ ВАЛЬСІ» ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ ТА СПОСОБИ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В ПОЛЬСЬКОМУ Й АНГЛІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДАХ

У статті розглянуто полонізми, ужиті Ольгою Кобилянською у новелі «Меланхолійний вальс», та особливості їхнього перекладу польською й англійською мовами. Аналіз показує, що польські елементи виконують у творі важливі стилістичні й культурні функції, пов'язані з реаліями Буковини кінця XIX століття. Порівняння двох перекладів дозволяє визначити, як змінюється роль полонізмів у різних мовних і культурних середовищах.

Ключові слова: полонізми, переклад, Кобилянська, запозичення, стилістика.

W artykule omówiono polonizmy użyte przez Olę Kobylańską w noweli «Melancholijny walc» oraz specyfikę ich przekładu na język polski i angielski. Analiza pokazuje, że elementy pochodzenia polskiego pełnią w utworze ważne funkcje stylistyczne i kulturowe, związane z realiami Bukowiny końca XIX wieku. Porównanie dwóch przekładów pozwala określić, jak zmienia się rola polonizmów w różnych środowiskach językowych i kulturowych.

Słowa kluczowe: polonizmy, przekład, Kobylańska, zapożyczenia, stylistyka.

Полонізми є важливою рисою української мови, особливо в регіонах, що мали тривалі контакти з польським культурним простором. У тестах Ольги Кобилянської польські елементи відображають мовне тло Буковини, зокрема впливають на формування характерів, інтонацій та атмосфери твору.

У новелі «Меланхолійний вальс» полонізми посилюють реалістичність оповіді та передають культурне середовище, у

якому живуть персонажі. У перекладі ці елементи нерідко втрачають свою функцію або змінюють її залежно від специфіки цільової мови.

Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням інтересу до міжкультурних контактів та їхнього впливу на формування української літературної мови. Творчість Ольги Кобилянської – одна з найяскравіших сторінок українського модернізму, у якій представлено складні мовні процеси Буковини кінця ХІХ – початку ХХ століття. У новелі «Меланхолійний вальс» польські елементи становлять помітний шар лексики, що водночас передає соціальну, культурну й діалектну специфіку регіону. Полонізми, які вживає письменниця, виконують важливі функції – стилістичну, характерологічну, соціокультурну, що узгоджується з концепціями В. Піддубної щодо природи польських запозичень в українській мові [11, с. 143], а також загальними спостереженнями А. Ковалю про інтенсивність мовних контактів на заході України [9, с. 42].

Актуальність посилюється також тим, що полонізми становлять важливу частину сучасних студій з історії української мови, про що зазначають П. Гриценко [2, с. 33], І. Огієнко [10, с. 57] та інші дослідники. Дослідження функціонування полонізмів у художньому тексті дозволяє глибше зрозуміти культурний простір, у якому творила Кобилянська, а також простежити додаткові смислові пласти її твору.

Об'єкт дослідження – полонізми в новелі Ольги Кобилянської «Меланхолійний вальс», **предмет** – функції полонізмів у тексті новели та особливості їхнього перекладу польською й англійською мовами.

Творчість Кобилянської тісно пов'язана з багатомовним середовищем Буковини, що визначало мовне багатство її текстів. Як зазначає І. Огієнко, багатомовність західноукраїнських земель формувала природну відкритість мовної системи до запозичень [10, с. 61]. Тому аналіз полонізмів у новелі Кобилянської є

важливим не лише з лінгвістичного, а й з культурологічного та перекладознавчого погляду.

Новела «Меланхолійний вальс» належить до найемоційніших і стилістично насичених творів письменниці. У ній мовні деталі, зокрема й запозичення, допомагають створити атмосферу часу, соціального середовища та психологічного стану героїв. Полонізми виступають не лише лексичними одиницями, а й важливими сигналами культурного простору, що формує художній світ твору.

Проблема польських лексичних запозичень в українській мові має тривалу історію та широко представлена в працях сучасних мовознавців. Дослідження В. Піддубної послідовно окреслюють принципи визначення полонізмів, їхню хронологію та функціонально-семантичну класифікацію [11, с. 143; 12, с. 145; 13, с. 326]. Учена наголошує, що полонізми не становлять однорідної групи – вони відрізняються за способом потрапляння в мову, ступенем засвоєння та сферою вживання. Крім того, важливим є те, що значна частина польських елементів опинилася в українській мові через живе усне мовлення, передусім у західноукраїнських діалектах, на що звертає увагу П. Гриценко [2, с. 33].

А. Коваль підкреслює, що на межі XIX–XX століть українська літературна мова активно взаємодіяла з польською культурною традицією, оскільки на західноукраїнських землях ця взаємодія була природним результатом тривалого співіснування двох мовних спільнот [9, с. 42]. Подібну думку висловлював І. Огієнко, який стверджував, що польська мова мала відчутний вплив на розвиток української літературної мови, особливо у сфері побутової та адміністративної лексики [10, с. 57].

У лінгвістичній традиції також наголошується на регіональній специфіці полонізмів. Г. Климчук, проаналізувавши лексику М. Грушевського, підкреслює, що полонізми можуть бути маркерами певної соціальної групи або культурного середовища [6, с. 162]. Це положення є важливим для розуміння того, як

функціонують польські елементи в художньому тексті Кобилянської, оскільки її персонажі нерідко представляють різні культурні рівні та мовні моделі.

Сучасні дослідження, як-от праці Г. Касім [4; 5], свідчать про те, що процеси мовної інтеграції між українською та польською мовами тривають і сьогодні, зберігаючи історичну тяглість. Авторка зазначає, що значна частина нових запозичень пов'язана із соціальними змінами, розвитком технологій та європейською інтеграцією, але водночас зауважує, що «старі» полонізми мають глибоко етнокультурну природу.

У контексті художніх текстів функціональна природа полонізмів особливо важлива, бо вони можуть виконувати персонажотворчу, стилістичну, емоційно-експресивну, локально-культурну функції. Н. Баракатова, аналізуючи полонізми в сучасній прозі, доводить, що польські елементи здатні виступати засобом маркування «чужого» або, навпаки, «свого» культурного простору [1]. Це допомагає побачити полонізми у Кобилянської як інструмент передачі аури багатомовної Буковини.

Кінець XIX століття на Буковині характеризувався багатомовністю – українська, польська, німецька та румунська мови співіснували в одному комунікативному просторі. Така ситуація сприяла природному проникненню полонізмів у мовлення освічених верств населення. Дослідники підкреслюють, що польські елементи були невід'ємною частиною мовної практики регіону [2, с. 33].

Ольга Кобилянська творила в середовищі, де мовні контакти були нормою. Саме тому польські лексеми в її текстах не лише відображають реалії доби, а й виконують художні функції – на що вказують як А. Коваль [9, с. 42], так і І. Огієнко [10, с. 57].

Полонізми в новелі нечисленні, проте функціонально виразні. Вони виконують:

1) стилістичну функцію: створюють атмосферу місця й часу, передаючи колорит Буковини [1];

2) соціально-культурну: позначають явища, характерні для міського культурного простору кінця ХІХ ст. [2, с. 33];

3) характерологічну: відображають рівень освіти, соціальний досвід і культурні звички героїнь [6, с. 162];

4) емоційно-експресивну: підсилюють інтонаційне й образне наповнення фрази [11, с. 144].

Такі лексеми не випадкові – вони допомагають авторці відтворити багатомовний культурний світ, у якому живуть персонажі. Польські слова стають інструментом стилізації та засобом підкреслення інтелектуального середовища героїнь.

Кількість полонізмів у творі не є надмірною, проте їхня поява завжди має сюжетну або стилістичну мотивацію. Кобилянська використовує їх не як декоративний елемент, а як важливу частину художнього опису.

Польський переклад має одну особливість: полонізми перестають бути «іншими». Вони повертаються у власне мовне середовище. Саме тому вони не сприймаються як чужі, не виділяються стилістично та стають нейтральними елементами тексту.

З одного боку, це логічний результат перекладу на мову-джерело запозичень, з іншого – така трансформація впливає на сприйняття новели польським читачем. Текст стає більш однорідним, а культурні акценти оригіналу частково нівелюються.

Щодо англійського перекладу, англійська мова не має власних аналогів польських елементів, тому перекладач часто змушений застосовувати описові конструкції; нейтралізацію; заміну на загальноживані слова; іноді часткове опущення конотацій.

Унаслідок цього англійський текст стає більш універсальним, але менш локальним. Атмосфера Буковини та її культурна багатозначність зменшуються.

Порівняння двох перекладів

Польський та англійський переклади демонструють різні підходи до передачі полонізмів. У польській версії вони

інтегруються у свій мовний контекст і втрачають ознаку іншомовності. В англійській – здебільшого нейтралізуються, що призводить до спрощення стилістики та зниження культурної специфіки.

Порівняльний аналіз дозволяє зробити висновок, що обидві моделі впливають на художній образ новели. Переклад на польську зменшує стилістичний контраст. Це узгоджується з міркуваннями Н. Баракатової про маркованість польських елементів у художньому тексті [1]. Переклад польською позбавляє ці лексеми додаткового смислового навантаження, адже вони перестають виділятися в мовному потоці. А переклад на англійську – послаблює етнокультурну наповненість твору.

Полонізми в «Меланхолійнім вальсі» є важливим складником мовної структури новели. Вони увиразнюють соціальні реалії, допомагають показати побут і середовище персонажів, формують особливу атмосферу твору. У перекладі їхня роль значно змінюється. Польська мова робить такі елементи частиною власної системи, а англійська – згладжує їх або замінює, що впливає на читача та на інтерпретацію твору.

Полонізми в новелі «Меланхолійний вальс» виконують комплексні функції – стилістичну, культурологічну, експресивну та характерологічну – і є важливим засобом відтворення мовної та соціальної атмосфери Буковини кінця ХІХ століття. Їхнє застосування пов'язане з реальним мовним досвідом письменниці та культурним середовищем, у якому вона творила [2, с. 33; 9, с. 42].

Польський переклад нівелює ці особливості, оскільки полонізми перестають бути маркерами «іншої культури». Англійський переклад, навпаки, намагається відтворити ефект стилістичної відчуженості, використовуючи описові та експресивні відповідники.

Отже, аналіз функціонування полонізмів і особливостей їхнього перекладу засвідчує, що ці одиниці не є другорядними – вони відіграють ключову роль у побудові художнього світу

Кобилянської та в передачі унікального культурного простору Буковини.

Список використаної літератури

1. Баракатова Н. Полонізм в мовній структурі ретророманів А. Кокотюхи. URL: http://jnas.nbuiv.gov.ua/j-pdf/npnbuivniv_2020_59_12.pdf (дата звернення: 03.12.2025).
2. Гриценко П. Ю. Українська діалектологія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 400 с.
3. Дьолог О. Полонізм в україномовній періодиці США і Канади. URL: <https://surl.li/uezntm> (дата звернення: 03.12.2025).
4. Касім Г. Нові польські запозичення в українській мові. URL: <https://surl.li/hgzgvo> (дата звернення: 03.12.2025).
5. Касім Г. Локально марковані полонізм в українській мові початку ХХІ ст. URL: <https://surl.li/woylkj> (дата звернення: 03.12.2025).
6. Климчук Г. Полонізм в публіцистиці М. Грушевського. *Філологічні студії*. Вип. 5. 2010. С. 159–170.
7. Кобилянська О. Меланхолійний вальс. У: Твори: у 2 т. Т. 1. Київ: Наукова думка, 1983. 367 с.
8. Кобилянська О. Valse mélancolique (Меланхолійний вальс). Фрагмент. URL: <https://surl.li/vawvvsx> (дата звернення: 14.11.2025).
9. Коваль А. П. Українська літературна мова ХІХ – початку ХХ ст. Київ: Вища школа, 1978. 312 с.
10. Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ: Наша культура і наука, 2001. 448 с.
11. Піддубна В. О. Лексичні полонізм в українській мові: хронологічний і семантичний аспекти. *Часопис НАУКМА. Дух і Літера*. № 23. Київ, 2011. С. 143–144.
12. Піддубна В. Критерії визначення полонізмів в українській лексикографії 20–40-х рр. ХХ ст. *Мовознавство*. 2011. С. 142–147.
13. Піддубна В. Полонізм в українській лексикографії 20–40-х рр. ХХ ст. *Славістичні студії*. Вип. 6. 2014. С. 325–349.

Софія ЩИПАНОВСЬКА,
магістрантка 2 курсу ОПП «Філологія.
Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша –
польська»,
Хмельницький національний університет.
Науковий керівник – канд. пед. наук, доц. **Оксана РАНЮК**

ПОСТАТЬ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕСНИКА І ПРОСТІР ДУХОВНОЇ ТРАГЕДІЇ В ПОЕМІ «PIERWSZA POKUTA ŻELEŹNIAKA» АЛЕКСАНДРА КАРОЛЯ ГРОЗИ

У статті проаналізовано поему Александра Кароля Грози «Pierwsza pokuta Żeleźniaka», у центрі якої – образ Максима Залізняка як національного месника та носія духовної трагедії українського народу. Розглянуто художні механізми формування героїко-міфологізованого образу героя, що поєднує риси історичної постаті, фольклорного архетипу та романтичного пророка. У статті окреслено трагічний вимір постаті Залізняка, його внутрішню боротьбу, досвід втрати й духовної покути, які набувають символічного змісту в контексті романтичної поетики. Аналіз дозволяє глибше зрозуміти специфіку романтичного міфотворення та особливості репрезентації українського національного героя в польській літературі XIX століття.

Ключові слова: польська література, романтизм, Максим Залізник, національний месник, український культурний простір.

W artykule dokonano analizy poematu Aleksandra Karola Grozy Pierwsza pokuta Żeleźniaka, w centrum którego znajduje się postać Maksyma Żeleźniaka jako narodowego mściciela i nosiciela duchowej tragedii narodu ukraińskiego. Omówiono artystyczne mechanizmy kształtowania heroiczno-mitologicznego wizerunku bohatera, łączącego cechy postaci historycznej, archetypu folklorystycznego oraz romantycznego proroka. W artykule przedstawiono tragiczny wymiar postaci Żeleźniaka, jego wewnętrzną walkę, doświadczenie utraty i duchowej pokuty, które nabierają symbolicznego znaczenia w kontekście poetyki romantycznej. Analiza pozwala lepiej zrozumieć specyfikę romantycznego mitotwórstwa oraz sposób reprezentacji ukraińskiego bohatera narodowego w literaturze polskiej XIX wieku.

Słowa kluczowe: literatura polska, romantyzm, Maksym Żeleźniak, narodowy mściciel, ukraińska przestrzeń kulturowa.

Поєма Александра Кароля Грози «Pierwsza pokuta Żeleźniaka» посідає особливе місце в романтичній літературі, адже поєднує історичний матеріал, фольклорні мотиви та міфологізовані уявлення про визвольну боротьбу українського народу. У центрі цього твору постає постать Максима Залізняка – народного ватажка, месника і трагічного героя, чия особиста доля переплітається з долею всієї України. Романтична інтерпретація Залізняка у Грози створює складний художній образ, у якому синтезуються історична пам'ять, духовна драма, національна ідея та мотиви внутрішньої покути. Український простір у поемі постає не лише тлом подій, а сакральною територією, яка резонує зі станами героя, унаочнює народний біль та відтворює глибинні пласти колективної пам'яті.

Дослідження цього твору є важливим для розуміння специфіки романтичного міфотворення, зокрема того, як романтики XIX століття конструювали образи національних героїв і формували літературні моделі історичної боротьби. У цьому контексті поєма Грози становить цінний матеріал для аналізу художньої репрезентації України, її культурного коду та духовної трагедії, втілених через персоніфіковану постать Залізняка.

Актуальність статті зумовлена потребою переосмислення романтичних наративів, у яких формуються образи національних героїв та народних месників як носіїв історичної пам'яті. У сучасному гуманітарному дискурсі, що активно звертається до теми колективної травми, міфотворення та національної ідентичності, поєма «Pierwsza pokuta Żeleźniaka» набуває особливої ваги. Твір Грози дає змогу простежити механізми художнього перетворення історичної особи на символ народу, а також осмислити, як у літературі створюється сакралізований образ України – землі страждання, боротьби та духовної пам'яті. Аналіз цього поетичного тексту актуалізує питання про роль

мистецького слова у збереженні національного досвіду, у формуванні образу борця за свободу і в репрезентації драматизму української історії.

Метою статті є комплексний аналіз образу національного месника та простору духовної трагедії в поемі А. Грози «*Pierwsza pokuta Żeleźniaka*».

У поемі «*Pierwsza pokuta Żeleźniaka*» Александр Кароль Гроза створює романтизований і героїко-міфологізований образ України, у центрі якого – постать народного ватажка, козака і месника, що втілює історичну пам'ять, моральну відплату та незламність національного духу.

Максим – молодий козак, що міг би жити спокійно, працювати на землі, одружитися, господарювати, однак цього не сталося. Поема починається ідилічною сільською картиною, однак її раптово руйнує кривавий напад ворогів, що вриваються в його дім, сплячуть його рід, знищують все, що дороге. Батьки гинуть, хата палає, кров ллється – це перше страждання Максима, перший поштовх до того, аби він став мстивим героєм, борцем – козаком-отаманом.

Україна в цьому творі – це не просто фон для дій героя, а поетичний простір, що резонує з кожною подією, жестом Залізняка, постаючи водночас як мати, земля, сцена боротьби і духовна субстанція.

Природа у поемі постає емоційно насиченою, динамічною, часто в антропоморфізованому образі: «*Szumią stepy, słońce wschodzi / I na zboża złotem pada, / A z pod krzyża, z pod kurhanu / Wstaje Zaleźniak – jak z sadu*» [1]. Тут земля немов народжує героя з глибини народної історії. Залізник з'являється не як звичайний воїн, а як втілення народу, голос предків. Курган – традиційний символ козацької слави – перетворюється на точку прориву пам'яті в сучасність.

Максим мав ідилічне селянське життя: «*Chata duża, jak raj futury, / Rodzajna niwa, pełne obory...*» [1]. Природа, праця, спів – це все частина тихого, гармонійного світу, що символізує

ідеалізовану Україну, з якої Максима вириває несподіваний напад: «*Co slynęła przez świętą zgodę, / Na piekło zmieni cichą gospodę*» [1].

Образ дому – це не лише місце проживання, а символ української душі, родини, спадку. Він зруйнований вщент: «*Dym i krew wszędzie... / Na tym stole, kędy Obfitość ze Czciją stawala*» [1]. Максим йде на війну через біль, смерть батьків, знищення рідного. Після трагедії він, зневірений і сповнений гніву, покидає дім: «*Махум i gości, i dom swój rzucił, / Wybiegł za wrota i już nie wrócił*» [1], – це точка перелому, початок його шляху як месника й лідера визвольного руху.

Максим Залізняк у Грози – це месник, пророк і мученик водночас. Його рух крізь український простір – це не лише хід війська, а поетичний акт відновлення справедливості. Автор наділяє свого героя надлюдською витримкою, гнівом і здатністю об'єднувати: «*Gdzie Zależniak przejdzie śladem, / Tam się chłop na chłopą gromi, / Tam już nie ma pań ni panów – / Tylko ziemia, tylko domu*» [1].

У цих рядках відображено, як Залізняк перетворює соціально розділену Україну на єдине моральне тіло – землю, де кожен бореться за спільну ідею. Його постать дає можливість об'єднати народ у спільному гніві.

Окремо варто згадати, як через образ Залізняка Гроза зображує Україну як землю кривавої історії, але водночас і духовного очищення. Навіть насильство у творі має сакральне значення – це «кара» за несправедливість, а не безглузда різанина.

«*Nie idę kraść, nie idę palić – / Idę święcić krwią ojczyznę, / Bo gdzie chłopą w jarzmo wtłoczą, / Tam aniołów nie ma, tylko rzeź!*» [1] – цей монолог підкреслює, що дія Залізняка – морально вмотивована, вона зумовлена глибоким історичним болем і почуттям честі.

У поемі Залізняк часто діє не як індивід, а як колективна сила, як голос пригнобленого люду. Його образ вписується у фольклорну традицію козацької думи – герой-одинак, що стає

символом покоління, уособленням ідеї відродження й покути. При цьому поет не наділяє його надмірним пафосом:

«*W sercu ogień, w oczach burza, / Lecz na rękach – chłopskie znoje, / I modlitwa, i przekłęcie, / I pamięć – i moich dwoje*» [1], – ці рядки показують, що сила Залізняка не в бездушній люті, а в глибокому внутрішньому конфлікті, який робить його живим, трагічним, справжнім.

Україна в поемі – це сакральна територія, а її пейзаж – степ, ліси, могили – стає частиною історичної пам'яті: «*Na stepie – ślady końskich nóg, / Na trawie – krew jak rosa z rany, / A wiatr – jak skarga starych matek, / Niesie imię: Żelźniak!*» [1]. Цей поетичний фрагмент концентрує головні смисли твору: Україна – це кривавий простір із голосом, що не забуто; це ландшафт із душами, що кричать через траву, вітер, пісню. Залізняк – не герой на коні, а син землі, якого пам'ятає навіть вітер.

Поема «*Pierwsza pokuta Żelźniaka*» Александра Грози – це поетичне осмислення історичної пам'яті України через призму героїчного міфу. Максим Залізняк зображений не лише як історична особа, а як міфологічний герой, месник, втілення національного духу й колективної пам'яті. Образ України постає як символ поневоленої, але нескореної землі, сповненої голосів минулого, магії степів і жаги справедливості. Через поєднання фольклорних мотивів, історичних алюзій та романтичної стилістики Гроза створює емоційно насичений, глибоко український літературний епос, у центрі якого – образ Залізняка як морального судді та сина землі.

Поема пронизана відчуттям туги – не лише за батьками, а й за втраченим способом життя, миром, піснями, майбутнім: «*O głowo młoda! O serce młode! / Szkoda was, szkoda!*» [1]. Максим – символ молодості, яку перетворено на жертву. Його боротьба – не лише патріотичний обов'язок, а наслідок особистої трагедії, що виливається в загальнонаціональний опір. Його прощання з рідним краєм, родиною, власною юністю і втраченим миром символізує остаточний перехід героя до ролі месника, приреченого на

самотність, поневіряння і нескінченну боротьбу. Уже в першому зверненні до коня звучить трагічний тон: «*Po raz ostatni po pod wrotami / Wrony mój koniu graj kopytami*» [1], – тут козак прощається не лише з домівкою, а й із минулим життям. Його шлях тепер веде не до милої, не «*przez ług zielony*» [1], а туди, «*gdzie w imię Boga / Czerwone piwo toczą z krwi wroga*» [1], – у поле бою, де війна святиться праведною метою.

Поет показує героя вже не в ролі завойовника, а як вигнанця, якого війна перетворила на тень колишнього себе. Максим стає символом воїна, якого не цікавлять буденні радощі: «*W ludzki wielkanoc, a on, jak zwierzę, / Błądzi po lasach, po stepach goni / I krew rozlewa*» [1]. Його доля не має нічого спільного з побутовим життям, бо він «*łowi ryby w żelaznej sieci*» [1], де залізна сітка – це образ шаблі, війни. Козак став настільки легендарним, що його порівнюють із орлом, який «*wszędzie młode pogubił pióra*», – молодість розвіялась по світу, наче пір'я: її забрав Дніпро, степ, битви і роки поневірянь. У цих образах постає болісна думка: «*Ach, nie wypłynie kamień z pod wody! / Ach, nie powróci ten wiek nasz młody!*» [1], – молодість втрачена безповоротно, як і минуле мирне життя.

Максим постає не просто героєм битв, а символом знищеної генерації, жертвою часу і долі. У цьому фрагменті втілена трагедія романтичного героя, який, попри свою силу, приречений на забуття, втрату молодості, на життя без дому і спокою. Його тіло ще тримає шаблю, але душа вже надломлена. Так завершується образ людини, яка хотіла бути месником, а стала блукаючою тінню – живим пам'ятником знищеному поколінню.

На початку бачимо образ закам'янілого серця героя, яке «*z granitu*», що поступово «*mięknie od lez powodzi*» – саме ці рядки відкривають метафоричну трансформацію героя, в якому довга війна і страждання пробуджують співчуття, розуміння чужого болю: «*Już krzywdy drugich srodze go bolą, / Już chciałby prawdy jak ten świat cały*» [1].

Але це пробудження – не спасіння, а мука: герої уже не

здатен знайти мир ні в молитві, ні в природі, ні в храмі. Його переслідує власна тінь, гріх, пам'ять. Сцена, в якій він бачить привиди загиблих друзів, які виходять із вод Дніпра – це символічне повернення тіней минулого, докорів сумління, за все втрачене і зруйноване: «*A widmo długim szeregim stało, / I świecącemi jak stal oczyma / Patrzyło prosto w duszę Maxyma*» [1].

Тут сповна проявляється моторошна туга за втраченою молодістю, за минулим життям, якого вже не повернути. Природа, яка зазвичай є місцем оновлення, тепер стає учасником нічного кошмару. Навіть сонце – «*gospodarz na Bożym świecie*», – коли бачить трагедію Максима, гасне: «*Zapłaczcie, dzieci! słońko zawoła, / I zgasło biorąc chmurę do czoła*» [1]. Це вже не лише туга, а тотальне вигорання душі, яка не може знайти собі місця ні в домі, ні в монастирі, ні в релігії: «*Ni pacierzami, ani ofiarą, / Nie mógł się rozstać z tą krwawą marą*» [1].

У творі постає образ Максима – символу українського національного духу, що переживає глибоку внутрішню боротьбу за долю свого народу та рідної землі. Його постать випромінює тяжіння до ідеалу справедливості і свободи, а також тугу за втраченим спокоєм і благополуччям. Максим перебуває у постійному діалозі з власним сумлінням, спокусами і темними силами, які намагаються похитнути його віру та волю. З самого початку, коли описується його життя в лісі, автор показує, як герой живе в гармонії з природою та в молитві звертається до Бога: «*Maxym się modli, a serce bije / Tak nagle w piersiach, a w jego skroni / Taki się żywy ogień rozploni...*» [1].

Цей образ виражає духовне напруження, покликання до вищих сил у важкі часи. Проте згодом Максим починає відчувати спокусу і сумніви, які втілені у постаті чорта, що отруєє його думки: «*I czart śpiącego otulał skronie / I zabójczemi truł marzeniami*» [1]. Цей протиставлений образ ілюструє внутрішній конфлікт між прагненням до світла і темрявою, що намагається поглинути героя.

Період випробувань Максима триває довго, він перебуває в лісі сорок днів, намагаючись знайти відповіді та сили в рятувати

свій народ: «*Maxym jak ... / Cale czterdzieści dni w puszczy strawił, / Czemużby swego ludu nie zbawił?»* [1]. Тут проявляється глибока туга за рідною землею, а також відчуття безсилля перед ворогами і негараздами. Водночас Максим бачить уявні образи боротьби – орла і каню, які символізують захист і помсту за рідну землю: «*I ujrzał orła, co bił łabędzie, / I rzekł, że orłem na wrogów będzie; / I ujrzał kanię, co bila ptaszki...*» [1]. В цих рядках втілюється ідеалізована боротьба за батьківщину, де головний герой стає символом непереможної волі та сили народу.

Завершується фрагмент на ноті відродження, коли Максим, попри всі випробування і розпач, продовжує боротися за майбутнє свого народу, символізуючи незламність українського духу.

У поемі «*Pierwsza pokuta Żelźniaka*» Александр Гроза створює глибоко емоційний, героїко-міфологізований образ народного месника, який уособлює не лише конкретну історичну постать, а й цілий пласт національної пам'яті, народного болю та духовної боротьби. Через долю Залізняка поет розкриває трагедію втраченого дому, родини, молодості та тиші – саме ця втрата стає рушієм його месницького шляху.

Україна в поемі постає як сакральний, одухотворений простір, що живе разом із героєм: страждає, пам'ятає, бореться. Її пейзаж – це не фон, а співучасник трагедії: степи, могили, вітер, дзвони – усе говорить голосами предків і болю. Максим Залізник представлений як герой трагічний: він не лише воїн, а людина, яка пожертвувала собою заради ідеї, але не змогла повернути собі мир. Його шлях – це шлях внутрішнього спустошення, поступового вигорання, де боротьба з ворогом перетворюється на боротьбу з тінями власного минулого.

Образ Залізняка поєднує в собі міф і реальність, пророка і мученика, символізуючи долю знищеного покоління, що прагнуло правди, але зіткнулося з трагічним самозреченням. Поема завершується мотивами вигнання, внутрішньої спокути та незавершеного болю – усе це формує цілісну картину героя, що став символом нації, яка втрачає, але не здається.

Таким чином, Максим Залізняк у поемі Грози – це поетична постать, що втілює колективну пам'ять, тугу за втраченою батьківщиною та духовну жертвність у боротьбі за свободу.

Список використаної літератури

1. Єршов В. О. Польська література Волині доби романтизму: генологія мемуаристичності. Житомир: Полісся, 2008. 624 с.
2. Groza A. Pierwsza pokuta Żeleźniaka. Warszawa, 1843.

*Анастасія ЮРЧУК,
студентка 4 курсу ОПП «Філологія,
Українська мова та література»,
Хмельницький національний університет.
Науковий керівник – канд. філол. наук, доц. Любов ОЛІЙНИК*

ПОЕТИКА ОБРАЗУ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО У ДРАМІ «МИЛІСТЬ БОЖА» ТА ПОЕЗІЇ М. СТАРИЦЬКОГО «ГЕТЬМАН»

У статті проаналізовано художні засоби творення образу Богдана Хмельницького в українській літературі на прикладі драми «Милість Божя» та поезії М. Старицького «Гетьман». Визначено особливості барокового та романтичного стилів у змалюванні історичного героя, окреслено спільні та відмінні риси у його художній інтерпретації.

Ключові слова: образ, художні засоби, Богдан Хмельницький, гетьман, драма, поезія.

The article analyzes the artistic means of creating the image of Bohdan Khmelnytsky in Ukrainian literature using the example of the drama «The Mercy of God» and M. Starytsky's poetry «The Hetman». The features of the Baroque and Romantic styles in the depiction of the historical hero are determined, and common and distinctive features in his artistic interpretation are outlined.

Keywords: image, artistic means, Bohdan Khmelnytsky, hetman, drama, poetry.

Художньою літературу робить її образність, тобто така властивість словесної інформації, яка в уяві читача викликає виразні, конкретно-чуттєві картини, збуджує асоціативне мислення, естетичні емоції і переживання [2, с. 88]. Образ виконує різноманітні функції: він одночасно передає реальність і творче бачення автора, гармонійно об'єднує конкретне з узагальненим, абстрактне з наочним, що сприяє як естетичному, так і пізнавальному сприйняттю літературного твору.

Варто зазначити, що творення літературного образу неможливе без урахування художніх засобів, за допомогою яких письменники вибудовують бачення персонажа. Через систему художніх прийомів автор передає зовнішні риси героя, внутрішню мотивацію, психологічний стан, суспільну місію й історичне значення.

Українська література є джерелом історії народу. В ній відображено найсуттєвіші риси, що формували характер нації та його уявлення про вождів. На прикладі постаті Богдана Хмельницького простежимо, як художні засоби створюють живий і переконливий образ.

Зауважимо, Богдан Хмельницький – видатний український гетьман і полководець. Його постать є символом національної боротьби за свободу та державність [4]. Гетьман отримав яскраве і багатогранне відображення в українській літературі завдяки політичним і військовим досягненням. Змальовуючи Богдана Хмельницького, автори не лише реконструювали історичні події, а й прагнули розкрити внутрішній світ, лідерські якості та ідейну місію гетьмана.

Персонаж Богдана Хмельницького пройшов складну еволюцію від фольклорного оспівування, наприклад, в історичній думі «Чи не той то хміль...», епічного зображення в козацьких літописах та історико-мемуарній прозі, панегіричного зображення в бароковій драматургії та до багатогранних психологічних інтерпретацій у творах романтиків, реалістів, а згодом – модерністів та постмодерністів.

Образ Богдана Хмельницького в літературі досліджувало чимало науковців, серед яких С. Вірченко, Ю. Волинець, О. Гриньків, О. Зварич, Р. Іваничук, Ю. Карпенко, В. Корнійчук [5].

Мета нашої роботи – здійснити комплексний компаративний аналіз специфіки конструювання образу Богдана Хмельницького у драмі «Милість Божа» та поезії М. Старицького «Гетьман».

Драматичний твір «Милість Божа», присвячений 80-річчю з початку Національно-визвольної війни під проводом

Б. Хмельницького, увійшов у національну літературу XVIII століття в часи розгортання колоніальної політики Російської імперії на Україні [3]. Ідейно-художній зміст драми підпорядкований ідеї патріотизму, пройнятий вірою в майбутнє України [4].

Богдан Хмельницький в п'єсі постає насамперед як мудрий провідник, який глибоко усвідомлює трагічне становище українського народу. Він уособлює прагнення до волі, до єдності в боротьбі з чужоземними загарбниками. Варто погодитися із влучною думкою С. Єфремова, що «всю драму прошито червоною ниткою козаколюбного настрою та українським патріотизмом» [1].

П'єса «Милість Божа» демонструє класичний набір барокових риторичних прийомів, що слугують для створення піднесеного, урочистого образу гетьмана-визволителя.

Риторичні питання пронизують монологи Богдана Хмельницького, створюючи ефект діалогу з аудиторією та підкреслюючи драматизм ситуації: «*Сеяли ми от тебе, ляше, ожидали плати, егда вірності нашей показали на землі і на морі знаменія многа?*» – це запитання слугує для підкреслення несправедливості польського ставлення до козаків [2].

Перелік утисків від поляків побудований за принципом градації: «*Терпіли толикіє, толь тяжкіє біди: грабленія, насильства, утиски, досади, узи і прочая, без всякоя отради*» [2].

Протиставлення контрастних понять структурує образну систему п'єси. Основна антитеза «свобода – рабство» пронизує всі монологи гетьмана: «*іли жити тако при козацьких вольностях без налога, якої здавна жили, іли вічними рабами в ляхов буть*» [2].

Ампліфікація використовується для посилення виразності. Богдан Хмельницький називає ворогів різними словами: «*грабленія, насильства, утиски, досади*» [2].

Богдан Хмельницький характеризується через епітети «*преславний*», «*вірний*», «*премудрий*», тоді як поляки отримують негативні означення: «*неблагодарний враг*», «*супостати*», «*озлобитель*» [2].

Біблійні алюзії та ремінісценції насичують текст п'єси, порівнюють образ Богдана Хмельницького з біблійними праведниками. Гетьман порівнюється з Мойсеєм, що виводить народ з єгипетського рабства: *«Іже древле з Мойсеєм милость сотворивий, і тім ізраїльськеє плем'я свободивий от роботи Єгипта»* [2].

«Врата бо ей адова з своїми навіти не можуть, глаголющу Христу, одоліти» – це гіперболічне твердження про непереможеність церкви переноситься і на гетьмана як її захисника [2].

Отже, у п'єсі «Милість Божа» завдяки використанню риторичних запитань, градації, антитез, ампліфікації, епітетів та біблійних алюзій створено піднесений і урочистий образ гетьмана, який уособлює прагнення українського народу до свободи.

Поезія Михайла Старицького «Гетьман» демонструє зовсім інший набір художніх засобів, властивих романтичній естетиці з її тяжінням до символізму, містики та фольклорної образності.

Комплексним дослідженням творчості Михайла Старицького займалися М. Костомаров, О. Пчілка, І. Франко, М. Дашкевич, С. Єфремов, проте балада «Гетьман» виявилася не надто опрацьованою, попри дослідження Ю. Волинець та Н. Левчук.

Твір побудований на фольклорній основі – легенді про мертвого гетьмана, що щороку воскресає у водохресну ніч і об'їжджає Україну на вогненному коні. Ця містична рамка дозволяє автору створити образ гетьмана поза межами конкретного історичного часу, надаючи йому символічного, майже міфологічного звучання. М. Старицький використовує народну легенду як структурний каркас вірша.

Фольклорні формули *«у ніч водохресну тайничу»*, *«як глупа настане пора»* створюють атмосферу чарівної казки, де можливі чудесні перетворення та зустрічі з потойбічним світом [8].

Вогненна символіка пронизує весь текст. Кінь гетьмана має вогненну природу: *«Вогнем йому очі горять»*, крапля-сльоза *«зайнявшись червоним огнем»*, гетьман їде на *«огнистім коні»* [9].

Вогонь символізує пристрасть, енергію, але також і знищення, пекло. Ця амбівалентність вогненної символіки відповідає двоїстій природі образу гетьмана – герой і водночас винуватець народних страждань.

Метафора перетворення пронизує весь твір. Мертвий гетьман перетворюється на живого, кістяк стає воїном у клейнодах, «*маревом білим*» [9]. Ці перетворення підкреслюють ірреальність ситуації, її приналежність до світу мрії чи кошмару.

Образ печери-труни має багатшарову символіку. Це і реальне місце поховання, і символ національної пам'яті, і метафора ув'язнення душі. Печера знаходиться «*під дужим кремінним хрестом*», що вказує на християнський контекст, але водночас це «*печера сумна*», місце страждання, а не спокою.

Епітети у М. Старицького мають емоційно-оцінний та зображальний характер: «*Лихий ворог*», «*безталанний син*», «*перемучені діти*» – вони створюють атмосферу трагедії та страждання. Природа також характеризується через емоційно забарвлені епітети: «*холодна хвиля*», «*мерзла німотна земля*», «*сумна печера*».

Серце гетьмана «*горить нудьгою*», очі «*палають стидом*», хрест «*кремніє від туги*». Ці персоніфікації надають абстрактним емоціям конкретно-чуттєвого вираження, роблять внутрішній стан героя видимим і відчутним.

Іронія долі як художній прийом досягається через зіставлення намірів гетьмана та наслідків його дій. Він прагнув визволити Україну, але «*крів'ю геть змив Україну та й стиснув ще гіршим ярмом*» [9]. Трагічна іронія підкреслює складність історичного процесу, непередбачуваність результатів навіть найбагатородніших намірів.

Символ вічного повернення втілений у циклічній композиції вірша. Гетьман починає свій шлях з печери і туди ж повертається, щоби знову воскреснути наступного року. Цей міф про вічне повернення символізує незавершеність історичного процесу, неможливість остаточної розв'язки національної трагедії. Кожне

воскресіння – це новий виток страждання, нова спроба усвідомити і виправити непоправне.

Поезія М. Старицького «Гетьман» насичена художніми засобами: епітетами, метафорами, персоніфікаціями та символами. Вогняна символіка, образ печери-труни, метафори перетворення та трагічна іронія створюють емоційно насичене, драматичне полотно, а циклічна композиція – символ вічного повернення та незавершеності історичного процесу.

Отже, порівняння драми «Милість Божа» та поезії «Гетьман» показує кардинально різні підходи до відтворення образу гетьмана в літературі. У драмі барокового періоду акцент зроблено на патріотичному образі, досягнутому за допомогою риторичних запитань, градацій, антитез, ампліфікацій, епітетів та біблійних алюзій. Натомість у баладі М. Старицького «Гетьман» образ постає глибоко психологічним і трагічним. Романтична символіка, фольклорна образність, колористика, метафорика та персоніфікації допомагають показати внутрішній конфлікт героя, його каяття, біль і роздвоєність між славою й провинною. Еволюція художніх засобів від панегіричної піднесеності бароко до символічної емоційності романтизму засвідчує розвиток української літератури в бік глибшого психологізму та духовного осмислення історичної постаті Богдана Хмельницького.

Список використаної літератури

1. Білоус П. Вступ до літературознавства. Теорія літератури. Психологія літературної творчості. Житомир : Рута, 2009. 336 с.
2. Величковська Ю. Антиколоніальне (протимосковське) спрямування історичної драми «Милість Божія» невідомого автора. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*. 2020. Вип. 34. Т. 1. С. 144–150.
3. Вірченко С. Роман Юрія Косача «Рубікон Хмельницького»: інтерпретація факту чи легенди? *Історико-літературний журнал*. 2005. № 11. С. 167–175.

4. Волинець Ю. Фольклорний образ Богдана Хмельницького і його рецепція у критичній літературі. *Вісник Черкаського університету. Серія Філологічні науки.* № 138. С. 157–167.

5. Голиш Г. Образ Богдана Хмельницького в українському фольклорі. *Вісник Черкаського університету: історичні науки.* 2015. № 22. С. 30–36.

6. Кралюк П. Хмельницький: легенда і людина. Київ : Довженко Букс, 2018. 282 с.

7. Марченко Т. Богдан Хмельницький та його епоха в літературній спадщині романтизму: художня рецепція в ситуації культурного порубіжжя. URL : <https://surl.li/inkilq> (дата звернення : 20.11.2025).

8. Милість Божа. URL : http://litopys.org.ua/old18/old18_27.htm (дата звернення : 15.10.2025).

9. Старицький М. Гетьман. URL : <https://surl.li/szgnkq> (дата звернення : 16.10.2025).

Василь ЯЦІЙ,
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу історії української мови та ономастики
Інституту української мови НАН України

ОЙКОНІМИ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ, МОТИВОВАНІ МІКРОТОПОНІМАМИ

Стаття присвячена лінгвістичному аналізу сучасних найменувань населених пунктів Луганської області, які постали в результаті трансонімізації контактних або суміжних мікротопонімів. На матеріалі сучасних та документально засвідчених історичних фіксацій ойконімів досліджуваного адміністративного регіону України простежено як особливості словотвірних моделей, так і фонетичні модифікації аналізованих топонімів у часі.

Ключові слова: антропонім, особова назва, апелятив, топонім, ойконім, мікротопонім.

The article is devoted to the linguistic analysis of modern names of settlements in Luhansk region, which arose as a result of transonymization of contact or adjacent microtoponyms. Based on the material of modern and documented historical fixations of oikonyms of the studied administrative region of Ukraine, both the peculiarities of word-formation models and phonetic modifications of the analyzed toponyms over time were traced.

Keywords: anthroponym, personal name, appellative, toponym, oikonym, microtoponym.

Дослідження ойконімікону тієї чи тієї області України ніколи не втрачало важливої наукової ваги, а тому завжди посідало чільне місце в назвознавстві, зокрема у вітчизняній топоніміці, оскільки такі праці актуальні й потрібні, бо концентрують увагу вченого та реципієнта на вивченні онімного простору свого рідного краю. Про те, як багато інформації можна почерпнути з топонімікону, насамперед давнього, автохтонного, досі написано чимало наукових праць, тому буде зайвим акцентувати свою увагу на

зазначеному аспекті. Варто додати беззаперечно: в українському топоніміконі, зокрема в ойконіміконі, закарбувалася велика кількість цікавих сторінок історії нашого краю, його культури, традицій, двосторонніх контактів із сусідніми країнами.

Питання походження найменувань населених пунктів досі залишається цікавим і важливим. Цій проблематиці присвятили і продовжують присвячувати свої праці як вітчизняні лінгвісти Ю. А. Абдула [1], Д. Г. Бучко [2], С. О. Вербич (Вербич), М. М. Габорак (Габорак), М. О. Демчук [12], О. В. Іваненко (Іваненко), Ю. О. Карпенко [3], В. В. Котович [4], З. О. Купчинська [6], Я. О. Пура [9], М. М. Торчинський [11], М. Л. Худаш [12; 13; 14; 15], Є. М. Черняхівська [16], В. П. Шульгач (Шульгач), так і закордонні: Б. Видерка [20], А. Профоус (Profous, Svoboda), С. Роспанд [17], З. Штібер [18; 19] та багато ін.

Назви населених пунктів Луганської області, які стали об'єктом нашої наукової розвідки, загалом відрізняються від ойконіміконів західноукраїнських регіонів. Насамперед їхня відмінність полягає у хронології (тобто давності) самих поселень. Наприклад, порівнюючи Львівщину, Івано-Франківщину з Луганщиною, можемо з упевненістю сказати, що перші дві у переважній більшості своїх ойконіміконів вирізняються глибокою давниною заселення цих територій. Тут історія великої кількості населених пунктів подекуди сягає XIV–XVI ст., а то й раніше. Ойконімікон же Луганської області характеризується більш пізнім хронологічним показником: XVII–XVIII ст., а то й XIX ст.

Мета дослідження – показати на базі мікротопонімного фактажу історію шляхів формування назв поселень Луганської області [реєстр ойконімікону Луганщини почерпнуто з довідкових друкованих (!) видань як-от «Українська РСР : Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 р.» та «Україна: Адміністративно-територіальний устрій (станом на 1 січня 2012 р.)» (див.: «Список використаних джерел»), новішого від яких нині ще немає]. У своїй науковій розвідці використовуватимемо описовий та порівняльно-історичний методи

із застосуванням етимологічного аналізу.

Предмет нашого розгляду – лінгвістичний аналіз найменувань населених пунктів Луганської області, мотиваторами для яких стали місцеві або ж суміжні мікротопоніми.

Нижче в алфавітному порядку спробуємо здійснити лінгвістичний аналіз відмікротопонімних ойконімів Луганщини.

Водяний (Водяне) – хутір (нині – с. *Бабичеве* Троїцького р-ну²). Поселення відоме з I пол. XVIII ст. Результат трансонімізації контактного мікротопоніма *Водяна* – назва місцевої балки (Высоцкий, с. 188). З-поміж споріднених топонімів, засвідчених у 1946 р., додамо ще такі ойконіми, як: *Водяна* (3 фіксації), *Водяне* (31 фіксація), *Водяний* (21 фіксація), *Водяна Балка* (2 фіксації), *Велика Водяна*, *Верхнє Водяне*, *Верхньо-Водяний* у різних регіонах України (АТП, сс. 301, 589, 714, 720).

Біленьке – село Краснодонського р-ну. Засноване в XIX ст. Ойконім пов'язаний із контактним мікротопонімом *Біла* – назва балки, яка мотивована тим, що тут видобували білий мергель (Высоцкий, с. 51). Пор. ще *Біленьке* (3 фіксації), *Біленький* (2 фіксації), 1946 р. – сучасні назви поселень в Україні (АТП, с. 701).

Білоскелювате – село Краснодонського р-ну. Поселення засноване в 1885 р. Складний топонім постав із компонента *Біло* – мотивований назвою контактної ріки *Біла* та компонента *Скелювате* – результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Скелювата* – назва балки (Высоцкий, с. 46). До споріднених додамо ще такі назви поселень в Україні: *Скелювате*, *Скелюватий* (2 фіксації), *Скелюватка* (4 фіксації) та ін. (АТП, с. 841).

Ведмежий – хутір (нині – с. *Дачне* Сватівського р-ну). Поселення засноване в кін. XVIII–поч. XIX ст. Результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Ведмежа* – назва балки < апелятива *ведмідь* (Высоцкий, с. 131). Пор. ще інослов'янська споріднена нп *Medvedzie* на Сході Словаччини [8, с. 132].

Верхньодуванка (Верхнє-Дуванне) (нині – м. *Суходільськ* Краснодонського р-ну). Засноване в XIX ст. Історичний ойконім *Верхньодуванка (Верхнє-Дуванне)* утворений від компонента

Верхньо- та назви місцевої балки *Дуванка*. Нова нп *Суходільськ* – результат трансонімізації контактного мікротопоніма *Суходільська* – назва балки (Высоцкий, с. 44).

Вишневе – село Старобільського р-ну. Історія поселення сягає поч. XIX ст. Похідне утворення від одного зі структурних компонентів суміжного мікротопоніма *Яр Вишневий* – назва балки (Высоцкий, с. 175).

*Вовчоярівка*³ – селище міського типу Попаснянського р-ну. Історія населеного пункту сягає 1783 р. (ІМСУ Луг., с. 488). Результат трансонімізації контактного мікротопоніма *Вовчий Яр* (словосполучення *вовчий яр*) – назва балки (Высоцкий, с. 120).

Водянолипове – село Міловського р-ну. Поселення засноване у XVIII ст. Результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Водянолипова* – назва балки (лексикалізація й онімізація апелювативів *вода* і *липа*) (Высоцкий, с. 86).

Волнухине – село Лутугинського р-ну. Поселення засноване в II пол. XVIII ст. Результат трансонімізації суміжного мікротопоніма *Волнухина* – назва балки у сер. роді (Высоцкий, с. 71).

Гракове (нині – с. *Попівка* Краснодонського р-ну). Населений пункт заснований на поч. XVIII ст. (ІМСУ Луг., с. 385). Результат трансонімізації контактного мікротопоніма *Гракова* – назва балки (Высоцкий, с. 51).

Грибуваха – село Свердловського р-ну. Засноване у XVIII ст. Вірогідний результат трансонімізації контактного мікротопоніма *Грибуваха* – назва горба (Высоцкий, с. 128).

Діброва – село Міловського р-ну. Поселення відоме як х. *Дібровний*, 1946 р. (АТП, с. 93). Результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Діброва* – назва балки (Высоцкий, с. 86).

Довгеньке (нині – с-ще *Софіївка* Перевальського р-ну). Населений пункт заснований у кін. XVIII ст. Ойконім постав від суміжного мікротопоніма *Довгенька* – назва балки (Высоцкий, с. 115).

Дома Гончарових – хутір (нині – с. *Гончарове* Біловодського

р-ну). Фіксується з 1946 р. (АТП, с. 895). Первісно існував, вочевидь, мікротопонім *Дома Гончарових*, який згодом закріпився за цим населеним пунктом.

Жовтий Яр (нині – с. *Жовте* Слов'яносербського р-ну). Історія села сягає 1700 р. (ІМСУ Луг., с. 813). Результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Жовтий Яр* (словосполучення *жовтий яр*) – назва балки (Высоцкий, с. 156).

Жолобок – село Слов'яносербського р-ну. Поселення засноване в кін. XVIII–поч. XIX ст. Результат трансонімізації контактного мікротопоніма *Жолобок* – назва балки (апелятива *жолобок* (мікротопонім пов'язаний із особливостями самого географічного об'єкта) (Высоцкий, с. 155).

Земляне – село Слов'яносербського р-ну. Історія поселення сягає XIX ст. Результат трансонімізації суміжного мікротопоніма *Земляна* – назва балки у сер. роді (Высоцкий, с. 158) (первісно *Земляне* поле, дворище, село тощо).

Кабання (*Новокабання, Новокабанне, Кабання*) (нині – смт *Красноріченське* Кременського р-ну). Населений пункт заснований у кін. XVII – на поч. XVIII ст., а перша писемна згадка про ойконім датується 1701 р. (ІМСУ Луг., с. 430; Высоцкий, с. 58). Ойконім *Кабання* пов'язаний із мікротопонімом *Кабанячий Брід*⁴ (Высоцкий, с. 130). Про інші версії походження назви див.: (ІМСУ Луг., с. 431).

Кабічівка – село Марківського р-ну. Поселення засноване у XVIII ст. (ІМСУ Луг., с. 529). Ойконім мотивований суміжним мікротопонімом *Кабичне* – назва урочища < апелятива *кабище* 'вогнище в землі, чотирикутна яма, в якій розміщують гончарну піч' (Высоцкий, с. 79)⁵.

Калинівський – хутір (нині – с. *Калинове-Борщувате* Попаснянського р-ну). Село відоме з поч. XIX ст. Первісний ойконім *Калинівський* пов'язаний з місцевим мікротопонімом *Калинова* – назва балки. Сучасний складений ойконім утворений у результаті трансонімізації суміжних мікротопонімів *Калинова* та *Борщувата* – найменування балок (Высоцкий, с. 121).

Калинова Балка – село Білокуракинського р-ну. Населений пункт заснований на поч. ХХ ст. Результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Калинова* – назва балки (Высоцкий, с. 38).

Калінове – селище міського типу Попаснянського р-ну. Історія поселення сягає 1720 р. (1753 р.; Высоцкий, с. 121) (ІМСУ Луг., с. 488). На думку В. І. Висоцького, результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Калинова* – назва балки у сер. роді < апелятива *калина* (Высоцкий, с. 121).

Катеринодон (нині – смт *Краснодон* – районний центр). Населений пункт заснований у 1910 р. (ІМСУ Луг., с. 383). На думку В. І. Висоцького, історичний ойконім *Катеринодон* утворений у результаті трансонімізації місцевого мікротопоніма *Катеринодон* – назва рудника (Высоцкий, с. 43). По- іншому див.: (ІМСУ Луг., с. 383).

Кобонівка – село Біловодського р-ну. Засноване в кін. ХVII ст. (ХVIII ст.; Высоцкий, с. 26) (ІМСУ Луг., с. 217). Дериват на *-ка*, мотивований першим компонентом контактного мікротопоніма *Кононова стінка* – назва урочища (Высоцкий, с. 26).

Красний Яр – село Краснодонського р-ну. Поселення засноване в кін. ХVIII ст. Ойконім утворений від контактного мікротопоніма *Красний Яр* – назва балки (Высоцкий, с. 10) < прикметника *красний*⁶ та іменника *яр* ‘глибока довга западина (переважно з крутими або прямовисними схилами), що утворилася внаслідок розмиву пухких осадових порід тимчасовими потоками’, ‘провалля із стрімкими урвищами по краях, велика і глибока яма або яр; стрімке урвище’, ‘гірська ущелина, на дні якої тече річка, гірський потік; урвище стрімкого правого берега великої ріки’ (СУМ, т. VIII, с. 108–109; т. XI, с. 647). Пор. ще структурну й семантичну паралель – нп *Krásny Brod* у Словаччині [8, с. 137].

Крейдяне – село Марківського р-ну. Поселення засноване у ХVIII ст. Результат трансонімізації суміжного мікротопоніма *Крейдяна* – назва балки < апелятива *крейда* (Высоцкий, с. 82).

Криничне (нині – смт *Бірюкове* Свердловського р-ну). Історія

поселення сягає 1797 р. (ІМСУ Луг., с. 770; Высоцкий, с. 142). Історична нп *Криничне* – результат трансонімізації суміжного мікротопоніма *Кринична* – назва балки (Высоцкий, с. 142).

Крутеньке – село Кременського р-ну. Населений пункт заснований у II пол. XVIII ст. На думку В. І. Висоцького, результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Крутенька* – назва балки (Высоцкий, с. 60). З. О. Купчинська розглядає ойконім як дериват, пов'язаний із апелятивом *крута / круча* ‘обрив, крутизна’ [5, с. 239].

Липове – село Марківського р-ну. Засноване у XVIII ст. Результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Липова* – назва балки (Высоцкий, с. 79).

Лисичий Байрак (Лисича Балка) (нині – м. Лисичанськ). Історія поселення сягає 1710 р. (ІМСУ Луг., с. 452). Дериват від суміжного мікротопоніма *Лисяча балка* або *Лисячий байрак* (Высоцкий, с. 64).

Лобівські Копальні – село Антрацитівського р-ну. У 1946 р. поселення фігурувало під назвою *Кр́асний Кóлос* (АТП, с. 99). Сучасна назва, на нашу думку, мотивована вірогідним (контактним) (мікро)топонімом *Лобівські Копальні* або утворена в результаті онімізації словосполучення *Лобівські копальні*.

Лози – село Антрацитівського р-ну. Поселення відоме з 1946 р. (АТП, с. 99). Результат трансонімізації потенційного (місцевого) (мікро)топоніма**Лози*, в основі якого – апелятив укр. *лоза́* ‘народна назва деяких кущових порід верби’, ‘зарості лози’ (СУМ, т. IV, с. 541) у мн.

Лоскутівка – селище Попаснянського р-ну. Поселення засноване 1890 р. [7]. Швидше за все, сучасний ойконім – вторинне утворення на *-к-а* від суміжного мікротопоніма *Лоскутів (-ов-а, -ов-е)*, пор., наприклад: «*Łoskutowo, st.[acya] kol.[ejowa] żel.[azna] donieckiej, w gub.[ernii] ekaterynosławskiej*», 1884 р. (SG, t. V, s. 736).

Макартетине – село Новопокровського р-ну. Населений пункт заснований у XVIII ст. Результат трансонімізації

контактного мікротопоніма *Макартетина* – назва балки < апелятива рос. діал. *макартета* ‘макартеть, котловина’ (мотивація пов’язана з особливостями місцевого рельєфу) (Высоцкий, с. 101).

Мірна Долина – селище міського типу Попаснянського р-ну. Історія населеного пункту сягає 1773 р. (ІМСУ Луг., с. 489). Результат трансонімізації контактного мікротопоніма *Мирна Долина* – назва балки (Высоцкий, с. 123).

Можняківка – село Новопсковського р-ну. Поселення засноване у XVIII ст. Дослідник В. І. Висоцький вважає, що розглядуваний ойконім *Можняківка* – результат трансонімізації одного з компонентів контактного мікротопоніма *Можняківський Яр* – назва балки < прикметника *можний* ‘могутній, багатий, сильний’ та іменника *яр*. Більше див.: (Высоцкий, с. 100). Проте словотвірний аналіз зазначеного мікротопоніма вказує на протилежне – якраз мікротопонім вторинний, про що свідчить релятивний суфікс *-ськ-*. На наш погляд, нп *Можняківка* – дериват на *-к-а* від потенційного (суміжного) (мікро)топоніма **Можняків (-ов-а, -ов-е)*.

Обозне – село Слов’яносербського р-ну. Засноване (спочатку як хутір) у XIX ст. Результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Обозна* – назва балки у сер. роді < апелятива *обоз* (мотивація пов’язана з тим, що село лежить на торговельному шляху зі Старобільська до Луганська) (Высоцкий, с. 155).

Оріхівка – село Лутугинського р-ну. Населений пункт заснований у II пол. XVIII ст. (ІМСУ Луг., с. 515; Высоцкий, с. 75). Результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Оріхова* – назва балки (Высоцкий, с. 75).

Оріхове – село Антрацитівського р-ну. Засноване в 1790 р. Результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Оріхова* – назва балки (Высоцкий, с. 12).

Оріхове-Донецьке – село Слов’яносербського р-ну. Історія населеного пункту сягає II пол. XVIII ст. (Высоцкий, с. 159). Складений ойконім *Оріхове-Донецьке* утворений від місцевого мікротопоніма *Горіхова* – назва балки в сер. роді та одного з

компонентів контактного гідроніма *Сіверський Донець* – назва ріки (ІМСУ Луг., с. 862; Высоцкий, с. 159).

Оріховий – хутір (нині – с. *Радянське* Краснодарського р-ну). Поселення засноване у XVIII ст. Ойконім утворений від назви місцевої балки *Оріхова* (Высоцкий, с. 46).

Осінове – село Новопсковського р-ну. Населений пункт заснований у I пол. XVII ст., а перша писемна згадка про ойконім належить до 1637 р. (ІМСУ Луг., с. 593; Высоцкий, с. 101). Результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Осинів Яр* – назва балки (Высоцкий, с. 101).

Попасне – село Білокуракинського р-ну. Поселення засноване у XVIII ст. Результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Попасна* («кримськотат. ‘попова балка’») – назва балки (Высоцкий, с. 38).

Просяне – село Марківського р-ну. Населений пункт відомий із XVII ст. (поч. XVIII ст.; ІМСУ Луг., с. 529) (Высоцкий, с. 81). Результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Просяний Яр* – назва балки (Высоцкий, с. 81).

Раївка – село Слов’яносербського р-ну. Історія населеного пункту сягає 1753 р. Результат трансонімізації видозміненого контактного мікротопоніма *Раївське* – назва урочища ~ апелятивом *рай* (мотивація пов’язана з особливо багатою місцевою природою на флору і фауну) (Высоцкий, с. 158–159).

Рилівка (нині – с. *Іллірія* Лутугинського р-ну). Населений пункт заснований у 1675 р. (ІМСУ Луг., с. 515; Высоцкий, с. 73). Результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Рилівка* – назва кургану (Высоцкий, с. 73).

Ровеньки – місто Антрацитівського р-ну. Ойконім згадується з поч. XVIII ст. (від II пол. XVIII ст.; Высоцкий, с. 125) (ІМСУ Луг., с. 665). Результат трансонімізації місцевого гідроніма або мікротопоніма (ідентичні назви водного об’єкта і балки) у формі мн. (Высоцкий, с. 125; ІМСУ Луг., сс. 665, 666).

Синецький – селище Попаснянського р-ну. Поселення виникло (спочатку як хутір) в період 1914–1917 рр. Очевидний

зв'язок ойконіма з контактним мікротопонімом *Синецький Брід* (історично – *Синецькою брод*, 1754 р.) [10]. Останній, на думку дослідників, постав від стрижневого апелятива *брід* (пор., наприклад, географічний термін укр. *брід* ‘мілке місце річки, озера або ставка, в якому можна переходити або переїжджати на інший бік’ (СУМ, т. I, с. 237), діал. (волин.) *брід* ‘дорога через болото’, ‘мілка ділянка у водоймі, яку можна перейти’; Данилюк, с. 18) та онімізованого означення *синецький*, утвореного від назви риби *синець*, яка припливає нереститися якраз на тутешні місця з мілководдям, бродами. Більше про це див.: [10].

Стукалова Балка – село Слов'яносербського р-ну. Історія населеного пункту відома з XIX ст. Результат трансонімізації контактного мікротопоніма *Стукалова* – назва балки (Высоцкий, с. 159).

Тавричанське – селище Попаснянського р-ну. Ойконім відомий із 1946 р. (АТП, с. 101). Похідне на *-ськ-ий* від потенційного (контактного) (мікро)топоніма **Тавричани* (первісно *Тавричанський* двір, хутір, присілок тощо).

Хворостяне – село Новопсковського р-ну. Засноване у XVIII ст. Результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Хворостяна* – назва балки (Высоцкий, с. 102).

Чмирівка – село Старобільського р-ну. Населений пункт заснований на поч. XIX ст. (ІМСУ Луг., с. 873). Результат трансонімізації однойменного місцевого мікротопоніма, мотивованого прізвищем першопоселенця Івана *Чмиря* + суфікс *-ів-к-а* (Высоцкий, с. 181). Аналогічний антропонім простежуємо і в таких ойконімах, як-от: *Чмирівка* (2 фіксації: Київщина і Кіровоградщина), споріднене *Чмирі* (Полтавщина) (АТП, с. 870).

Широкій – селище Станично-Луганського р-ну. Історія населеного пункту сягає 1929 р. (ІМСУ Луг., с. 841). Результат трансонімізації суміжного мікротопоніма *Широка* – назва балки в чол. роді (Высоцкий, с. 172) (первісно *Широкий* двір, хутір, присілок тощо).

Ящерячий (Ящірне) – хутір (нині – с. Яснопромінське Міловського р-ну). Населений пункт заснований у кін. XVIII ст. Первісні ойконіми *Ящерячий* та *Ящірне* мотивовані суміжним мікротопонімом *Ящірна* – назва балки < апелятива *ящірка* (Высоцкий, с. 84).

Ящико́ве – селище міського типу Перевальського р-ну. Населений пункт (спочатку як хутір) заснований у 1724 р. (Высоцкий, с. 115–116; ІМСУ Луг., с. 793). Результат трансонімізації місцевого мікротопоніма *Ящиків* – назва яру (Высоцкий, с. 115–116) <антропоніма *Ящик* + посесивний суфікс *-ов-*, пор., наприклад, сучасне прізвище рос. *Ящик* (ЖПТ). Сюди ж луганський х. *Ящиків* (АТП, с. 101).

Дослідивши ойконімікон Луганщини, мотиваторами для якого стали місцеві або суміжні мікротопоніми (а це 8% від усіх назв поселень області), можемо на основі фактичного матеріалу зробити конкретний висновок, що ці *nomina propria* (як і усі інші найменування) – важливий матеріал не тільки для подальших лінгвістичних студій із української топоніміки (як давньої, так і сучасної), а й беззаперечний складник повного історико-етимологічного словника ойконімів України загалом і Луганської області зокрема.

¹ Стаття підготовлена в межах теми відділу історії української мови та ономастики Інституту української мови НАН України «Українська апелятивна та пропріальна лексика як джерело етимологічних досліджень» цільової комплексної програми Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України «Мовний складник української ідентичності» (термін виконання: початок – I квартал 2022 р., закінчення – IV квартал 2026 р.).

² Відношення до районів області вказуємо станом на 2012 р.

³ Місце наголосу в ойконімах подаємо за «Історією міст і сіл Української РСР: Луганська область» (див. нижче).

⁴ Стосовно вірогідності цього топоніма пор., наприклад: «на р. Красной с верховья вниз по обе стороны до *Кабаньего Брода*», 1700 р. Докладніше про це див.: (Высоцкий, с. 130).

⁵ Існує також малоїмовірна версія, згідно з якою назва села утворена в результаті лексикалізації та онімізації словосполучення рос. *кабы чего (кабы чего не вышло)*. Більше про це у: (Высоцкий, с. 79).

⁶ Прикметник *красний* мотивований тим, що в місцевій балці знаходяться запаси червоної глини (Высоцкий, с. 10).

Список використаної літератури

1. Абдула Ю. А. Становлення ойконімії Слобожанщини (на матеріалі Харківщини) : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Кіровоград : Кіровоградськ. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка, 2008. 210 с.
2. Бучко Д. Г. Походження назв населених пунктів Покуття. Львів : Світ, 1990. 144 с.
3. Карпенко Ю. О. Топонімія Буковини : Монографія. Київ : Наукова думка, 1973. 238 с.
4. Котович В. В. Походження назв населених пунктів Опілля : Монографія. Дрогобич : Відродження, 2000. 156 с.
5. Купчинська З. Семантичний простір у межах опорних лексем-термінів яр-рівнина-гора (На основі матеріалів топонімії України). *Мовознавчі студії* (Матеріали конференцій). Відп. ред. О. Купчинський. Львів : НТШ, 2002. Т. 13 : Праці сесій, конференцій, симпозіумів, «круглих столів» НТШ. С. 235–249.
6. Купчинська З. О. Стратиграфія архаїчної ойконімії України : Монографія. Львів : НТШ, 2016. 1278 с.; 56 картосхем.
7. Лоскутівка. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/Лоскутівка> (дата звернення: 10.05.2025).
8. Пахомова С. М. Асиміляція українських назв населених пунктів у Східній Словаччині. *Студії з ономастики та етимології. 2017–2018*. Відп. ред. В. П. Шульгач. Київ : [Б. в.], 2018. С. 130–139.
9. Пура Я. О. Край наш у назвах. Рівне : КП «Рівненський Будинок науки і техніки», 1999. Ч. 3. 288 с.
10. Синецький, який поплутав береги. URL : <https://sd.ua/news/13919> (дата звернення: 09.05.2025).
11. Торчинський М. М. Ойконімія Південно-Західного Поділля : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Київ : Українськ. держ. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 1993. 234 с.

12. Худаш М. Л., Демчук М. О. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімі утворення). Київ : Наукова думка, 1991. 268 с.

13. Худаш М. Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів : Утворення від слов'янських автохтонних відкомполітичних скорочених особових власних імен. Київ : Наукова думка, 1995. 363 с.

14. Худаш М. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапеліативних антропонімів). Львів : ПТВФ «Афіша», 2004. 536 с.

15. Худаш М. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (відапеліативні утворення). Львів : Інститут народознавства НАНУ, 2006. 452 с.

16. Черняхівська Є. М. Топонімія Львівщини : дис. ... канд. філол. наук :10.02.02 – (українська мова). Львів, 1966. 314 с.

17. Rospond S. Stratygrafia słowiańskich nazw miejscowych. Wrocław etc. : Wyd-wo PAN, 1976. Т. II.

18. Stieber Z. Toponomastyka Łemkowszczyzny. Cz. I : Nazwy miejscowości. Łódź : Łódzkie Tow-wo Naukowe, 1948. 78 s.

19. Stieber Z. Toponomastyka Łemkowszczyzny. Cz. II: Nazwy terenowe. Łódź : Łódzkie Tow-wo Naukowe, 1949. 113 s.

20. Wyderka B. Polskie nazwy toponimiczne z formantem *-iszcze*. *Onomastica*. Red. nac. K. Rymut. Wrocław etc. : Wyd-wo PAN, 1993. Roczn. XXXVIII. S. 29– 43.

Список використаних джерел

АТП – Українська РСР : Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 р. Відп. ред. М. Ф. Попівський. Київ : Українське вид-во політичної літератури, 1947. 1064 с.

АТУ – Україна : Адміністративно-територіальний устрій (станом на 1 січня 2012 р.). Відп. ред. Г. П. Скопненко; упоряд. В. І. Гапотченко. Київ : Парламентське вид-во, 2012. 784 с.

Вербич – Вербич С. О. Назви поселень Чернівецьчини : історико-етимологічний словник. Чернівці : «Букрек», 2019. 208 с.

Высоцкий – Высоцкий В. И. Исторические аспекты топонимов Луганщины. 2-е изд., дополн. и перераб. Луганск : Луганск. обл. отд. Фонда культуры Украины, 2003. 196 с.

Габорак – Габорак М. Назви поселень Івано-Франківщини

(Бойківщина, Гуцульщина та Опілля) : Історико-етимологічний словник. Івано-Франківськ : ОППО; Снятин : Прут Принт, 2007. 200 с.

Данилюк – Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині. Вид. друге, доповн. і виправл. Луцьк : Вежа-Друк, 2013. 148 с.

ЖПТ – Жертвы политического террора в СССР. URL : <http://lists.memo.ru> (дата звернення: 08.05.2025).

Іваненко – Іваненко О. В. Назви поселень Сумщини. Історико-етимологічний словник. Київ : Вид-во ТОВ «КММ», 2017. 336 с.

ІМСУ Луг. – Історія міст і сіл Української РСР : Луганська область. Ред. колегія : Ю. Ф. Пономаренко (голова), О. М. Бурлаков, Л. І. Алексеева, В. К. Бакалов, Д. А. Вертиков та ін. Київ : Гол. ред. УРЕ, 1968. 940 с.

СУМ – Словник української мови. Гол. ред. І. К. Білодід. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. I–XI.

Шульгач – Шульгач В. П. Ойконімія Волині : етимологічний словник-довідник. Київ : Кий, 2001. 189 с.

Profous, Svoboda – Profous A., Svoboda J. Místní jmená v Čechách : Jejich vznik, původní význam a změny. Praha : Nakladatelství ČAV, 1947–1957. D. I–IV. SG – Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Pod red. F. Sulimierskiego. Warszawa : Nowy Świat, 1880–1902. T. I–XV.

**За достовірність інформації і відсутність плагіату
відповідальність несуть автори наукових статей**

**Зауваження, побажання і пропозиції можна висловити в
електронних повідомленнях за адресою**

kstf@khnmu.edu.ua

kstf@ukr.net

**СЛАВІСТИЧНІ СТУДІЇ: ЛІНГВІСТИКА,
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО, ДИДАКТИКА**

Збірник наукових праць

Випуск 18

Відповідальна за випуск – Наталія ТОРЧИНСЬКА

Головний коректор – Тетяна МОРОЗ

Технічний редактор – Михайло ТОРЧИНСЬКИЙ

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 7,85 др.арк